

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

लेखक

सन

कु. गा. शास्त्री

१९२२

संग्रहालय क्रमांक

पुस्तकाचे नांव

हाति मलाई चरित्र

२४

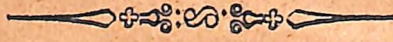
कादंबरी

सं. ११६

श्री

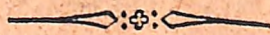


विक्रिस तयार



पुस्तकाचें नांव.	किंमत रु०	आ०	पै.
चंद्रप्रभाविरह वर्णन	२	०	०
नवनारी चरित्र	०	१२	०
जादूची कमला	०	१२	०
गुलबकावली	०	१२	०
अनुभविक औषधी चुटके	१	०	०
व्यवहारमंजरी भाग १ ला	०	१२	०
व्यवहारमंजरी भाग २ रा	०	१२	०
चतुर लोकांच्या नकला	०	६	०
औषधी बटवा	०	६	०
संगीत सीतापरित्याग	०	६	०
गुरुकिल्लीच्या लावण्या भाग १ ला	०	४	०
'' भाग २ रा	०	४	०
दोन भजनांचा सामना	०	१२	०
ज्ञानेश्वरी (गुटका)	१	८	०
भागवत मूळ	१	१२	०
सुशील यमुना	०	१२	०
बाजीराव बल्लाळ यांचें चरित्र	०	८	०
गुरुचरित्र गुटका	१	८	०
गुरुचरित्र पोथी	१	८	०
दीपरत्नाकर	१	८	०
शारंगधर	०	८	०

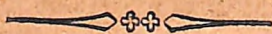
प्रस्तावना.



परोपकारासारखें पुण्य नाहीं व परपीडे सारखें पाप नाहीं, हीं वाक्यें सर्वस्थळीं व सर्वकाळीं सर्वास ग्राह्य आहेत. जगाच्या उत्पत्तीपासून आजपर्यंत लक्षानुलक्ष प्राणी होऊन गेले आहेत, परंतु ज्यानें परार्थ द्याणून आपलें शरीर झिजविलें त्याचीच कीर्ति अजरामर राहिली आहे. अशाच महात्म्या पुरुषांचीं चरित्रें निरंतर लोकनिदर्शनास असणें योग्य आहे. हें जाणून ज्यानें परोपकारार्थ तनमनघन अर्पण करून आपलें सगळें आयुष्य परोपकारार्थच घालविलें, अशा प्रकारच्याच एका पुरुषाचें हें एक छोटेखानी चरित्र लिहिलें आहे. त्या सत्पुरुषाचें 'हातिम' हें नांव आहे. हा एक मोठा विख्यात राजा होता; परंतु राज्याचें मुख कसें असतें तें ह्याच्या स्वप्नां देखिल ठाऊक नव्हतें. ह्यानें आपलें सारें आयुष्य केवळ परोपकारांत दवडलें. अशाचें चरित्र लोकवाचनांत अवश्य यावें असा उद्देश योजून सांप्रत हें पुस्तक लिहिलें आहे. ह्यानें लोकहितार्थ जे खडतर कष्ट भोगले, तें वर्णन ऐकून क्षणमात्र तरी मनुष्याचे हृदयांत परोपकार करावा अशी इच्छा उत्पन्न झाल्यावांचून रहाणारं नाहीं. मनुष्याची अशी वृत्ति होऊन ती सदोदित टिकणें व त्या इच्छेनुरूप वर्तन घडणें हाच असलीं पुस्तकें वाचनापासून मुख्य फायदा आहे. तो फायदा ह्या पुस्तकाच्या वाचनापासून थोडा फार तरी साधेल अशी आशा घरून हें पुस्तक प्रसिद्ध केलें आहे. त्याचा मुज्जजन आदर करतील अशी आशा आहे.

प्रकाशक.

विषयानुक्रम.



विषय	पृष्ठ
भाग पहिला	१
भाग दुसरा	१०
सवाल पहिला	१३
सवाल दुसरा	२२
सवाल तिसरा	४७
सवाल चवथा	६८
सवाल पांचवा	८५
सवाल सहावा	१०६
सवाल सातवा	१२२

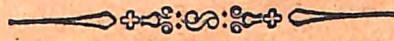


सं. ११. ११८६

हातिमताई चरित्र

अथवा

हसनूबानूचे सात सवाल.



हें पुस्तक

रा० रा० कृष्णाजी नारायण शास्त्री

द्वारे मूळपुस्तकाच्या आधारे

लिहिलें.

तें

मुंबई येथें "श्रीकल्पतरु" छा० छापिलें.

शके १८१६ सन १८९५

किंमत सव्वा रुपया.

ह्या पुस्तकासंबंधी सर्व हक्क प्रकाशकार्ने आपणाकडे
राखिले आहेत.

श्रीगजानन.

हातीमताई चरीत्र.

अथवा

हसनबानूचे सात सवाल.



भाग १ ला.

फार प्राचीन काळीं खोरासान प्रांतांत एक विख्यात बादशहा होऊन गेला. त्याचे पदरीं अष्टप्रधान होते. त्याचें सैन्यही प्रचंड असे. संपूर्ण अधिकारी अष्टौप्रहर आपल्या कामीं तत्पर असत. न्यायाचेवेळीं तो पोटच्या पोराचाही पक्ष घेत नसे. त्याच्या सत्ताबलानें वाघ व गाय एके वेळीं एकेच स्थळीं पाणी पीत असत ! त्याच वेळीं त्याचे नगरांत बरजख नावाचा एक महा उदार व अत्यंत संपत्तिमान असा व्यापारी असे. अनेक लांबलांबचे शहरीं त्याचे गुमास्ते व्यापाराकरितां हिंडत असत. त्याची व बादशहाची परम मैत्री असे. कालगतीनें तो व्यापारी मरणास टेंकला. त्यास फक्त हसनबानू नांवाची एक कन्या होती. त्यावेळीं तिचें वय अवघें बारा वर्षांचें होतें. त्यामुळें त्यानें बादशहास घरीं बोलावून आपली संपूर्ण दौलत व कन्या हीं त्याचे पदरीं घालून तो परलोकीं गेला. बादशहानेंही प्रामाणिकपणानें चालून पोटच्या मुलीप्रमाणें हसनबानूचें रक्षण करून ती वयांत येतांच सर्व संपत्ती तिचे स्वाधीन केली.

हसनबानू तारुण्यांत आल्यावर तिनें एके वेळीं आपल्या

हातमिताई चरित्र.

प्रियकर दाईस हटलें कीं, हा प्रपंच केवळ पाण्याच्या बुडबुड्या प्रमाणें क्षणभंगुर आहे. संपत्ती ही केवळ दोन प्रहरच्या सावली सारखी आहे, झणून मला वाटतें कीं, ही सर्व दौलत दीन अनाथांस वाटून ह्या क्षणभंगूर सुखापासून अलित होऊन संपूर्ण आयुष्य ईश्वर भजनांत घालवावें असें मला वाटूं लागत आहे. मी तुला आईपेक्षांही जास्ती समजतें. त्यांतून माझी आई केव्हांच परलोकवासी झाली आहे. तर आतां तूच माझ्या ह्या विचारास कांहीं योग्य उपाय सांग. हें ऐकून ती दाई मोठ्या प्रेमानें झणाली, लाडके, तुझा विचार यथायोग्य आहे. परंतु परमेश्वरानें जर तुला मनुष्यजन्म दिला आहे तर तूं प्रपंच साधून परमार्थ साधावास. येणेंकडून परमेश्वरास फार आवडशील. झणून तुला सांगतें कीं, मला एका साधूनें सात प्रश्न सांगितले आहेत. ते लिहून तूं आपल्या दरवाजावर चिकटव. व जो कोणी त्या सातही प्रश्नांचा जबाब देईल त्या बरोबर तूं लग्न लाव. झणजे तुझा प्रपंच व परमार्थ साधून तूं पूर्ण सुख पावशील. हसूनवानू झणाली ठीक आहे. तुझी आज्ञा मला मान्य आहे. कोणचे सात प्रश्न तें कृपाकडून मला सांग. तेव्हां दाई सांगती झाली कीं,

प्र० १ ला— “ एक वेळ पाहिलें आहे पण पुन्हां पाहण्याची हौस आहे. ”

प्र० २ रा— “ चांगलें कर व पाण्यावर टाक. ”

प्र० ३ रा— “ कोणाशीं दगा करूं नको, करशील तर तसेंच फळ पावशील. ”

प्र० ४ था— “ खरें बोलणारा नेहमी सुख पावतो. ”

प्र० ५ वा— “ कोहनिदा ” असा आवाज करणाऱ्या पहाडाची गुप्त खबर आण. ”

प्र० ६ वा— “ पानकोंवड्याच्या अंड्यायेवढें एक मोती

मजजवळ आहे, त्याच्या जोडीवें दुसरें आण.”

प्र० ७ वा— “हमाम बादगिर्दची खबर आण.”

हे सात प्रश्न ऐकून हसन्वानूस मोठी उत्कंठा प्राप्त झाली. तिला वाटलें कीं, येव्हव्या सातही प्रश्नांचा उलगडा करणारा चतूर, समर्थ व दृढउद्योगी असा पुरुष विरळा असेल. तस्मात् त्याची मला प्राप्ति घडून मी सुखी होईन ही गोष्ट परम दुर्घट आहे, असें तीस वाटून ती चिंतायुक्त होऊन काल-क्रमणा करीत राहिली.

पुढें काहीं दिवस लोटल्यावर एके दिवशीं ती खिडकीशीं उभी असून रस्त्याकडे पाहत असतां एक वृद्ध साधू मार्गानें चालला होता. त्याचे बरोबर चाळीस शिष्य होते. ते सोऱ्याच्या विटा पुढें मांडीत, व तो साधु त्या विटांवर पाय देऊन मार्ग चालत असे. हा अलौकिक प्रकार पाहून बानूस परम आश्चर्य वाटून तिनें “हा काय प्रकार आहे ” हें दाईस विचारलें. तेव्हां ती ह्मणाली—हा साधु राजगुरू आहे; राजा महिन्यांतून दोन वेळां त्याचे दर्शनास जातो. कधीं कधीं हा राजाचे भेटीस जातो. हें ऐकून बानू ह्मणालीः—आई, तुला जर ठीक वाटत असेल तर ह्या साधूस घरीं बोलावून मी त्याचे वरणीं लीन होईन. दाई ह्मणाली—ठीक आहे, तुला वाटेल तेव्हां बोलाव. नंतर एक दोन दिवसांतच बानूनें आपला हेतु त्या साधूस सेवकाकडून कळविला. तेव्हां साधु ह्मणाला—ठीक आहे. जो कोणी आह्मास पाचारण करील त्याचे घरीं जाणें योग्य आहे. नाहीतर आह्मी ईश्वराचे अन्यायी होऊं असो, तर उदईक सकाळीं मी बानूचे घरीं येईन. ह्या प्रमाणें त्यानें त्या बानूच्या सेवकास सांगितलें. तो निरोप ऐकतांच बानूस परम संतोष झाला. तिनें साधूसाठीं आपला महाल फारच उत्तम प्रकारें शृंगारून अनेक प्रकारचीं उंची उंची प-

कानें तयार केलीं. नंतर कोंबडा आरवण्याचे वेळीं उठून शुचिर्भूत होऊन तिनें उजाडण्याचे पूर्वीच त्या साधूकडे आपल्या सेवकास पाठविलें.

त्या गृहस्थाचा वेष मात्र अगदीं विरक्त साधू सारखा होता परंतु आंतून तो लोभानें भरून गेला होता. त्याचे सारखा निर्दय व दुष्ट जगांत कोणी नवता. त्याचे शिष्यही त्याचप्रमाणें महा खळ होते. त्याला देहान्त शिक्षेपेक्षांही कठोर शिक्षा योग्य असे. असा तो महा दुष्ट पुरुष असून चमत्कार हा कीं, बादशहा त्याला परम पूज्य मानी, व तो साधू मोठा ठक असे. नित्य दुष्ट कर्म करी, परंतु त्याचा कोणासही मागमूस लागूं देत नसे. असो. असा तो लबाड साधु आज आपले घरीं येणार ह्या मुळें त्या अज्ञान बानूस परम आल्हाद वाटून तिनें मुख्य दरवाजापासून तों तहत मुख्य दिवाणखान्यापर्यंत एक सारखी भरगच्ची बैठक तयार केली होती. साधू येतांच बानूनें मोठ्या आदरानें त्याचें आगत करून ज्या दिवाण खान्यांत त्याचे साठीं एक ऊंच व सुशोभीत बैठक तयार केली होती तीवर स्वारीला बसवून भेट ह्मणून जवाहिरांनीं भरलेली रुप्याचीं तबकें त्याचे पुढें ठेविलीं. तीं पाहतांच साधूचें अंतःकरण तर पाघळलेंच. परंतु घेतलेल्या ढोंगाच्या संपादणीसाठीं स्वारी गंभीरवाणीनें ह्मणाली.—‘छी, छी, हें काय ? आह्मांल ह्या लोभकारक वस्तूचा गंधही नको, उचला हें येथून’ तें ऐकून बानूनें त्या सर्वांस दुसऱ्या एका सुरेख जागेंत नेवून ते त्यांचे साठीं उत्तम पोषाक तयार करून ठेवले होते, ते ती त्या सर्वांस देत असतां साधूनें त्याचाही धिःकार केला. मग बानूनें त्यां सर्वांस तिसऱ्या एका दालनांत नेले. तेथें चौहींकडे भर जरीचे गालीचे हंतरले होते, खिडक्यांवरून जरीचे पडदे लाविले होते, मधोमध एक बिलोरी शंभर फाणसांचा झुंबर

सं. ११२
हसन्बानूचे सात सवाल.

टांगला असून त्यांत अनेक रंगी मेणवत्या प्रज्वलीत केल्या-
होत्या. भिंतीवरून मोत्यांचे जाळीदार पडदे सोडले होते. अ-
नेक सेवक उंची पोषाख करून रुप्याच्या ताटांतून अनेक
पक्कानें वाढीत होते. तेथें ही मंडळी जातांच बानूनें साधूची
मोठ्या प्रेमानें पूजा करून ह्मटलें, महाराज. पोषाक व द्रव्य
ह्यांचा आपण नाकार केला तें असो. पण आतां आपलें उ-
च्छिष्ट माझ्या घरीं पडावें असा माझा हेतु आहे, येव्हा तरी
माझा हेतू पूर्ण करावा. तें ऐकून तो महादोंगी साधु थोडें थोडें
ह्मणतां चापून जेवण जेवते वेळीं तो आपले मनांत ह्मणाला,—
केव्हाही तरी ही बरझक व्यापाऱ्याची दौलत. असो पण आ-
जचे रात्री येथें एक सुतळीचा तोडा जर राडूं देईन तर हा
साधुपणाचा पोषाक अंगावर ठेवणारच नाही. ह्या प्रमाणें त्यानें
आपले मनांत विचार केला. त्याला जेवण सुद्धां सुवलें नाही.
नंतर सेवकानें त्याचें मुखप्रक्षालून पानसुपारी अत्तर गुलाब घे-
ऊन तो बानूस आशीर्वाद देऊन तिची संपत्ती कोणच्या रीतीनें
रात्रींतून हरण करतां येईल ह्याचा विचार करित त्या साधूनीं
आपल्या मठाचा मार्ग धरला.

इकडे बानूची चाकर माणसें दिवसभर साधूची सेवा करतां
करतां अत्यंत थकल्यामुळें त्यांना अंधरुणावर पडतांच गाढ
निद्रा लागली. त्यांची सारी चीजवस्त त्या रात्री जेथच्या तेथें-
च राहिली. जवाहीर वापरायला काढलें होतें तें सुद्धां बाहेर
राहिलें. आणि बानूच्या दुर्दैवानें ह्मणा अथवा साधूच्या सुदै-
वानें ह्मणा दरवाजेपण उघडे राहून गेले. इकडे साधूची तर
एक सारखी लटपट होऊन गेली होती. तो मध्यरात्रीचे वेळीं
आपले शिष्यांसह सहज तिचे वाड्यांत घुसला व तत्काळ
त्यानें भराभर जिनसा लांबवण्याचा सपाटा मांडला. त्यांच्या
खडबडीनें बानू जागी होऊन खिडकींतून पाहते तों हा महासाधू

दरोडेखोर बनलेला पाहून ती तोडांत बोट घालून विचार करीत स्वस्थ खिडकींत उभी राहिली. इकडे या साधूनें थोड्याच वेळांत वानूचें सर्व घर धुवून टाकलें. थोडे फार सेवक जागे होऊन यास अडथळा करूं लागले त्यांना ह्या विरागी साधूनें तेथच्या तेथेंच जमीनदोस्त करून स्वारी निघून गेली.

मग वानूला ह्या थोथांड्या साधूला भयंकर शिक्षा करावी असें वाटून उजाडतांच ती राजाकडे गेली. सेवकांची प्रेतेंही तिनें दरबारांत नेलीं होती. शोकाचे योगानें राजवाडा दणाणवून सोडला. तिचा तो प्रकार पाहून राजानें प्रधानास तिची चौकशी करावयास सांगितलें. प्रधानानें तिचा तपास करून बादशहास सर्व हकीगत कळवून ह्मटलें कीं, हा जो महा अनर्थ झाला तो कोणी केला हें एकांतीं आपले जवळच सांगण्याची ती विनंती करीत आहे. राजानें तत्काळ तिला एकांतीं बोलावून सांगण्यास आज्ञा केली. तेव्हां ती झगाली, सरकार मी काल एका साधूस घरीं भोजनास बोलाविलें. त्याच्या साधूत्वावर माझा बहुत विश्वास होता. आपणही त्याला चहातां असें मला कळालें होतें. असो, पण महाराज तो बाहेरून मात्र साधू आहे, आंतून महानष्ट दरोडेखोर आहे. त्यानेंच माझा असा सत्यानास करून मला भिकारी केलें. तें ऐकून बादशहास परम कोप आला. तो झगाला-चांडाळिणी, अगे सर्व जग ज्याला वंदित आहे त्याची तूं माझ्या पुढें निंदा करतेस तुला लज्जा वाटत नाही. वानू झगाली-तर महाराज; आपण अद्याप त्याला मुळींच ओळखिलेंत नाही. हें ऐकून तर बादशहास फारच कोप येऊन तत्काळ वानूचा शिरच्छेद करा' ह्या प्रमाणें त्यानें हुकुम सोडला. परंतु त्याच्या प्रधानानें बहुत विनंती करून ह्मटलें कीं, वानूचे बापानें हिला आपले पदरांत धातलें आहे त्या अर्थीं हिला येवढी कडक शिक्षा नसावी. तें

ऐकून तत्काळ हद्दपार करण्याची बादशहानें शिक्षा देऊन ती लागलीच अमलांतही आणली.

बानूस ह्या वेळीं बहुत वाईट वाटलें, परंतु नाइलाजामुळें ती आपले दाईसह घोर अरण्यांत जाऊन केवळ ईश्वराचें स्तवन करीत एका वृक्षा खाली पडली. तोंच श्रमामुळें तिला गाढ झोंप लागली, इतक्यांत एका सिद्धानें स्वप्नांत सांगितलें कीं, ह्या वृक्षाखालीं अपार संपत्ति आहे, ती घेऊन तूं सुखानें दिवस लोट. असें स्वप्न होतांच बानू जागी होऊन दाईस स्वप्न सांगून वृक्षाखालीं थोडें खणून पाहते तों अतोनात द्रव्य तिचे दृष्टी पडलें. तेणें करून हर्षभरीत हात्साती तिनें परमेश्वराची स्तुति केली. नंतर थोड्याशा मोहरा दाईजवळ देऊन तिला कांहीं वस्त्र पात्र, धान्य चाकर वगैरे आणण्यास सांगितलें. परंतु आपण गेलें असतां ह्या घोर अरण्यांत ही तरुण मुलगी एकटीच राहिल ह्यासाठीं दाईनें हटलें कीं, तुला एकटें टाकून जाणें मला ठीक दिसत नाही, हें तिचें बोलणें होत आहे तोंच ईश्वररूपेनें बानूचा चुलत भाऊ विदुरनामा तिचेच शोधार्थ फकीर वेषानें त्या रस्त्यानें जात होता, त्यास ओळखून दाईनें हांक मारली. मग कुशल वर्तमान कळवुन दाईचें काम त्यावरच सोपविलें. विदुरानें शहरांत जाऊन अन्न वस्त्रें वगैरे खरेदी करून उत्तम कारागीरासही तेथें नेलें. मग बानूनें त्याचें फटून हवाशीर जागेवर फारच नामी बंगले तयार करविले.

ह्या नंतर तेथें एक मोठें शहरच वसवविं अशी बानूस इच्छा झाल्यामुळें ह्या कामी राजाची परवानगी पाहिजे सबब ती मर्दानी वेश करून राजवाड्यांत गेली. तिनें राजाला भेटून मुजरा करून फारच अमोल नजराणा त्याचेपुढें ठेविला, व मोठ्या अदबीनें त्याचे पुढें उभी राहिली. नजराणा पाहून खाशी स्वारी खूष होऊन बानूस तिचा मजकूर विचारती झाली.

तेव्हां बानू झणाली, माझा बाप व्यापारी होता, व्यापार निमित्तानें त्याला मोठमोठी जलपर्यटनें करावीं लागत. दुर्दैवानें तो एकेवेळीं वादळांत सांपडून नाश पावला. तेणेंकरून ही सृष्टी क्षणभंगुर आहे असें जाणून आपण ईश्वर भजनीं काळ घालवावा असा माझा संकेत झाला. बापाची संपत्ती बहुत असल्यामुळे मला दुसऱ्यास तोषिस लाविल्यावांचून दिवस लोटण्यास हरकत नाही. झणून कोठेंतरी दूर अरण्यांत जाग बाहून तेथें रहावें अशा संकेतानें मी जागा शोधतां सुमारें आपल्या नगरा पासून पंचवीस कोसांवर उत्तम मैदान जागा मळ आढळली आहे. व तेथें वस्ती वसविण्यासाठीं आपल्या परवानगीची आवश्यकता आहे. तें ऐकून शहास परम आनंद होऊन त्यानें रुकार देऊन झटलें चिंता नाही. मी संततीहीन आहे तर मी तुझे पुत्रवत पालन करीन, माझे राज्य हें तुझेच समजवेंथेंच राहून तूं कालक्रमणा करावीस असें मी झणतो. बानू झणाली आपलेंही झणणें मला मान्य केलेंच पाहिजे, परंतु जर आपण मला पुत्र मानलें तर आतां माझी आशा तरी दुसरा कोण पूर्ण करील? ह्या साठीं माझे झणणें आपण पूर्ण करावें. तें ऐकून शहानें खुषीनें परवानगी दिली. नंतर बानूनें त्या अरण्यांत येऊन आपल्या भावास व दाईस तें आनंदाचें वर्तमान सांगितलें व पुढें हां हां झणतां त्या मैदानांत एक दुमदार शहर वसवून त्याच्या समारंभासाठीं बादशहास तेथें बोलावले. बादशहानें तेथें जाऊन मोठा संतोष दाखवून त्या शहराचें शहाबाद नांव ठेविलें. कारागिरांस उत्तम बक्षिसेंही दिलीं. तेथील हवापाणी वगैरे उत्तम असल्यामुळे तेथें वस्तीही त्वरित होऊन गेली.

महिन्यांतून एकवेळ बादशहास भेटण्यास जाण्याचा तिव्र क्रम असे. त्याप्रमाणें ती एकेवेळीं गेली असतां तेथें ढोंगी सा

तिचे दृष्टीस पडला. त्यावेळीं त्याचा पूर्वीचा मूड उगवावा असें मनांत धरून वरकांती त्योपुढें नम्र होऊन एकवेळ आपले घरीं मेजवानीस येण्याचें त्याचेकडून कबूल करून घेतलें. व बरझाक व्यापारी जो तिचा बाप त्याचाच वाडा ह्यणजे आपलाच वाडा साधूस मेजवानीसाठीं राजाकडून मागून घेऊन सुमारे एक महिन्यानें तिनें त्याच वाड्यांत मेजवानीचा थाट केला. त्या दिवशीं कनातीचे पडदे, बाडविळाने, सोन्याचें सिंहासन वगैरे पूर्वीप्रमाणेंच थाट करून तिनें साधूस तेथें बोलावून पूर्ववत बहुत नजराणा त्याचे पुढें ठेवला. साधूनेंही पूर्ववतच त्या बद्दल आपली निस्पृहता दाखविली, व भोजनोत्तर तो बानूस आशर्वाद देऊन शिष्यवर्गासह तो निघून गेला. इतकें झाल्यावर बानूनें शहरच्या कोतवालास सांगून ठेवलें कीं, कांहीं दरोडेखोर आज रात्रीं माझे घरावर दरोडा घालणार आहेत असा मला सुगावा लागला आहे. त्यास तुम्ही पाळतीवर रहावें, व घरच्याही सर्व चाकर नौकरांस असें व कळविलें.

नंतर आपले क्रमाप्रमाणें तो साधु शिष्यांसह बानूचे घरावर दरोडा घालावयास आला. तेव्हां उघडच मुयासुद्धां तो पकडला जाऊन राजापुढें त्यास हजर व्हावें लागलें. तें त्याचें दुष्टकृत्य राजाचे नजरेस येतांच राजानें शिष्यासह त्यास सुळीं देऊन त्याची जिनगी जप्त केली. तेव्हां बानूचें पूर्वीचें द्रव्य व तसेंच इतराचें पुष्कळ द्रव्य, चोरीचीं वस्त्रें त्याचे घरांत सांपडलीं. तेणेंकरून बानूला व्यर्थ हद्दपार केल्याबद्दल राजा मनस्वी खेद झाला. परंतु हा सावकार-पुत्र तोच ती बानू हें राजाला कळल्यामुळे त्याला पराकाष्ठेचा आनंद झाला, आणि मग राजानें बानूस नगरांतच राहण्यास सांगितलें. बानू ह्यणाली—तें ठीक आहे, परंतु हौसेनें जें मीं नगर बांधलें तेथें मीं रहावें व वेळोवेळ आशीच उभयतांची भेट

व्हावी येवढी माझी हौस पूर्ण झाली पाहिजे. हें राजांन
मान्य केल्यावर तिनें लवकरच एकवेळ शहास आपले न
गरीं बोलावले. शहानिं तिचे भाषण मान्य केलें व आपल्या लवाज
भ्यासह तो शहाबाद शहरां आला त्यावेळीं बानूनें सर्व नगर शृंगारले
होतें. नंतर आनंदाच्या गोष्टी होऊन तिला जें अपरमित द्रव्य प्राप्त
झालें होतें तें शहास दाखवून घ्यावयास सांगितलें, तेव्हा
तोही लोभाविष्ट होऊन घेऊं लागला तों द्रव्याऐवजीं त्याला सर्प
विंचू वगैरे विषारी प्राणी दिसूं लागले, तो अद्भुत प्रकार पाहून
तें बानूच्या नाशिवातलेंच द्रव्य आहे असें झणून त्याची आज्ञा
सोडली, व लागलाच बानूचा निरोप घेऊन तो स्वनगरीं ये
ऊन पोचला.

मग बानूनें बहुत द्रव्य खर्चून आपले नगरांत मोठमोठ्या
धर्मशाळा बांधून वाटसरांस तेथें पाहिजे तें मिळण्याची उत्तम
व्यवस्था लावून ठेवली. ह्या तिच्या उदारपणानें चौंहीकडे तिची
कीर्ति पसरत जावून ज्याला त्याला ती हवीशी वाटूं लागली

भाग दुसरा.

बानूची कीर्ति बरीच लांबवर जातां जातां खारजिम नगरचा
राजपुत्र मुनीरशहा याचे कानां गेली. तेव्हां अशा कीर्तिमान स्त्रीला
पहानें अशी त्यास बहुत उत्कंठा प्राप्त झाली, ती साधण्यास
त्यास अनेक अडचणी असल्यागुळें त्यानें एका सर्वोत्कृष्ट चि
ताच्यास बरेंच द्रव्य देऊन हस्नबानूची तसवीर आणविण्या
साठीं रवाना केलें. मग थोड्याच दिवसांनीं तो चितारी शह
बादेस जाऊन त्यानें बानूची भेट घेऊन आपलें कसब ति
कळवून तिचे आश्रयास राहिला. ह्यांनंतर थोड्याच दिवसां
आपली तसवीर काढण्याविषयीं बानूच्या मनांत येऊन तिनें
चितान्यास तसें कळविलें. तो फारच कुशल पुरुष ! त्यानें

बानूस एका उंचशा जागीं उभें करून पाण्यांत तिचें प्रतिबिंब पाहून तिची तसवीर उतरली, व तत्काळ तिच्या दोन प्रति करून एक तिला दिली. नंतर आपलें इष्टकार्य झालें असें जाणून तो बानूची परवानगी घेऊन खारजिम शहरां गेला, व राजपुत्रास बानूची तसवीर देऊन संपूर्ण वर्तमान कळवून खुष करता झाला.

ती तसवीर पाहतांच तो कामवाणानें अगदींच विव्हाळ झाला, व लागलाच दुसरे दिवशीं शिकारीचे निमित्तानें घरांतून बाहेर पडून फारच थोड्या अवकाशांत शहाबादेस पोचून एका धर्मशाळेंत उतरला. पांथिकांच्या व्यवस्थेबद्दल तेथें बानूचे लोक होतेच. पण राजकुमारानें त्यांच्या जवळच्या कोणच्याच वस्तूचा स्वीकार केला नाहीं. हा असा प्रवाशी तेथील नोकरांस आजच एक भेटला. झगून त्यांस मोठें नवल वाटून त्यांनीं बानूकडे त्याची वर्दी लावली. तिलाही थोडें आश्चर्य वाटून तिनं त्याची गांठ घेऊन त्याची पुसतपास चालविली. तेव्हां त्यानें आपला संपूर्ण इतिहास तिला कळविला. तेव्हां ती झगाली—महाराज, आपला हेतु फारच कठीण आहे. कांकीं, माझे सात प्रश्न आहेत, त्यांचा जो जबाब देईल त्यासच मी वरीन असा माझा संकल्प आहे. राजकुमार झगाला, ठीक सांग तुझे प्रश्न. मग “एकवेळ पाहिलें आहे पण पुन्हां पाहण्याची हौस आहे” हा पहिला प्रश्न सांगून बानू झगाली—असें बोलणारा कोणी एक मनुष्य आहे त्याची कच्ची हकीगत शोधून आण, मग दुसरा प्रश्न सांगेन. व तूं जर सातही प्रश्नांचा उलगडा करशील तर मी मोठ्या आनंदानें तुजशीं लग्न करीन. तें ऐकून केवळ प्रारब्धाची परीक्षा असें मानून तो एक वर्षाची मुदत करून तेथून फकीराच्या वेषानें चालता झाला.

राजकुमार मग मार्गस्थ झाल्यावर मोठा चिंताकांत होऊन

जातां जातां बऱ्याच दिवसांनीं यमन शहरच्या मैदानांत जाऊन
इष्टकार्य साधण्याचें अजून कोठेंच कांहीं जुळना. ह्मणून तेथें तो
केवळ आक्रोश करीत बसला. कर्मधर्म संयोगानें त्याचवेळीं
यमनचा वादशहा परम कृपाळु, निग्रही, परोपकारार्थ आपला
प्राणही वेंचणारा असा हातिम तेथेंच शिकारीस आला. त्याचे
कारीं हे शोकशब्द जातांच त्यानें शोध काढून त्याची गांठ
घेऊन त्याचे समग्र वर्तमान विचारून घेतलें. व ही परोपकारार्थी
फारच उत्तम संधी साधली तरच आपलें नांव हातीम असे
त्यास वाटून 'तुझें कार्य मी साधीन' असें वेधडक बोलून
त्यानें राजपुत्रास आपले नगरांत नेलें व एक दोन दिवसांत
राज्याची सर्व बंदीवस्ती करून तो मुनीरशहास बरोबर घेऊन
शहाबादेस बानूचे भेटीसाठीं आला. नंतर भेटीचेवेळीं त्यानें
ह्मटलें, 'हसनबानू, मुनीरशहा हा केवळ माझा भाऊ आहे. तो
तुझ्या प्रीतीपाशांत गुंतून गेल्यामुळें अगदींच हतवीर्य झाला
तरी आतां मी जर तुझ्या प्रश्नांचा उलगडा केला तर तूं ह्या
लग्न लावण्यास खुशी आहेस?' तें ऐकून परासाठीं आपला जीव
कष्टविणाऱ्या हातीमाबद्दल तिला फार आश्चर्य वाटून तिनें त्या
गोष्टीस मोठ्या संतोषानें मान्यता दिली, व हातीमाचीही बरी
प्रशंसा केली. मग हातिमानें ह्याबद्दल दोन साक्षीदारांनि
तिच्यापासून करारपत्र लिहून घेऊन मी परत येईपर्यंत ह्या र
जकुमारास येथेंच ठेऊन ह्याची उत्तम जतन कर असें त्यानें
तिला सांगितलें. तें तिनें मान्य करून एक अर्धा दिवस ह्या
तिमास ठेऊन घेऊन त्यास उत्तम भेजवानी दिली, व त्या
समक्षच एका उत्तमशा बंगल्यांत मुनीरशहाची व्यवस्था त्यानें
मनाप्रमाणें लावून टाकली. इतकें झाल्यावर हातीम मोठ्या
संतोषानें हसनबानूच्या पहिल्या प्रश्नाचें उत्तर आणण्यासाठीं
शहाबादेहून निघाला.

सवाल पहिला.

एकवेळ पाहिलें, पण पुनः पाहण्याची हौस आहे.

वरील प्रश्नाविषयी हातिमास कांहींच माहिती नव्हती. तरी केवळ परोपकारार्थ ईश्वरावर भरंवसा ठेऊन मार्ग क्रमू लागला. तो कांहीं दूर गेल्यावर जिला आपल्या लेंकराविषयी प्रेमपान्हा उत्पन्न होऊन जिचे स्तनांतून दूध गळत आहे व मार्गें लांडगा लागला असल्यामुळे पळतां पळतां घामाघूम झाली आहे, अशा हरिणीस पाहून हातिमास दया येऊन तो ह्मणाला— रे लांडग्या, उभा रहा. तूं भुकेला आहेस खरा पण त्या हरणीस मारूं नको सांप्रत ती आपत्याच्या मोहांत आहे. तें ऐकून लांडगा ह्मणाला, शाबास शाबास. तूं इमनचा राजा हातिम असावास. कांकीं दुसऱ्याचें संकट पाहून दया येणारा एक साऱ्या जगांत हतीमच आहे अशी चौहींकडे त्याची कीर्ति आहे. असो, ती हरणी तर गेलीच आतां माझ्या खाण्याची कांहीं व्यवस्था करणें तुला योग्य आहे. मांसा वांचून दुसरें मात्र कांहीं नको. देत असल्यास तुझ्या मांडीचें मांस दे. तें ऐकून हातीमानें चटकन तलवारीनें मांडीचें मांस कापून त्याची क्षुधा शांत केली. नंतर राज्य सोडून घोर अरण्यांत येण्याचें कारण लांडग्यानें विचारल्यावरून हातिमानें त्यास कच्ची हकीगत सांगितली. तेव्हां लांडगा ह्मणाला, असें वाक्य बोलणारा मनुष्य बहुधा 'हौदा' नांवाच्या अरण्यांत सांपडावा असें मार्जे अनुमान आहे. तें अरण्य बहुत दूर आहे तरी येथून थोडी मजल काढल्यावर दोन रस्ते लागतील त्यांपैकी उजव्या हाताच्या रस्त्यानें गेलें असतां इष्ट स्थळीं जाणें होईल. इतकें बोलून तो लांडगा निघून गेला.

मांडीवरील दुखापतीनें हातिमाच्यानें पाऊल टाकवेना. ह्मणून

तो तेथेंच एका वृक्षाखालीं विव्दळ होऊन पडला. त्या वृक्षाचे
ढोलींत एक कोल्हाचे जोडपें रहात होते, तें अस्तमानाचे वेळीं
तेथें आलें. तेव्हां हातिमास पाहून कोल्ही झगाली, आतां
येथें राहणें ठीक नाहीं. कांकीं, येथें मनुष्यप्राण्याचा रिघाव
झाला. आपला सुगावा लागतांच हा आपला नाश करील
तर येथून चलाच माघारे. कोल्हा झगाला, तें खरें. परंतु जो
दुसऱ्यासाठीं आपला जीव देणारा, महा दयाळू असा हा इमन
चा बादशाहा हातिम आहे. ह्याचे पासून काडीची भीति नाहीं.
कोल्ही झगाली, हें तुझी कशावरून जाणलें. तो झगाला, मा-
झ्या गुरूनें मला सांगितलें कीं, एके दिवशीं महा उदार, परो-
पकारी हातिम नांवाचा बादशाहा मांडीवरील मांस कापल्याच्या
दुःखानें दुःखित होत्साता तुझ्या घरीं येईल. तो दिवस आज
चाच आहे. त्यावरून मी जाणलें कीं, हा हातीमच आहे.
त्याच्या दुःखाला औषधही त्यानें मला सांगून ठेवलें आहे.
कोल्हीनें विचारलें, ह्यास येथें येण्याचें कारण काय ? व मांडी-
वरचें मांस कसें नाहींसें झालें असेल बरें ? तें ऐकून कोल्हा
तीस कच्ची हकीगत सांगून झटलें, आतां ह्याच्या या रोगाला
औषध माझान्द्राना नांवाच्या अरण्यांत परो नांवाचा एक पर्श
आहे त्याचा मेंदु ह्या जखमेवर लावल्यानंतर एका तासाच्या
आंत ह्याची मांडी पूर्ववत होईल. तें अरण्य फार दूर असून
मार्ग फार खडतर आहे. जातां येतां सात दिवस मोडतील
तर तूं येथें ह्याची नीट जतन कर; मी हा आलोंच समज. अ-
बोलून कोल्हा चालता झाला. हातिमास त्यांची भाषा ये-
होती, परंतु वेदनेमुळे त्याच्यानें कांहींच बोलवेना झगून
निचेष्ट पडून राहिला.

इकडे तो कोल्हा मोठ्या वेगानें चालून त्या अरण्य
गेल्या, तांच सुदैवानें तो पक्षीही एका झाडा खालीं झों

गेलेला त्याचे दृष्टीस पडला. त्यानें लागलेच त्यावर छापा घालून त्याचे डोकें तोडून पळ काढला तों तहत सातवे दिवशीं आपले झाड गाढले. विचारी कोल्ही सात दिवस हातिमाचे भोंवती प्रदक्षणा घालून त्यास कोणचाही उपद्रव होऊं देत नव्हती. तिनें पक्षाचे मुडके पाहतांच त्यांतील मेंदु काढून हातीमाच्या जखमेवर लावला. तेणेंकरून एका तासांत हातीम पूर्ववत हुशार झाला. नंतर हीं जनावरे असून ह्यानीं आपणावर येवढा उपकार केला याबद्दल हातीमानें त्यांचे फार अभार मानून झणाला, झालें तें ठीकच झालें परंतु मजसाठीं दुसऱ्या प्राण्याचा नाश झाला हें फार वाईट झालें. कोल्हा झणाला, त्याबद्दल ईश्वराची मी क्षमा मागेन. हातिम झणाला असो, तर आतां मी तुमचा बहुत ऋणी झालों. तुमचे कांहीं कार्य असेल तर सांगा. मी तुझ्यांस प्रसन्न आहे. कोल्ही झणाली, बरे तर येथून जवळच एक तरसाचे जोडपें आहे. तें आमचीं पोरें मारतें, त्यांचा बंदोबस्त कराल तर आमचे सर्व उपकार फिटून उलट आमचेवर तुमचे उपकार होतील. तें मान्य करून हातीम त्यांचेसह तरसाच्या गुहेजवळ गेला. तरस तेव्हां तेथें नव्हतें झणून कोल्ह्यास माघारें लावून आपण तेथें बसला, मग अस्तमानचेवेळीं तें जोडपें तेथें आलें. तों आपले जागीं मनुष्य बसलेला पाहून तरस रागावून झणाला, अरे तूं येथून उठ नाहीं तर ठार करीन. हातीम झणाला, अरे तुझी आह्मी सर्व ईश्वराचे प्राणी, सर्वांनाच प्राण हा प्रीय आहे तुझ्याला त्रास देण्याला मी आलों नाहीं. माझा हेतु इतकाच कीं, तुझी ज्या कोल्ह्याचीं पोर खातां ती न खावीत याबद्दल उपदेश करण्यासाठीं आलों आहे. तरस झणाला, कोण ऐकतो तुझा उपदेश ? आह्मी पोरें खाणार. तें उर्मट भाषण ऐकतांच त्वेषानें हातीमानें त्या दोघांस बांधून कट्यारीनें त्यांचे पंजे व

दांत छाटून टाकले, तेणेंकरून तें जोडपें त्याचे पायांवर गडबडा लोळून आतां आह्मी भक्ष्य कसें मिळवायें असें बोलूं लागलें. हातीम ह्मणाला, परमेश्वर कोणास उपाशीं ठेवणार नाही. इतक्यांत कोल्हाचें जोडपें तेंथें येऊन ह्मणालें, आह्मी त्यांच्या खाण्याची तर्तुद करून काळजी करूं, तें ऐकून हातीम मार्ग क्रमूं लागला.

तेव्हां हौदाच्या अरण्यांत पोंचविण्यापर्यंत 'मी येतो' असें कोल्हा ह्मणाला, परंतु दुसऱ्यास आपल्यासाठीं दुःख द्यावयाचें नाही असा हातिमाचा कृतसंकल्प असल्यामुळे त्यानें न येण्याविषयी त्यास निक्षून सांगितलें. मग निरुपाय होऊन कोल्हा ह्मणाला बरें तर मी सांगतो कीं, त्या अरण्यांत जाण्यास एक अवघड पण जवळचा व एक उत्तम पण लांबचा असे दोन रस्ते मला ठाऊक आहेत, ज्या रस्त्यानें जाण्याची आपली खुषी असेल तो रस्ता मी आपणास कळवीन. हातिमानें जवळचाच रस्ता विचारला. कोल्हा ह्मणाला, जवळचा रस्ता भयंकर आहे, तरी ईश्वराची आपणावर कृपा आहे असें जाणून सांगतो कीं, येथून जो हा सभोर रस्ता जातो ह्याला बरेच लांबणीवर चार फांटे फुटतात, त्यांतून उजव्या रस्त्यानें जावें. ह्या रस्त्यानें बहुत क्रूर श्वापदे लागतिलि. इतकें सांगून तें जोडपें आपले स्थानीं गेलें व हातीम पुढें चालूं लागला.

नंतर एक महिन्यानें त्याला चार रस्ते लागले, तेव्हां ईश्वराचें नांव उच्चारून तो उजव्या हातच्या रस्त्याला लागला. तेथून एक मजळ गेल्यावर एक आस्वलांचा राजा आपली सर्व प्रजा जमवून कांहीं विचार करीत होता. तो आस्वलांचा प्रचंड तांडा त्याचे दृष्टीस पडला. इतक्यांत आपल्या राज्यांत मनुष्य प्राणी आला असें आस्वलांनीं आपल्या राजास सांगितलें, तेव्हां त्या राजानें हातिमास आपले जवळ आणून नीट निरखून ज

वळ बसवून झटलें, अहो इमनचे बादशाहा हातिमा, आपण असे रानोरान कां बरें हिंडता ? हातिमानें त्यास प्रवासाचें रुग्ण मग्न वर्तमान सांगितलें. तें ऐकून तो ऋक्षराज झगला, आपण येथें आलां हें फार चांगलें झालें, कांकीं माझी एक कन्या सांप्रत उपवर झाली आहे, ती आपणासच योग्य आहे. हातिमानें तें ऐकतांच तोंड खालीं घातलें. तेव्हां ऋक्षराज झगला महाराज आपण बोलत कां नाहीं, आपण मानव व मी श्वापद ह्यावर जाऊं नका, माझी कन्या आपलेच जातीची आहे. तीस पहा आणि काय तें कळवा. इतकें बोलून सेवकाकडून त्यास कन्येच्या महालांत पाठविलें. ती आप्सरातुल्य कन्या पाहतांच हातिम झगला, हे राजाधिराजा तूं महान थोर आहेस व मी यकःश्रित मानव आहे. ऋक्ष झगला, पुरे पुरे तूं महा परोपकारी इमनचा बादशाहा हातिम हें मी ओळखतो. तें ऐकून हातिम विचार करूं लागला कीं, स्त्रीपाशांत बद्ध होण्यासाठीं आपण प्रवाशीं निघालों नाहीं, तेव्हां हा व्यर्थ खोळंबा योग्य नाही. असा तो विचार करतो तोंच ऋक्षराजानें त्यास स्पष्ट सांगितलें कीं, जर तूं माझे बोलणें नाकारशील तर मी तुला प्रतीबंधांत ठेवीन, तरी हातिमानें कांहीं उत्तर न दिल्यामुळें त्यास अन्नपाण्यावांचून अंधान्या गुहेत कोंडून बसावें लागलें.

नंतर पंधरावे दिवशीं ऋक्षराजानें त्यास बाहेर काढून खाण्यापिण्यास देऊन पूर्ववत प्रश्न केला, त्याहीवेळीं हातिमानें अमान्य केल्यामुळें पुन्हां त्यास कोंडून बसावें लागलें. नंतर एकदां हातिमास गाढ निद्रा लागली असतां एका महंतानें त्यास स्वप्नांत सांगितलें कीं, तुला ह्या ऋक्षकन्येशीं लग्न करून नंतर तिच्याकडूनच आपली सुटका करून घेतल्यावांचून दुसरा उपाय नाही. ह्या स्वप्नामुळें हातिमानें त्या ऋक्षकन्येशीं लग्न झालून नंतर पुढें तिच्याशीं अत्यंत प्रेमभावानें वागून सहा म-

हिन्यानें तेथून आपली सुटका करून घेतली. जातांना ऋक्षक-
न्येनें त्यास एक मोती देऊन त्या बद्दलचे अनेक गुण त्याला
सांगितले.

हातीम तेथून निघून मार्ग क्रमीत असतां कांहींकां दिवसांनीं
त्यास वाळुकामय प्रदेश लागला. तेथून जात असतां पर्वतप्राय
अजगरानें त्याला गिळून टाकलें. परंतु आस्वल कन्येनें दिलेल्या
मोत्याचे अंगी जादूचे योगानें तें ज्याचेजवळ असेल त्यास विष,
आग्नि ह्यांची बाधा व्हावयाची नाही असा गुण असल्यामुळें हा-
तिम त्याचे पोटांत खुशाल ईश्वर भजन करित राहिला. नंतर
दोन दिवस झाले तरी खाल्लेला प्राणी पचत नाही असें पाहून
अजगरानें त्यास ओकून टाकलें. त्यावेळीं ईश्वराचे परम आभार
मानून हातीम आपले परोपकाराच्या कामासाठीं जाता झाला.
पुढें त्यास एक नदी लागली. तींत सर्पाच्या गरळें भरलेलीं
आपलीं वस्त्रें धुवावीं अशा इराद्यानें तो जो पाण्यांत पाय ठेवतो
तोच वरचा भाग मानवाकृति व खालचा भाग मत्स्याकृति अशा
एका स्त्रीनें त्यास पकडून सुमारे दहा दिवस त्यास आपले ज-
वळ ठेऊन घेऊन पुन्हा लवकरच भेट देण्याच्या करारानें त्यास
पूर्व स्थळीं आणून सोडलें. नंतर हातीम आपली वस्त्रें स्वच्छ
करून तेथून पुढें चालता झाला.

नंतर कांहीं दिवसांनीं एक प्रचंड पर्वत त्याला लागला
त्याची शिखरें मेघमळास भेदून गेलीं होती व त्यावरील वृक्ष
गगनमंडळास लागले होते, त्यांची छायाही उत्तम असून
पत्रपुष्पांनीं ते अगदीं लवले होते. वरील सपाटीवर जि-
कडे तिकडे उत्तम स्वच्छता असून तेथें एक सुंदर बगीचा
राखला होता, व स्थळीं स्थळीं आराम स्थळेही बहुत होती.
असें तें मनोरम स्थळ पाहून हातिमास मोठा आनंद झाला,
व तो तेथेंच एका बैठकीवर पडला; तोच श्रमामुळें त्यास

गाढनिद्रा लागली. इतक्यांत त्या बागेचा धनी तेथें येऊन त्याचे शेजारी बसला. कांहींका वेळानें हातिम जागा होऊन आपले शेजारा कोणी मनुष्य आहे असें पाहून त्यानें त्यास सलाम केला. त्यानेंही त्यास सलाम करून कोठें जातां' असें विचारलें. तेव्हां 'हौदाचे आरण्यांत जातो' असें हातीमानें त्यास सांगितलें. तें ऐकून तो बागेचा धनी झणाला, वेडा तर नाहीस. अरे तें अरण्य झणजे शुद्ध इंद्र-जालाचा बाजार आहे, आजवर कैक पुरुष तेथून जाऊन वेडे बनून वनोवनी भटकत आहेत? तर हा नाद सोडून आपले घरचा मार्ग धर. तेव्हां हातिमानें त्यास कच्चें वर्तमान सांगितलें. तें ऐकतांच गृहस्थ झणाला, अरे परासार्थी आपला जीव धोक्यांत घालणारा असा तूं बादशहा हातीम आहेस वाटते. आतां हें पक्कें लक्षांत ठेव कीं, त्या अरण्याचे आरंभोच तुला बहुत खिया भेटतील. त्या मोठ्या चेटक्या आहेत. त्यांच्यांत एक फारच लावण्याची खाण आहे ती तुला बहुत मोह घालील, त्यावेळीं तिला भुल्लास तर वेडा झालाच झणून समज, आणि न भुल्लास तर परत येशील. इतकें बोलणें होत आहे तोंच एका चाकरानें सुरेख पक्कानांचीं ताटे तेथें आणलीं. नंतर त्या गृहस्थानें खूब आग्रह केल्यावरून हातिम त्याचे बरोबर जेवला व रात्री त्याचे बंगल्यांत विश्रांती घेऊन मोठ्या पहाटेस त्याची रजा घेऊन चालता झाला.

जातां जातां कांहींका दिवसांनीं तो एका सुंदरशा तलावा जवळ गेला, व त्याची उत्तम शोभा पाहत आहे तोंच आंतून एक नग्न अप्सरा बाहेर पडली. तिला पाहतांच बागेच्या धन्याची गोष्ट हातीमाच्या मनांत उभी राहिली; व त्या स्त्रीकडे डुकूनही पहावयाचें नाही असें जो तो आपले

मनांत घोकीत आहे तोंच तिने त्यास पाण्यांत ओढून नेले. कांहींका वेळाने तों पहातो तो एका उत्तमशा बागेत आपण उभे आहोंत, व भोवतालीं हजारों सुंदर स्त्रिया उभ्या आहेत. असें पाहतांच तो अगदीं चकीत झाला. व ह्या मोह जालांत न पडण्या विषयीं मनोनिग्रह करूं लागला. पण काय सारें व्यर्थ. थोड्याच अवकाशानें एक फारच सुस्वरूप स्त्री याचे जवळ येऊन तिने त्याचा हात धरून अतिशय उत्तम अशा एका बंगल्यांत त्याला नेले. तेथें उत्तम शोषनाई केली अस्मून मधोमध एका रत्न जाडित सिंहासन होतें. त्यावर बसावेंसें हातिमास वाटून तो जो वर पाथ ठेवतो तोंच एक गंभीर ध्वनि झाला. तरी तो न घाबरतां तेथील आलौकिक चमत्कार पहात तीन दिवसरात्र सारखा एके स्थळीं बसून राहिला. इतके दिवसांतून सर्वकाळ गाण्याचा मंजूळ ध्वनी मात्र त्याचे कानां पडे व रात्रीं सूर्यासारखा लखलखित प्रकाश पडे स्त्रिया त्याच्या पुढे खाण्याचे उत्तम पदार्थ ठेवीत ते खाई तरी त्याची क्षुधा शमन होत नसे. चौथे दिवशीं एक अत्यंत सुंदर स्त्री तोंडावर बुरखा घेऊन त्याचे पुढें आली तोंच त्याचा काम अनावर होऊन तो तिचा हात धरून तिचे तोंडावरील बुरखा काढूं लागला. इतक्यांत सिंहसनांतून एक स्त्री बाहेर पडून तीने त्यास एकीकडे ओढून असा ठोसा मारला कीं, तो बेशुद्ध होऊनच पडला.

नंतर बऱ्याच वेळानें पहातो तों एका घोर जंगलांत आपण आहोंत असें त्याच्या मनांत वागलें. नंतर अंमळ उठून हिंडतो तोंच 'एक वेळ पाहिलें पण पुन्हां पाहण्याची हौस आहे' असे शब्द त्याचे कानां आले. तेणेंकरून त्यास आनंद होऊन असे शब्द कोण बोलतो ह्याच्या तपासास्तव तो हिंडू लागला. ती आठ दिवस हिंडला तरी नुसता शब्द त्याचे कानां येई. बोलणारा

त्याला आढळला नाही. नववे दिवशीं अस्तमानीं एक मनुष्य निचेष्ट जमीनीवर पडलेला त्याला आढळला. हातिमानें त्यास सलाम केला, व त्यानें विचारल्यावरून कच्ची हकीगत त्यास सांगितली. तेव्हां तो ह्मणाला, बाबारे तें वाक्य उच्चारणारा तोच मी अभागी मनुष्य. तें ऐकतांच हातिमास परम संतोष झाला. इतक्यांत तेथें भोजनाची दोन ताटे आलीं. ती येतांच दोघांची भोजनें झाल्यावर हातिमानें त्याची हकीगत विचारल्यावरून तो ह्मणाला, मी एका सरोवराच्या कांठीं उभा होतो इतक्यांत एक नग्न आप्सरा आंतून वर आली वगैरे हातीम ज्या रीतीनें त्या अरण्यांत आला तीच सर्व हकीगत त्यानें सांगितली. आणि मोठ्यानें आक्रोश करून ह्मणाला 'तें जें एकवेळ मी पाहिलें तेंच पुन्हां पाहण्याची मला हौस आहे' हातीम ह्मणाला, विंता करूं नको मी तुझी इच्छा पूर्ण करतो. सांगतो येव्हढें कर. मी तुला त्या सरोवराचे तीरीं नेतो. तेथें गेल्यावर पूर्ववत आप्सरा तुला घेऊन जाईल, त्यावेळीं तूं आतुर होऊन तोंडावर बुरखा घेऊन आलेल्या स्त्रीस बिलकूल स्पर्श करूं नको, ह्मणजे आपोआप सर्व सुख भोगशील. इतकें बोलून त्यास सरोवरावर आणून आपण पुढें चालता झाला. येतांना तो बागेचा धनी, ऋक्षराज आपला सासरा, तो हरीण, वगैऱ्यांची गांठ घेऊन शहाबोदिस घेऊन मुनीरशहास भेटून बानूस सर्व वृत्तांत सांगता झाला. बानूची ती वृद्ध दासी, तिनें तें मान्य करून ह्मटलें कीं, आतां तसें ऐकूं येत नाही, ही गोष्ट खरी आहे. इतकें झाल्यावर एक दोन दिवस विश्रांति घेऊन तो बानूच्या दुसऱ्या प्रश्नाचा उलगडा करण्यास निघाला.

सवाल दुसरा.

—:ॐ:—

“ चांगलें करा व पाण्यावर टाका. ”

वरील वाक्य बोलणारा मनुष्य उत्तर प्रदेशीं मारदम शहरांत आहे इतकें बानू कडून हातीमास कळल्यामुळें तो तीच दिशा लक्षून चालला. पुढें तो घोर जगलांतून जात असतां कामशरानें विव्दळ झालेल्या मनुष्याची शोकवाणी त्याचे कानीं येऊन त्यानें त्याचा शोध काढून त्याच्या दुःखाचें कारण विचारलें. तेव्हां गृहस्थ झणाला, बाबारे तें सांगून व्यर्थ दुःख मात्र दुणावेल. आतां तूं आग्रहच करतोस झणून सांगतो. मी एक व्यापारी आहे, येथून दोन कोंसावर एक नगर आहे तेथें मी गेलों होतो. तेथें हारिथ नामक एक सावकार आहे. त्याची कन्या केवळ लावण्याची खाणी आहे. ती एके वेळीं आपल्या महालाच्या खिडकींत उभी असतां माझ्या दृष्टीस पडली. तो मदनाचा तीव्र शर माझे हृदयांत खोंचून मी हतवीर्य झालों. पुढें शोधा अंतीं असें समजलें कीं, ज्यास तिची अपेक्षा असेल त्यानें तिच्या तीन प्रश्नांचा उलगडा करावा. येणें करून मी धैर्य धरून तिच्या बापाच्या मंजूरीनें तिची गांठ घेऊन आपला मनोदय कळविला. तेव्हां ती झणाली, माझ्या तीन प्रश्नांचा उलगडा कराल तर मी आपली दासी होईन. येरव्ही भाषणही घडणार नाही. शिवाय प्रश्नांचा उलगडा करण्याचें कबूल करून तो न फेला तर आपली सर्व संपत्ती मी तर हरण करीन अशी माझी अट आहे. तर विचारकरून काय तें सांगा. महाराज, मी तर काम बाणानें विंधून गेलों झणून मी आपला रुकार दिला. तेव्हां “ ह्या शहरच्या लगत एक गुहा आहे तिचा अंत कोठें आहे व तिचे आंत का

आहे, " दुसरा प्रश्न, प्रत्येक गुरुवारी रात्री एक मनुष्य असें झगता असतो कीं, आज मला उपयोगी पडेल असें मीं कांहीं केले नाहीं, हा मनुष्य कोण व तो कां बोलतो. तिसरा प्रश्न, महापरी नांवाच्या गंधर्वकन्येजवळ शहामोरा नांवाचा हिरा आहे तो आपून देणें " असे तिनें आपले तिन्ही प्रश्न मला सांगितले. ते ऐकून मुकाट्यानें सर्व जिनगी तिचे स्वाधीन करून ह्या स्थळीं येऊन शोक करीत बसलों आहें.

हातीम झणाला, येवढें मी तुझे काम साधून देतो चला. असें बोलून तत्काल सावकारकन्येची गांठ घेऊन ती व तिचा बाप हारिथ ह्यांपासून असा रुकार करून घेतला कीं, प्रश्नांचा उलगडा केल्यावर मी सांगेन त्यास हिनें वरलें पाहिजे. तसेंच मजकडून प्रश्नांचा उलगडा न झाल्यास माझे शीर उडवावें. ही गोष्ट उमयतांस मान्य होऊन चुकली. नंतर त्या गृहस्थास धर्मशाळेंत राहवयास सांगून थोडेसे बदाम व गुहा दाखविण्यासाठीं व खात्री पटण्यासाठीं कांहीं चाकर हारिथा पासून घेऊन हातीमाची स्वारी चालती झाली; ती तहत गुहामध्ये शिरली.

तेथें गाढ अंधकार होता, त्यांतून बराचवेळ सारखा चालून गेल्यावर थोडासा प्रकाश दिसूं लागला. तेणें करून त्यास खूप हुशारी येऊन पुढें गेला तो त्यास उत्तम मैदान लागलें. झालें त्याचें कार्य येवढेच होतें. तरी सांगण्या सारखा कांहीं चमत्कार न आढळल्यामुळे बरोवरीच्या लोकांस तेथेंच राहवयास सांगून तो एकटाच पुढें सरला. पुढें त्याला सुंदर प्रदेश लागला. तेथें सुंदर पाणी पाहून थोडेसे बदाम खाऊन व पाणी पिऊन हातीम बराच शांत झाला. नंतर अशाच क्रमानें दोन चार दिवस तो त्या रानांतून जात असतां एक मोठा तट त्याचे दृष्टीस पडला. त्याचे आंत मोठें शहर असून तेथें सारी वस्ती राक्षसांची होती. असो. मग हातीम

त्या नगरांत गेला. तोंच कांहीं राक्षसांनीं त्यास पकडून खा-
 प्याचा विचार केला. त्यावेळीं नरमांस हें श्रेष्ठ आहे तें
 आपल्या राजास न देतां आपण खाल्लें तर मोठा गुन्हा केला
 असें होईल सवत्र राजाला हा नजरागा करावा असा त्यां-
 चा विचार ठरून ते त्याला राजाकडे घेऊन चालले. इत-
 क्यांत दुसऱ्या एका जमावानें त्यांवर हल्ला केला. ह्या प्र-
 संगीं हातीम मरावाच पग वांचला. कारण त्यांपैकी एकजण
 ओळखून झगाला, अरे ह्याला मारूं नका. कांकीं आपली
 राजकन्या कैक दिवस हैराण आहे, व मानवी औषधापा-
 सूनच तिला गुण येणारा आहे. त्यामुळें सरकारानें पुष्कळ
 मनुष्य पकडून आणून त्यांचेकडून उपाय करून गुण न आ-
 व्यामुळे त्यांस बंदित ठाकलें आहे. शिवाय सरकारासही
 कैकदिवस पोट दुखीचा उपद्रव आहे. तर ह्यास फाडून
 खाणें मोठा गुन्हा होईल, सरकाराकडेच न्यायें हें योग्य. ह्या
 मुळें हातीमाची ह्याही वेळीं सुटका होऊन तो राक्षसांबरोबर
 चालला. जातां जातां तो तीस राक्षसांच्या टोळीच्या हातीं
 लागला. त्यांनीं लागलेंच त्याला आपल्या नायकाकडे नेलें.
 त्या नायकाचे बायकोस कांहीं नेत्ररोग होऊन ती अगदीं
 हैराण होऊन गेली होती, व तेंणेंकरून तो नाइकही चिंताक्रांत
 होऊन गेला होता. तो त्रासून झगाला अरे ह्या मनुष्यास
 इकडे कां आणिलें, ह्याला मोकळें सोडून वाटेल तिकडे जाऊं
 द्या. ते यायोगें हातिम तर मोकळा झालाच. पण मग त्या
 नायकास त्याचें दुःखाचें कारण विचारून त्याचे कडून त्यांच्या
 राजाकडे नेण्याचें वचन घेऊन एका भाड्यांत पाणी भरून
 त्यांत ते बहुगुण संपन्न आस्त्रल कन्येचें मोतीं कांहीं वेळ टा-
 कून तें पाणी दोन तीन वेळ तिचे डोळ्यांस लावून सर्व
 दुःख नाहीसें केलें. तेंणेंकरून नायकास मोठा संतोष होऊन

त्यानें यथाशक्त्या हातिमाचा सत्कार करून त्यास आपले राजाकडे नेऊन राजाला एकांती त्याच्या वैद्यकीच्या गुणाबद्दल धर्तमान करविलें. तेणेंकरून राजास मोठा संतोष होऊन त्यानें हातिमाची गांठ घेऊन त्यास आपल्या पोटदुखी बद्दल सांगितलें. हातिम झणाला, बहुधा हा रोग उत्पन्न होण्यास कारण तुझी चाकर माणसांसमक्ष भोजन करतां हेंच होय. असो. झाला मी उपाय करीन. असें बोलून भोजनाचे वेळीं त्याचे ताटांतलि थोडे अन्न एकीकडे झांकून ठेविलें. नंतर सुमारे घडका दोन घटकेतच तें उघडून पाहिलें तो त्यांत किडे पडलेले सर्वांच्या दृष्टीस पडले. तेव्हां हातीम झणाला आतां तुझाला दुसरें औषध नको, फक्त एकांत स्थळीं भोजन करीत जाऊन चाकरांसही चांगले अन्न देत जा. ह्याप्रमाणें कांहीं दिवस त्या राजाचें वर्तन चालल्यानें त्याची प्रकृती उत्तम होऊन त्यास मोठा संतोष होऊन ह्या उपकाराबद्दल तो हातीमास ' पाहिजे तें माग ' झणाला. तोंच त्यानें बंदीत ठेवलेल्या लोकांची मुटका करण्याचें मागितलें. राजानें तत्काळ तें मान्य करून सर्व लोकांस मुक्त करून वझालंकार देऊन त्यांची खानगी केली. नंतर राजानें कन्येच्या अजाराबद्दल कळविलें. हातिमानें तत्काळ तिलाही त्या मोत्याच्याच योगानें बरें केलें. तेणेंकरून राजास परमानंद झाला. असो. इतकें झाल्यावर हातीम तेथून निघाला. त्यावेळीं राक्षसराजानें हातिमाची इच्छा नसतांही सोनें, मोतीं, जशहीर, वगैरे बहुत नजराणा देऊन चाकरांकडून हातिमासुद्धां तो सर्व बोजा एका घटकेत गुहेच्या तोंडापर्यंत आणून पांचविला. नंतर तेथें असलेल्या चाकरांजवळ तो सर्व बोजा देऊन त्या गुहामार्गानें हातिम हारिताच्या कन्येकडे येऊन संपूर्ण हकीगत सांगून तिचा दुसरा प्रश्न जो ' जें मला आज उपयोगी पडेल असें मीं कांहीं केलें नाहीं.' असें वाक्य बोल.

आप्या मनुष्याचा शोध लावणें. हा ऐकून मित्राची गांठ घेऊन पुढें मार्गक्रमण करता झाला.

तो मार्ग क्रमीत असतां कितीएक दिवसांनीं गुरुवारच्या रात्रीं एका वृक्षाखालीं उतरला. तो कांहीं वेळानें वरील वाक्य त्याचे कानीं येऊं लागलें. तेव्हां हा कोण बोलतो हें शोधण्यासाठीं बोलण्याच्या रोंखावरून जाऊं लागला. परंतु तो सारी रात्र हिंडला तरी मनुष्य त्याला सांपडला नाहीं. आवाज मात्र सारखा कानीं पडत असल्यानें चालण्याचे योगानें फुकट श्रम मात्र झाले. मग हे शब्द फक्त गुरुवारचे रात्रींच होतात सबब पुढच्या गुरुवारपावेतो त्यानें कसे तरी तेथेंच दिवस लोटले. नंतर रात्री पूर्ववत शब्द कानीं येतांच तो त्याच्या शोधास लागला. परंतु तेव्हांही मागील प्रमाणेंच होऊन हिंडतां हिंडतां तो एका गांवांत शिरला. तेथील लोक त्यावेळीं एकत्र बसून शोक करीत आहेत असें त्याला दिसलें. तेव्हां शोधांतीं असें कळलें कीं, कोणी एक राक्षस दर बुधवारीं त्या गांवांत येऊन पाळी पाळीनें एकेकाच्या घरचा एक बळी घेऊन जातो. आणि जर त्याचा बळी चुकला तर एकदम सर्वांचा नाश करीन असा त्यानें घाक घालून ठेवला आहे. शिवाय त्या गांवच्या पाटलाच्या एकुलत्या मुलावरच येत्या बुधवारची पाळी असल्यामुळें सारे लोक रडतात असें त्यास कळल्यामुळें, प्रथम त्यानें त्याबद्दल मी बळी जातो असें सांगून त्यांचा शोक दूर केला आणि मग त्या राक्षसाचे नांव वगैरे कांहीं माहीत नसल्यामुळें हातिमानें त्या लोकांस त्या राक्षसाची आकृति काढावयास सांगितलें. ती पाहतांच ज्यास हस्त नमून ज्याचें शरीर फारच विशाल, डोकें अगदींच लहान व ज्याचे अंगावर शस्त्र चालत नाहीं असा हा प्रसिद्ध हुळका नांवाचाच राक्षस आहे असें हातिमास पक्कें समजून तो आपोआप मरावा अशी त्यानें युक्ति केली. ती अशी

कीं, त्यानें पाटलाकडून फारच मोठा आरसा तयार करविला व त्यावर झांकण घालून तो राक्षस येण्याचे ठिकाणी ठेवला. नंतर आज मी तुमचा शत्रु जो राक्षस यास ठार करतो, हा चमत्कार ज्यास पाहण्याची इच्छा असेल त्यानें चलावे असें बोलून तो राक्षस येण्याचे स्थळीं आला. मयाशुद्धें त्याचे बरोबर कोणी आले नाहीं तरी तो पाटलाचा पोर मात्र आला होता. असो. मग राक्षस येतांच 'हा तुझा भक्ष्य घे स्वा' असें बोलून हातिमानें आरशावरील झांकण काढलें. तोंच हा कोणी दुसरा राक्षस आहे असें त्यास आपल्याच प्रतिबिंबावरून वाटून तो इतका कांहीं गर्भगळीत होऊन गेला कीं त्याचा श्वासोश्वास बंद होऊन त्याचे शरीर फुगून फुटून गेलें. फारच भयंकर तो ध्वनि झाला. असो. मग त्या लोकांनीं ह्या उपकाराबद्दल हातिमास कांहीं द्रव्य देऊन सत्कारण्याचा विचार केला, पण त्यानें तें सर्व नाकारलें. पाटलानें त्यास आपले घरीं नेऊन त्याचें प्रवासाचें कारण विचारून घेतलें. तेव्हां तसले शब्द आह्मी ऐकतो पण थांग लागत नाहीं, असें त्या लोकांनीं त्याला सांगितलें. नंतर दुसरे दिवशीं गुरुवार होताच. त्या रात्री ते शब्द हातिमाचे कानीं येतांच तो त्याचे धोरणावर धांवत चालला, तो दोन महिने तसाच जंगलांत डिडत होता. अखेरीस एका टेंकडीवर चढून पाहतों तों दूर सफेत पांघुरणें अंगावर धारण केलेलीं बरींच माणसें उभीं आहेतशीं दिसल्यावरून तो तेथें जातो तों ते सारे कोणा थोरा मोठ्याचे पुतळे दिसले. तो चमत्कारिक देखावा पाहत हातिमा तेथेंच विश्रान्तीस बसला. मग रात्र झाली तेव्हां प्रचंड ध्वनि होऊन सगळ्या पुतळ्यांचीं मनुष्ये बनून उत्तम पोषाख करून उत्तमशा बैठकीवर विराजमान झाले. नंतर थोड्याच वेळानें त्या सर्वांनीं अमृत प्राशन केलें. त्याच मंडळींत एक मनुष्य अंगास राख व माती लावून शोकयुक्त होतसाता

एके बाजूस जमीनीवर पडला होता. त्याला अमृताचा एक थेंबही मिळाला नाही, झणून तो मनुष्य 'जे मला आज उपयोगी पडेल असें मी कांहीं केलें नाही.' ह्याप्रमाणें बोलून रडूं लागला. तें ऐकतांच हातिमास अत्यंत आनंद झाला. नंतर कांहीं वेळानें तेथें पक्कानांची भरलेली पुष्कळ ताटे आलीं. तीं प्रत्येकास मिळून एक शिल्लक राहिलें. त्यावेळीं त्यांतील एका मनुष्यानें 'हें ताट ह्या मुशाफरास द्या' असें बोलून हातिमास आपले शेजारी घेऊन तें ताट त्याचे पुढें ठेविलें. नंतर सर्व मंडळी यथेच्छ जेवली. तो दुःखी मनुष्य मात्र सर्वांच्या तांडाकडे पाहत रडत होता. कांकी, त्याचेपुढें ताट असून सडकें कुचकें मांस पडलें होतें. ह्याबद्दल हातिमास वाईट वाटून त्यानें त्या बद्दल पुसतपास चालविली. तेव्हां 'ज्याचें त्यास विचारा' असा लोकांनीं जबब दिल्यामुळे त्या मनुष्या जवळ जाऊनच हातिमानें त्याचें दुःखाचें कारण विचारलें.

तो झणाला-बाबारे काय सांगूं. मी चीनदेशाचा युसफ नांवाचा व्यापारी आहे, हे सर्व लोक माझ्या चाकर नौकरां पैकीं आहेत. हे मोठे धर्मात्मे असत; ह्यांनीं उघड्यास वस्त्र, भुकेल्यांस अन्न, गरीबांस द्रव्य हीं वारंवार द्यावीं. तें पाहतांच माझ्या कपाळांत तिडका उठत. मी जन्माचा रूपण, माझी येव्हढी प्रचंड संपत्ती असून मी एक छदामही धर्मार्थ वेचिला नाहीच, पण हे लोक धर्म करतांना मात्र मला पाडवत नसे. मी त्यांना ह्याबद्दल निषेध करी, रागें भरें, पण ते आपलें कर्तव्य केल्यावांचून राहत नसत. व उलट मला धर्म करण्याविषयीं उपदेश करीत. असो एके वेळीं व्यापारासाठीं मी ह्या सर्वांसह सर्जिम शहरीं जात असतां वाटेंत चोरव्यांनीं आम्हांस गांठून आमचें द्रव्य लुटून आम्हांस टार करून येथें पुरून ठेवलें. आमचे तुकडे तुकडे करून कोव्हा कुठ्यास वांटून दिले नाहीत हे त्यांचे मोठे उपकार

होत. असो. आम्ही हे सर्व मृत अवस्थेंत असून ज्यानें जसें आचरण केलें तसें फळ भोगीत आहोंत. त्यांनीं धर्म केला त्या मुळें ते सुखभोगतात व माझी ही अवस्था आहे.

तें ऐकून हातिमास बहुत दया येऊन तो ह्मणाला असो. पण ह्याला कांहीं उपाय तुला ठाऊक असेल तर सांत ह्मणजे मी ह्या दुःखांतून तुझी सुटका करीन. व्यापारी म्हणाला—चीन देशांत माझ्या वाड्यांतील ज्या खोलींत मी निजत होतो, तेथें बहुत द्रव्य पुरलेलें आहे. तेथें हल्लीं माझे नातु रहातात. तेही दुःखानें बहुत पीडले आहेत, तर तेथें जाऊन तूं तें द्रव्य काढून त्यांतला एक हिस्सा नातवांस व तीन हिस्से गोरगरीबांस जर वांटून देशील तर मजवर तुझे अगणित उपकार होतील व मी ह्यांतून सुटेन. हातिम ह्मणाला ही गोष्ट मी खात्रीनें करीन, तूं चिंता करूं नकोस. इतकें त्यांचें भाषण होत आहे तों उजाडून जाऊन ते सर्वलोक पूर्ववत पुतळे बनून जागचे जागीं स्थिर झाले; व हातीमही मार्गक्रमण करता झाला.

जातां जातां कांहींका दिवसांनीं त्यास एक विहीर लागली. तेथें एक मनुष्य पाणी काढीत होता. त्याचे जवळ हातीमानें थोडें पाणी मागितलें. इतक्यांत विहिरींतून एक प्रचंड सर्प बाहेर पडून पाणी काढणाराच्या कमरेस विळखा मारून त्यास विहिरींत घेऊन गेला. त्याबद्दल हातिमास वाईट वाटून त्या मनुष्यास सर्पाचे तावडींतून न सोडविल्यारा आपलें ब्रीद व्यर्थ आहे, असें त्याचे मनांत वागल्यानें विहिरींत त्यानें उडी टाकली. मग जमीनीस पाय लागतांच डोळे उघडून पाहतो तों एका सुंदरशा बागेंत उभे आहोंत असें त्याला दिसलें. नंतर तो त्या बागेची शोभा पाहत हिंडत असतां एक रत्नखचित महाल त्याचे दृष्टीस पडला. त्यावरून कदाचित तो मनुष्य येथें असेल अशा कल्पनेनें तो त्या बागच्यांत गेला. तों प्रथमच्या दिवाणखान्यांत एक

रत्नजडीत पलंगावर एक ब्रह्मराक्षस झोंपी गेलेला त्याचे नजरेस पडला. तेव्हां त्यास जागें करून मनुष्याचा शोध करणार इतक्यांत तेथेंच एका कोंपऱ्यांत बसलेला तो साप हातिमाच्या नजरेस पडला. त्यासरसे हातिमानें त्याचें तोंड गच्च आंघळून धरलें. त्याचे हातून सुटण्याविषयी सापानें बहुत तरफड केली, पण ती सारी व्यर्थ गेली. तरी त्याचे गडबडीनें राक्षस जागा होऊन 'अरे त्या माझ्या चाकरास सोडून दे' असें ओरडला. हातिम झणाला ह्यानें माझ्या मित्रास आणलें आहे त्यास सोडल्यावांचून मी ह्याला कधीं सोडणार नाहीं. मग राक्षस सर्पास झणाला, 'रे तो महाप्रबल पुरुष आहे, तूं आपलें तोंड गच्च संभाळून धर, नाहीं तर तुझ्या तोंडांत जो मार्ग आहे तेथें तो जाईल. तें ऐकतांच हातीम सर्पाच्या पोटांत शिरला. तेव्हां एका अंधाऱ्या कोठडींत आहोंत असें त्यास दिसलें, तेणेंकरून तो मोठ्या विचारांत पडला. इतक्यांत 'रे हातिमा येथें तुझ्या जें हातीं लागेल तें कापल्यावांचून येथून तुझी सुटका होणार नाहीं.' असे शब्द त्याचे कानों आले. मग चाचपून पाहतां काळजासारखा कांहीं भाग त्याचे हातीं लागला; तोंच त्यानें आपले कव्यारीनें त्याचे दोन तुकडे केले. त्यासरसा भयंकर ध्वनी होऊन गडगडाट होऊं लागला. व थोड्याच वेळांत जिकडे तिकडे जळमय झालें. नंतर कांहीं वेळानें एका सपाट मैदानांत आपण उभें असून हजारों लोक शोकाक्रांत होत्साते आपले भोंवतीं उभे आहेत असें त्याचे दृष्टीस पडलें. तेव्हां 'येथें तुझी कसे आलां व शोकयुक्त कां' असें हातिमानें त्यांस विचारलें. तेव्हां एका सर्पानें आह्मांस येथें ओढून आणलें असेंच सर्वांनीं झटलें. मग हातीम झणाला तो सर्प मारला गेला. आतां तुझी आनंदानें आपले मुलांमाणसांत जा. तें ऐकून सर्वांस अतोनात हर्ष होऊन ते हातीमाचे आभार मानीतच मार्गस्थ झाले व हातीम चीन देशाच्या रस्त्याला लागला.

वाटेंत त्याला एक शहर लागून तो त्याच्या दरवाजाशीं जा-
तांच तेथील रखवालदारांनीं त्यास अडवून झटलें 'रे तूं
कोठचा मुशाफर आहेस? आमच्या राजाचे परवानगी शि-
वाय आतां येथून तुझी मुटका नाही. हातिम ह्मणाला 'अरे
प्रवाशांचा छळ करणें हा काय तुमच्या राजाचा कायदा? ते
ह्मणाले-तें कांहीं आम्हां जाणत नाही. आमच्या राजास
एक कन्या आहे, ती येथें येणाऱ्या प्रवाशास तीन प्रश्न विचारते,
त्याचीं त्यानें उत्तरें न दिल्यास ती त्यास ठार मारते. तेव्हां
ज्याचें आयुष्य संपतें त्याला येथें येण्याची बुद्धि होते. तर
आतां तुला राजाकडे गेलेंच पाहिजे. इतकें बोलून त्यांनीं
त्यास राजवाड्यांत नेऊन गुदरलें. दोघांची मुलाखत होतांच
राजा ह्मणाला रे प्रवाश्या, तुझे नांवगांव? हातिम ह्मणाला गांव
ह्मणाला तर इमन देश असें मी सांगत असतो. असो. प्रवा-
शीलोकांस छळण्याचा जो तुमचा कायदा तो ऐकून मला फारच
वाईट वाटतें. मुशाफरास कोणाच्याही प्रकारें गैर सोय न होतां
त्यानें आपणास दुवा द्यावा अशी थोरांची चाल आहे. ती
तुझी पतकराल तर तुमची चोर्हीकडे कीर्ति पसरेल. राजा
ह्मणाला तें खरे, परंतु उपाय नाही. कांकी, ह्या नगरास पूर्वीं
आदालताबाद ह्मणजे (न्यायी) असें नांव होतें, परंतु माझ्या
कन्येच्या दुर्गुणावरून आतां ह्याला वेदादाबाद (अन्यायी)
असें नांव पडलें आहे. ते तिचे दुर्गुण चांगलेही वाटत नाही-
त व पोटाच्यागोळ्यामुळें व एकुलती एकच असल्यामुळें तिचा
नाशही करवत नाही. इतकें बोलणे होऊन राजानें ह्या आ-
पल्या प्रवाशास कन्येच्या महालीं पोंचविलें. हातिमास पाह-
तांच राजकन्येचें मन त्यावर बसून ती दासीस ह्मणाली, पुरुष
असावा तर असाच असावा, पण काय ह्यानें प्रश्नांची उत्तरें न
दिलीं तर व्यर्थ सारें. मी पण केला ह्याबद्दल आतां मला

बाईट वाटू लागलें! इतक्यांत अवसर पाहून हातीमवीर ह्मण
ला-तुमच्या शहरांत येणाऱ्या प्रजाशास तुझी मारतां व ह्यासुं
ह्याला बेदादाबाद नांव पडलें; ह्यांतील उद्देश काय बरें? दास
ह्मणाली तेंय आमचां कांहीं उपाय नाही. नित्य रात्रीचे वेळ
राजकन्येच्या अंगांत भूत येतें. त्यावेळीं ती इतकी कांहीं भ
बंकर दिसते कीं, जिवाचे भीतीनें आह्मी कोणी तिचे जवळ
नसतो. हातिम ह्मणाला बरें तर, आतां आज पाहूंच काय तें
दासी ह्मणाली, तुझें आयुष्य बळकट असो. इतकें बोलून
तिनें पक्कानांनीं भरलेंलें ताट त्याचे पुढें ठेवलें. हातिमानें ह्मटलें
कीं, प्रश्नांचा निकाल केल्याशिवाय आतां कांहीं स्वार्णें नाही.
जेवण्यांत गुंनला तो काय काम करणार? दासी ह्मणाली, ईश्वर
बुद्धांस आतां चांगलीं बुद्धि देवो येवढें मीं इच्छितें. असो.

मग रात्रौ हातिम व राजकन्या एका मंदिरांत बसतीं झालीं.
मध्यरात्रीच्या सुमारास राजकन्येच्या अंगांत संचार झाला. व ती
भारदून गर्जून ह्मणाली- रे तूं कोण, कां येथें आलास? माझ्या
प्रश्नांचीं उत्तरें दे. हातिम न घाबरतां ह्मणाला बोल तुझे प्रश्न.
ती ह्मणाली, 'समुद्राचे ठायीं असा कोणचा गुण आहे कीं
त्यापासून प्राण्यांची उत्पत्ती होते'. हातिम ह्मणाला मनुष्याचे
ठायीं जो गुण तोच समुद्राचे ठायीं आहे. ती ह्मणाली बरें
आलें लक्षांत. दुसरा प्रश्न हा कीं, 'सर्व फळांत उत्तम फळ
कोणतें' तो ह्मणाला 'पुत्रफळ' ती ह्मणाली बरोबर आहे.
तिसरा प्रश्न 'जे कोणीही इच्छित नसतां तें त्यास मिळतें'
असें काय? हातिम ह्मणाला 'मरण' अशीं यथायोग्य
उत्तरें ऐकून ती अंमळ शांत बसली, व लागलीच घुमायला
लागून पलंगावरून कोसळली. तोंच एक भयंकर तांबडा-
लाल सर्प तिचे नाकांतून बाहेर पडून हातिमाचे अंगावर झांप
टाकूं लागला. हातिमानें त्याचेवर कव्यार उपसली. इतक्यांत

त्याचे मनांत कांहीं कल्पना येऊन त्यानें तो बहुगुणसंपन्न अस्वल कन्येचा मणि त्या सर्पास दाखवून त्याला हतवीर्य केले. आणि मग त्यास तेथच्या एका मांड्यांत घालून बाहेरच्या आंगण्यांत पुरून ठेऊन स्वारी जागचे जागीं येऊन बसली. नंतर थोड्या वेळानें राजकन्या सावध होऊन हातिमास झणाली रे परपुषा, तूं येथें आलास कसा ? तें ऐकून विस्मित होत्साता हातिम झणाला, वाहवा ! हें काय ? तुझ्या बापानें ज्या प्रवाशास काल येथें आणलें तोच मी. तेव्हां तिनें दासीस हांक मारून हा पुरुष येथें कसा आला व जिवंत कसा राहिला झणून झटलें. हातिम तेथें कसा आला तें दासीनें सांगून झटलें आतां तो वांचला ही केवळ परमेश्वरी कृपा. शिवाय नित्यापैशां आपली वृत्तीही कांहीं वेगळीच दिसते. त्या महल आतां उजाडल्यावर विचार करूं. आतां रात्र बरीच आहे तर विश्रांतीसुख घेऊं. याप्रमाणें बोलून तीं त्रिवर्ग शसन करतीं झालीं.

उजाडल्याबरोबर राजा तेथें हातिमास जिवंत पाहून परम ईर्ष्य मानून झणाला—रे मुशाफरा, येथें येऊन जिवंत राहिलास असा एक आज तूंच. तरी ही गोष्ट कशी झाली तें सांग ? हातीप्रानें सर्व वर्तमान सांगितलें. मग राजा झणाला, तर आतां या कन्येशीं आपण विवाह केला पाहिजे. हातिमानें पुष्कळ आढेवेढे घेऊन शेवटीं रुकार दिला, नंतर चाली प्रमाणें विवाह होऊन तीन महिने झाल्यावर हातिम तेथून निघाला. निघतेवेळीं राजकन्या गरोदर असल्यामुळें हातिमानें राजास सांगितलें कीं, हिला पुत्र होऊन तो उत्तम निपजला तर इमन देशांत आणून पोंचवावा आणि कन्या झाल्यास तिचें तुझींच लग्न करून टाकविं. प्रारब्धानें वांचलीं तर भेटेन. कांकीं, मी आतां भयंकर कामावर जात आहे. राजानें तें ऐकून एक दोन

दिवस त्यास ठेऊन घेऊन मोठ्या दुःखानें त्यास परवानगी दिली.

नंतर हातिम तेथून निघून चिनदेशांत जेथें युसफाचे नातू राहत होते तेथें गेला; व त्यांस कच्ची हकीगत कळविली. तेव्हां युसफास मरून ह्यावेळीं १०० वर्षे झालीं होती. त्यामुळे त्यांचें बोलण्याचें मांडें आश्चर्य वाटूं लागलें. परंतु चीन देशांत सागाचे वखारी नजिक युसफाचें घर आहे, ही खूण हातिमास ठाटक आहे असें सांगितल्या वरून नांतवांनीं तर त्याचें बोलणें मान्य केलें, आणि ह्याबद्दल राजाची परवानगी घेण्यास ते राजाकडे गेले. तेथें तर हातिम हा शुद्धवेडा आहे असें ठरलें. कांकी, ज्यास मरून शंभर वर्षे झालीं तो आज कोणास भेटेल काय? शेवटीं युसफाची आपली गांठ कशारीतीमें पडली वगैरे गोष्ट सांगून ह्याला प्रमाण त्याच्या घरांतील द्रव्य तें शोधवें असें ठरलें. मग सर्वच घरीं जाऊन युसफाचे खोलींतील तें अगणित द्रव्य काढिते झाले. नंतर एक वांटा नातवांस व तीन वांटे घर्मार्थ खर्च करून हातिम तेथून निघून अदालतावादेस आपले सासऱ्याचे घरीं घेऊन पोवला. नंतर थोड्याच दिवसांत त्याची बायको प्रसूत होऊन मुलगा झाला, व त्याचें नांव सालीम असे ठेवलें. नंतर तो तेथून निघून युसफ ज्या टेंकडी जवळ भेटला तेथें गेला. तेथें गुरुवारी रात्री त्याची व युसफाची गांठ पडली. त्यावेळीं युसफ इतरां प्रमाणेंच आनंदांत पाहून हातिमास संतोष झाला. आपली वाईट स्थिति घालवून योग्य स्थिति आपणास दिल्याबद्दल युसफानें त्याचे फारफार उपकार मानिले. युसफानें त्या रात्री हातिमास जेऊं घातलें, नंतर हातिम उजाडल्यावर आपल्या मार्गास लागला.

पुढें जातांना एक भिक्षामागत असलेली ह्यातारी त्यास भेटली. तिच्या हातावर तो एक हिऱ्याची आंगठी टाकून चालता झाला. पण ती हातिमास वाटली तशी नवती. ती वाटमाऱ्यांची

आई असून मोठी कौटाळीणही होती. हातिम हांकेच्या पलीकडे जातांच कांहीं चेटुक करून 'अरे परमेश्वरा माझ्या साहायास कोणी पाठीव' अशी तिने आरोळी मारली. तों सात जवान तिचे पुढे येऊन पोचले. ते तिचे पुत्रच होते. तिने त्यांस ती आंगठी दाखवून झटले की, ही ज्याने दिली तो मुक्ताच पुढे गेला आहे त्याचे जवळ बहुत द्रव्य आहे तर येवढी शिकार साधलचि पाहिजे. तें एकतांच चित्या सारख्या उड्या मारीत जाऊन त्यांनी हातिमास गांठले. नंतर नीट लाग साधतां यावा झणून 'आह्मी गरीब आहोंत, कांहीं तरी उद्योगधंद्यास लावाल तर उपकार होतिल' वगैरे बोलून चालून संवान पाहून एकांने त्यावर जाळें टाकलें. लागलेच दोघांनी त्यास उचलून एका खोल खाड्यांत टाकून तरवारींनी त्यास बऱ्याच जखमा करून त्याचे अंगावरील होते नव्हते तेवढे लुबाडून घेऊन ते हर्षयमान होत्साते निघून गेले. धाव लागल्यामुळे हातिमास मूर्च्छना घेऊन तो पडला. पुढे चौथे दिवशीं अंमळ सावध होऊन त्यानें अस्वल कन्येनें दिलेले मोती त्याचे जवळ राहिले होते तें जखमांवर लावतांच त्या पूर्ववत होऊन तो हुशार झाला. परंतु खाडा फारच खोल असल्यामुळे त्याला आंतून निघतां येईना. त्याला चोरांवद्दल बराच राग आला, त्यांस बहुत द्रव्य देऊन ह्या वाईट कर्माविषयी त्यांना उपदेश करावा असें ही त्याचे मनांत वागले. परंतु निरुपायामुळे तो तेथेच म्लानी येवेऊन पडला. इतक्यांत एका अवलियाने त्याचे स्वप्नांत सांगितले की, तूं चिंता करूं नको. ह्या खाड्यांत तुला अपरिमित द्रव्य सांपडेल, व दोन मनुष्ये येथे येऊन ते तुला बाहेर काढतिल. नंतर तो अदृश्य होतांच स्वप्नाप्रमाणे दोन पुरुष तेथे येऊन त्यांनी हातिमास बाहेर काढले. हातिमाने त्याचे कडून खाड्यांतिल तें अपार द्रव्यही काढून वर घेतले. नंतर हें द्रव्य चो-

रांस घावें असा त्याचा हेतु उत्पन्न होऊन तो माघारां गेलो
 तों ती थेंडी वाटेवरच त्याला भेटली. तिचे हातावर एक हिरा
 टाकून तो पुढें चालला. तोंच तिनें आपले सात जवान हाति
 माचे मागोमाग दवडले. त्यावेळीं हातिमानें त्यांस बहुत बोध
 करून व इथपर वाटमाऱ्याचें काम करावयाचें नाहीं अशी श
 पथ घेऊन आहे तें द्रव्य त्यांस अर्पण करून तो मार्गस्थ झाला.

तो पुढें चालला तों एक मुकला कुत्रा त्याला भेटला. हाति
 म हा परवत्सलच. त्याला दया घेऊन त्यानें कुत्र्याला जवळ
 घेतलें. त्यावेळीं अन्नपाण्यावांचून हा कुत्रा बेजार आहे अ
 जाणून कांहीं नसल्यामुळें त्यानें दूर एका खेड्यांतून भीक माग
 कांहीं अन्न आणून त्यास खाऊं घातलें. तेणेंकरून तो कुत्रा
 शार होऊन हातिमाचे भोंवतीं उड्या मारूं लागला. इतक्या
 हातिमानें त्याचे ढोक्यावरून हात फिरविला तों तेणें एक वि
 ळा ठोकला आहे असें पाहून त्यानें तो उपटतांच कुत्र्याचें रु
 नाहींसें होऊन सुंदर तहण पुरुन बनला. तें पाहतांच हातिमा
 त्याचें वर्तमान विचारलें. तो ह्मणाला, मी एका व्यापाऱ्याचा मु
 लग्न आहे. माझा बाप चीनदेशाशीं व्यापार करीत असे. एक
 वेळ तो खेटानामक गांवीं चीनचा कांहीं माल घेऊन गेला असत
 त्याला अतोनात द्रव्य मिळालें. नंतर त्यानें माझे मोठ्या थाटा
 लग्न केलें. कांहींका दिवसांनीं तो मरण पावल्यावर मी बरीच दौल
 ख्यालीसुशालींत उडविली. त्याबद्दल मला पश्चात्ताप होऊन म
 ही बापाप्रमाणें चीनदेशांत व्यापारास गेलों. इकडे माझी बायको
 घरांतील एका सिद्धी चाकरावर फिदा होऊन गेली. तो सिद्धी
 मोठा चेटक्या असावा. कंकी, मी घरीं आल्यावर एक वेळ ति
 द्रिस्त झालों असतां आपण जो उपटून काढला तो खिळा त्या
 नें बायकोकडून माझे ढोक्यांत ठोकविला. तेणेंकरून मला हें श्वा
 नरूप प्राप्त झालें. त्यावेळीं बायकोनें लाथ मारून मला घराबा

हेर घातलें, ह्यास बरेच दिवस झाले. आज आपण माझी ह्यांतून सुटका केल्यामुळे मी आपला फारफार ऋणी आहे. मग हा-
 तिमानें त्यास त्याचा गांव विचारला. तो झणाला, येथून तीन दि-
 वसाचे वाटेवर सुरीनामक गांव आहे तेथचा मी रहाणारा. हातिम
 झणाला, चल तर मग मलाही तेथेंच जायचें. त्याच गांवीं हा-
 रित नामक व्यापारी राहतो. त्याचे कन्येच्या प्रश्नाचें उत्तर सां-
 गायला जाणें आहे, तर चल. आणि हा खिळा जतन करून त्या
 तुझ्या दुष्ट बायकोच्या डोक्यांत ठोक. इतकें बोलून ते मार्गस्थ
 झाले. तिसरे दिवशीं गांवीं गेल्यावर तो तरुण गुपचुप घरांत
 शिरला. त्याला पाहतांच त्याचे चाकरांनीं ओळखून आनंदप्रदर्शित
 केला. परंतु त्यानें त्यांस गुपचुप करून सिद्ध्याचा तपास काढून
 त्यास ठार केलें, व बायकोच्या डोक्यांत तो खिळा ठोकून ति-
 ची कुत्री बनविली. नंतर आपल्या मित्रास तो प्रकार दाखविला.
 हपशाचा वाईट परिणाम पाहून हातिमास दया आलीच पण ती
 व्यर्थ होती. नंतर हातिमानें आपले मित्राची गांठ घेऊन नंतर
 हारित कन्येची गांठ घेतली व कच्चा मजकूर तिला कळविला. गु-
 रुवारचे रात्री शब्द होत होते ते बंद झाल्यामुळे हातिम विजयी
 झाला असें हारित कन्येस वाटून ती त्याची वाट पाहत होती.
 त्यामुळे हातिमाचे भेटीनें तिला परम संतोष होऊन तिसरें कार्य
 जें 'महापरीजवळील शहामोरा हिरा आणायचाचें' तें तिनें हाति-
 मास सांगितलें, तें ऐकून तो आपला मित्र जो 'नाईम नामक'
 त्याचे मनास धीर देऊन मार्गस्थ झाला.

नंतर हें कार्य राक्षसाचे साहाय्यावांचून व्हावयाचें नाहीं अशा
 कल्पनेनें तो त्याच नगरांत असलेल्या गुहेतून तहत राक्षसांचा
 राजा जो फारोकशहा त्याचे राज्यांत गेला. नंतर आगतस्वागत
 झाल्यावर राजानें येण्याचें कारण विचारल्यावरून 'शहामोरा'
 नामक हिरा आणण्यासाठीं जात आहे असें हातिमानें त्यास

सांगितलें. ही गोष्ट मोठी भयंकर जाणून राजानें त्यास कांहींच उत्तर दिलें नाहीं. पण मग तो आपला हेका सोडीत नाहीं असें पाहून त्यास विमानांत बसवून कांहीं राक्षसांकडून काफ नांवाचा पर्वत जो गंधर्वराज्याची शेवटली हद्द तेथपर्यंत नेऊन सोडलें. तरी हातिमास एक महिना येथपर्यंत येण्यास लागला.

नंतर ते राक्षस तेथेंच राहून हातीम पुढें चालला. तो जोंजों पुढें जाई तोंतों तो पर्वत त्याला उंचउंच दिसूं लागे. तो चमत्कार पाहत तो पर्वताचे पायथ्याशीं गेला. इतक्यांत तेथील सरहद्दीच्या रखवालदार गंधर्वांनीं त्यास पकडून पर्वतावर नेऊन तूं कोठून आलास ह्मणून त्यास विचारलें. त्यानें 'सुरी शहराहून' येवढें ह्मणतांच राक्षस ह्मणाले, हं हं हारिथ कन्येकडून आपण आलां वाटतें. तें ऐकतांच तो चूप बसला. तेव्हां 'शहामोरा' उपटण्यासाठीं ही स्वारी आली असें समजून गंधर्वांनीं प्रचंड अग्नि पेटवून त्यांत त्याला टाकलें. हातिमानें हा प्रसंग पाहून मुकाट्यानें आस्वल कन्येचें मोतीं तोंडांत ठेविलें. तेणेंकरून त्यास अग्नीची विलकूलबाधा न होतां तिसरे दिवशीं तो अग्रींतून निघून चालता झाला. तों पुन्हा त्याच गंधर्वांनीं पुन्हां त्याला गांठलें; व पूर्ववत्च प्रकार होऊन पुन्हां हातिम पुढें चालला. पुन्हां तिसऱ्यानें असाच प्रकार घडून चौथ्यानें त्या गंधर्वांनीं त्याला समुद्रांत फेंकलें. तेव्हां एका माशानें त्यास गिळलें. मोत्याचे योगानें त्याला येथेंही कांहीं इजा न होतां त्या प्रचंड माशाच्या पोटांतून तो खुशाल हिंडूं लागला. तेणेंकरून त्या माशास बहुत त्रास होऊन त्यानें किनाऱ्यास येऊन त्याला ओकून काढलें. तेणेंकरून हातिमास आनंद होऊन तो दोन दिवस तसाच अन्नपाण्यावांचून होता. नंतर दुसऱ्याच एका गंधर्व टोळीनें त्यास गांठून त्याची पुसतपास केली. हातिम ह्मणाला, परमेश्वराचे इच्छेनें मी येथें आलों, वगैरे बोलून काफपर्वतापासूनचें सर्व वर्तमान सांगून कांहीं

खावयास मागितलें. परंतु मनुष्यप्राण्यास येथें पाण्याचा थेंबही द्यावयाचा नाही असा तेथील राजाचा कायदा असल्यामुळें हातिमाच्या मागणीची तेथें पुष्कळ भवतिनभवति होऊन येवढ्या संकटांतून ईश्वरानें जर ह्याला वांचविलें तर आपणही ह्यावर दया करावी असा विचार होऊन त्यांनीं त्याला घरीं नेऊन त्याची चांगलीच बरदास्त ठेवली. तेणेंकरून हातिमास संतोष वाटून तो अशा कांहीं रीतीनें त्यांच्याशीं वागला कीं, शेवटीं भावापेशां-ही त्यांची हातिमावर प्रीति बसून तो नेहमीं जवळ असावा असें सर्वांस वाटूं लागलें.

ह्यानंतर एके वेळीं ते सर्व आनंदांत असतां गधर्वांनीं हातिमास आपल्या प्रवासाचें कारण विचारलें. तेव्हां हातिमानें त्यास खरीखरी हकीगत सांगितली. मग शहामोराच्या प्राप्त्यर्थं हातिम येथें आला हें ऐकून त्यांना मोठा दचकाच भरला. ते झणाले, तो हिरा कोणालाच प्राप्त होणार नाही. हातिम झणाला ह्याला अशी एक युक्ति करा कीं, मीं तुमच्या राज्यांत आलों हाच गुन्हा ठरवून माझे हातपाय बांधून मला राजदरबारीं न्या. ते झणाले, जर तूं आमचा मित्र तर अशा रीतीनें आमच्याच्यानें तुला नेववणार नाही. तेव्हां एकजण झणाला, असें कशाला ? समुद्र किनारीं आह्मांस एक फारच सुंदर मनुष्य सांपडला आहे त्याची कशी व्यवस्था करावयाची इतकें राणीला कळवावें, मग ती काय सांगेल त्यावर पुढचा विचार. हें सर्वांस पसंत पडून त्यांनीं तत्काळ महापरीचे दरबारीं ही वडीं दिली. तें ऐकून 'त्यास नीट संभाळून दरबारीं घेऊन या' अशी महापरीनें त्यांस आज्ञा केली.

गंधर्वराज्यांत कोणी फारच रूपसंपन्न पुरुष आला आहे ही बातमी तेथील बऱ्याच लोकांस कळली. त्यावेळीं महापरीची दासी म्हसनापरी व तिची कन्या हसनापरी हिचे कार्ना हें

वर्तमान येउन त्या पुरुषास पाहण्यास ती अगदीच उतावळी होऊन गेली. तशांतून घरांतून बाहेर पडण्याची मुशकील असल्यामुळे तिला फारच वाईट वाटून गेले. तेव्हां तिच्या दासीनीं 'बागेतील बंगल्यांत हवा खावयास जाण्याबद्दल तिच्या आई पासून परवानगी घेतली. व मग ज्या रस्त्याने हातिम जाणार त्याच रस्त्याने समुद्रकिनारी ती एके स्थळी राहिली. हातिम तिच्या दृष्टि केव्हां पडेल ह्याविषयी ती फारच आतुर होऊन गेली, व तिनें एक सारख्या दासी त्याच्या पाळतीवर ठेवल्या. नंतर कर्मधर्म संयोगानें पाहरेकरी हातिमास घेऊन जात असतां त्याच रागांत त्यांना सूर्य मावळल्यामुळे तेथेंच त्यांनीं मुक्काम केला. व वाटेच्या श्रमानें त्या सर्वांनाच झोंपही गाढ लागून गेली. अशी उत्तम संधी प्राप्त होतांच हसनापरीनें दासींसह तेथें जाऊन सर्वांवर मोहन अस्त्राचा प्रयोग करून तिचा मनमोहन जो हातिम तो तिनें उचलून नेला. नंतर थोड्याच वेळानें हातिम जागा होऊन आपण सुंदरशा स्थळीं आहों असें पाहून अत्यंत विस्मित होऊन गेला.

इतक्यांत तो तेथें कसा आला ह्याची साग्र हकीगत हसनापरीनें मोठ्या नम्रतेनें त्याला कळविली. हातिमाला असें कांहीं पाहिजेच होतें. मग तो झणाला, 'शहामोरा हिरा' जो तुझ्या राणी जवळ आहे तो मला देशील तर मी तुझी इच्छा पूर्ण करीन. तेव्हां हसनापरी विलक्षण मुद्रा करून झणाली, छीः कालत्रयीं तो हिरा कोणास प्राप्त होणें नाहीं. झणून सांगतें कीं, हा नाद सोडूनच द्यावा. आतां इतकें कीं, मनुष्य प्राणी अवलेनें देव, राक्षस, यक्ष गंधर्व गृह्यक इत्यादि सर्वांत श्रेष्ठ आहे. तर आपल्या वल्पना शक्तीनें आपण तो मिळवाल तर माझी आपणास सर्वोत्कृष्ट मदत आहे. इत्यादिप्रकारें बोलून तिनें हातिमास आपलेसें करून घेतले.

इकडे उजाडतांच ते पहारेकरी खडबडून उठून हातिम आपले जवळ नाही असे पाहून अगदीच घाबरून गेले. कदाचित् तो आधी उठून कोठें इकडे तिकडे हिंडत असेल ह्मणून त्यांनी त्याचा बहुत शोध केला. मग सहवासावरून हा कोठें पळून तर जाणार नाहीच परंतु ह्याचे रूपास भुलून कोणी तरी स्त्रीनेच ह्यास नेलें असाचें. तर आतां तपासांतों सांपडल्यास पोंचता करावयाचा नाही पेशां आपलें गुपचूच विन्हाडी जावें असा विचार करून ते माघारे फिरले.

इकडे 'हातिम' नामक मनुष्य अद्याप कां येत नाही ह्मणून महापरीनें शोधार्थ एक जासूद किनाऱ्याकडे रवाना केला. तेव्हां हातिमाची मोठ्या थाटानें रवानगी झाल्यास बरेच दिवस झाले असें त्याला वर्तमान समजून त्यानें तें राणीस कळविलें. येणेंकरून तर तिला राग येऊन तिनें ह्या कामीं खुद्द सेनापतीची योजना केली. शोधांतों हातिमास दरबारीं नेणाऱ्यांपैकीं एक पहारेकरी त्याला सांपडला; त्यास त्यानें दरबारीं रवाना केलें. तेथें राणीनें त्यास बरीच धमकी देऊन कच्चें वर्तमान समजून घेतलें. आणि मग त्यास अटकेंत ठेविलें. व पुढें ज्यारीनें शोध चालविला,

नंतर सुमारे तीन महिन्यांनीं पहारेकऱ्यांतील एकजण कांहीं संशयावरून गुपचुप हसनापरीचे बागेंत शिरला. तेव्हां परी व हातिम बागेंत मोठ्या आनंदानें सहळ करितांना पाहून त्यास बहुत संताप येऊन तो पुढें होऊन झणाला—गे हसनापरी, काय हें तुझें धारिष्ट! राणीनें ज्या मनुष्याची आपेक्षा केली त्याजवर असें मोहन घातलें आहे, हे त्याचे शब्द ऐकतांच तिनें त्यास घडून कोंडून ठेविलें. परंतु तो मोठ्या युक्तीनें सुटला, आणि तत्काळ राणीला हें वर्तमान कळविलें. त्यावेळीं तिच्या नखशिखांत आग चसळली. नंतर तत्काळ आपली दासी जी हसनापरी हिच्या मुसक्या बांधून आणवून सर्व मजकूर सांगून ह्मटलें काय हें तुझ्या

पोरीचें धारिष्ट! तुझ्या मसलतीवांचून ही गोष्ट घडली नाही. तर आतां तुझ्या दोघांस काय शिक्षा देऊं तें बोल.

त्या विचारीस तर हें कन्येचें कृत्रिम कांहींच ठाऊक नव्हतें. फक्त मुलगी हवा खाण्यास गेली येवढें माहित होतें. हें सर्व तेंथें बोलून तिनें अपराधाची क्षमा मागितली, आणि तत्काळ बागेत आली. तीं मुलीला हातिमासह पुष्पशय्येवर गाढ झोंप लागली असें पाहून तिनें त्या पोरीला मारिलें. नंतर त्या जोडप्यास सेनापतीचे स्वाधीनकरून आपणही सर्व मनुष्यांसह दरबारीं जावयास निघाली.

नंतर एक दोन दिवसांतच हे सारे राजधानींत दाखल झाले. सेनापतीनें लागलीच जाऊन दरबारांत वर्दी दिली. महापरीनें लागलेंच मसनापरीस व तिचा नवरा ह्यांना दरबारांत बोलावून ह्या अपराधांत ह्या दोघांचें अंग आहे किंवा नाही ह्याचा बहुत तपास काढला. परंतु त्यांचें विलकूल अंग नाही अशी तिची पक्की खातरी झाल्यावरून ह्या अपराधास कारणीभूत जो हातिम त्यासच दरबारीं बोलावून आणलें. त्याचें तें दैदीप्यमान रूप पाहतांच तिचा सारा क्रोध जिरला. आणि मग तिनें हातिमास आपले जवळ एका सिंहासनावर बसवून त्याचें येथें येणें कसें झालें ह्मणून त्याला विचारलें. मग राक्षसांचा राजा जो फारोकशहा त्याचा माझा बहुत स्नेह असून त्याचे मुखानें आपली कीर्ति ऐकून कांहीं दिवस आपले नगरींत वास करावयाची इच्छा उत्पन्न झाली. व मग त्याचे मदतीनें काफ पर्वतापर्यंत आलों. राणी ह्मणाली, तुमची व फारोकशाची मैत्री कशी बरें जमली? हातिमानें वैद्यकियेसंबंधी प्रकार सांगून ह्मटलें, हेंच मैत्रीला मुख्य कारण होय. तें ऐकून राणीस फारच हर्ष झाला. कांकी तिच्या पुत्रास नेत्र संबंधी रोग असून तो अगदीं असाध्य होऊन गेला होता, व हातिम हा तर नेत्रचिकित्सेचा धन्वंतरीच तिला भेटला.

मग हर्ष व शोक ह्यांनीं युक्त होत्साती ती आवेशानें झगाली, रे हातिमा आतां मोकळा तर आहेसच पण उलट येथचा बतनदार असें मान. आणि पैगंबरा प्रमाणेंच समर्थ जो मनुष्यवर्ग, त्याची सत्यता दाखीव. कांहीं फारच विकट व मोठ्या महत्वाचें असें एक माझे मोठें नाजुक काम तुझ्या हातानें होईल अशी माझी खात्री झाली. तें काम हें कीं, इतकें बोलून ती शोकयुक्त होत्साती झगाली, माझा पुत्र रूपानें जणू दुसरा मदनच ? त्याचे डोळ्यास कांहीं भयंकर विकार होऊन तो त्या वेदननें अगदीं कासाविस होऊन पडला आहे. त्याला आपण बरें केल्यास प्रतिज्ञेनें सांगतें कीं, मागाल ती वस्तु मी आपणास देईन. हातिमास हा प्रकार मोठाच पथ्यावर पडला. त्यानें ही प्रतिज्ञेनें उपाय करीन असें सांगून दुसरे दिवसीं वहिवाटी प्रमाणें मोत्याच्या योगानें चिकित्सा चालविली. तेणेंकरून वेदना निखालस बऱ्या होऊन मुलास परम समाधान झालें. परंतु दृष्टी मात्र साफ नाहींशी झाली. मिळून व्हावा तसा संतोष झाला नाहीं. मग दृष्टी येण्यासाठीं ' झलमत नांवाच्या अरण्यांत नादर नामें एक वृक्ष आहे, त्या वृक्षाचा चिक जर थोडा मिळेल तरच दृष्टी येईल ' असें हातिमानें सांगितल्यावरून महापरीनें तो चिक आणण्यास बहुत इनाम देण्याचें राज्यांत प्रसिद्ध केलें. परंतु त्या अरण्यांत झोटिंग, भूतें वगैरे बहुत असून तीं त्या वृक्षाचें मोठ्या काळजीनें रक्षण करितात अशी प्रसिद्धि असल्यामुळे तो चिक मिळणें मोठ्या मुष्किलीचें वाटूं लागलें.

साहस केल्यावांचून दुर्मिळ वस्तु प्राप्त होत नाहींच, आणि अनायासें तरी संधी ही प्राप्त झाली. असें पाहून हसनापरीनें महापरीकडे जाऊन झटलें कीं, जर तुझी माझा गुन्हा माफ करून हातिमास माझे स्वाधीन कराल तर मी तो चिक आपणास

आणून देते. महापरी झणाली, अपराध माफ करणे माझे स्वाधीन आहे, परंतु तो मनुष्यच माझ्या स्वाधीन नाही तर त्याला मी तुझ्या स्वाधीन करणारी कोण ! इतक्यांत हातिम झणाला, चिंता नाही, मी हसनापरीचे स्वाधीन होईन पण माझ्या खुषीस वाटेल तेव्हां मी चालता होईन. तें हसनापरीने मान्य करून राणी पामून प्रचंड सैन्य घेऊन झलमत अरण्याचा रस्ता पकडला. सैन्य तिचे मागून येतच होते. पण वायुवेगानें जाऊन तिनें एक बाटलीभर चीक काढून मागे धांव घेतली. इतक्यांत वृक्ष-रक्षकांस तिची चाहूल लागून ते तिचे मागे धांवले. परंतु ती सर्वांच्या हातावर तुरी देऊन जी निघाली ती तहत दुरवारीं येऊन पोचली. तिनें इतक्या त्वरेनें जरी हें काम केलें तरी दीड महिना मोडला. असो, मग मोठ्याच बहादरीचे तिनें हें काम केलें असें जाणून राणीनें तिला कांहीं वर्षासनच चालू केलें. इकडे हातिमानें त्या चिकांत मोती उगाळून डोळ्यास लावून आठ दिवसांत राजपुत्राची दृष्टी सुंदर केली. हें पाहून राणीनें त्यालाही बहुत जवाहीर दिलें. तेव्हां हातिम झणाला जर हें सारें द्रव्य फारोकशाचे राजधानींत पोचतें कराल तर ह्याच मला उपयोग. तें ऐकून तेथपर्यंत द्रव्य पोचविण्यास तत्काळ आपल्या सेवकांस आज्ञा केली. इतक्यांत हातिम झणाला ह्या द्रव्याची मला फारशी आशा नाहीच पण 'मी मागेन तें देईन' असें तूं वचन दिलें आहेस तर आतां मी मागूं काय ? राणी झणाली, होय खुशाल बोलावें. तो झणाला, बरें तर तुझ्याजवळ शहामोरा हिरा आहे तो मला दे. तें ऐकतांच महापरीचा चेहरा उतरला, व झणाली हा बहुधा हारिथ कन्येनेंच मागितला असेल. असो. मी देतें तर खरीच परंतु तो मी थोड्याच अवकाशांत परत आणीन. हातिम झणाला माझे जें कार्य तें घडल्यावर खुशाल आणावा. ह्याप्रमाणें बोलपें होऊन हातिम

राणीची परवानगी घेऊन तेथून हसनापरीचे महाली गेला. तेथे चार महिने आनंदांत काळ घालवून त्या प्रचंड द्रव्यासह तो राक्षसराज्यांत गेला. तेथेही दोन दिवस राहून विवर मार्गाने सुरी शहरी गेला. नंतर तात्काळ नाईमाची गांठ घेऊन हारिथ-कन्येकडे गेला, व ज्या हिऱ्याची आंगठी बोटांत घातली असतां भूमिगत द्रव्य त्यास दिसत होतें तो अद्भुत हिरा तिचेपुढे ठेवला. ह्याप्रमाणे त्याने तिच्या तिन्ही प्रश्नांचा उलाढा करून कराराप्रमाणे आपल्या मित्राचे तिच्याशी लग्न लावून त्याला संतोषित केले. नंतर त्याच्या आग्रहास्तव तो कांहीं दिवस तेथे राहिला. आतां निघणार तोंच एकाएकी हिरा नाहीसा झाल्यामुळे हारिथ कन्येने फारच शोक मांडला. तेव्हां हातिमाने तिचे बहुत प्रकारे समाधान करून स्वारी आपल्या पूर्व कार्यासाठीं निघून गेली.

पुढे तो कांहीं दिवस मार्ग क्रमण करीत असतां एके ठिकाणी एक भव्य इमारत त्याचे दृष्टीस पडली. तिकडे पाहत असतां दरवाज्यावर 'चांगले करा आणि पाण्यावर टाका' अशी आपली इष्ट अक्षरे पाहून त्यास फार समाधान झाले; व तो त्याकडेच पाहत उभा राहिला. तोंच आंतून एक दोन चाकर बाहेर येऊन त्यांनी त्यास आंत नेऊन वाड्याच्या मालकापुढे उभे केले. तेव्हां तो धनी एका विशाल व मनोहर जागेंत सुंदरशा बैठकीवर बसला होता. त्याने मोठ्या आदराने हातीमास आपले जवळ बसविले. मग तात्कालिक थोडे माषण होऊन भोजनोत्तर ते एकत्र बसले असतां हातिमाने दरवाज्यावरील वाक्याचा हेतु त्यास विचारला. तेव्हां तो घोर पुरुष झणाला, बाबारे मी तरुणपयांत दरोडे घालणे, वाटमाऱ्यांचीं कामे करणे, वगैरे वाईट कामे दडुत करीत होतो. तरी माझा असा नियम भसे की, असे कांहीं वाईट काम केले झणजे घरांत येतांच स्नान

करावें. स्वयंपाक स्वतां माझा मीच करावा. नंतर शिजलेल्या अन्नापैकी कांहीं भाग पाण्यांत टाकून मोजन करावें. असा माझा क्रम बहुत वर्षे चालला. पुढे एकाएकी मला मृत्यूने गांठून यमलोकीं नेले, व आतां मला मयंकर नर्ककुंडांत टाकणार तोंच यमराजाची दिव्य मूर्ति तेथे येऊन ती त्या यमदूतांस झणाली, अरे तुझी चुकलां; ह्याला तर अजून शंभर वर्षे आयुष्य आहे. तर ह्याला परत करून ह्याचे नांवाचाच जो दुसरा गृहस्थ त्याला आणा. तें ऐकून त्यांनीं मला माघारें आपलें. हें माझ्या अन्नदानाचेंच फल होय. असो. पण मग मला त्या दिवसापासून पश्चात्ताप झाला. माझा वाईट घंदा मोडला. शिवाय नियमाप्रमाणें मी अन्न पाण्यांत टाकीत असतां मला एक तेथे मोहरांनीं मरलेली थैली सांपडली. ती घेऊन ही कोणी तरी विसरला तेव्हां ती ज्याची व्यास मिळावी झणून मी ती जपून ठेवली. पुढे अशा रीतीनें नित्य अन्न टाकण्याचे वेळीं मला एकेक थैली सांपडूं लागली, व मागणेकरी तर कोणी येईना, तेणेंकरून मला मोठा विस्मय वाटून गेला. त्याच रात्रीं मला एका महंतानें स्वप्नांत असें सांगितलें कीं, अन्नदानानें परमेश्वर संतुष्ट होऊन त्यानेंच हें द्रव्य तुला दिलें आहे. तर आतां तुझ्या नित्य खर्चापुरतें ह्यांतून द्रव्य ठेऊन बाकीचे धर्मकर्मीं खर्चाविस. तुला नित्य अशीच थैली मिळत जाईल. महाराज, ह्या स्वप्नाचे योगानें ईश्वररूपेबद्दल मला आश्चर्य वाटून मी आपला तसाच क्रम ठेवला. व त्याच दिवशीं तुझी वाचलें तें वाक्य दरवाज्यावर लिहून ठेवलें. हें ऐकून हातीमताई ही ईश्वरलीलेचें बहुत आश्चर्य वाटलें. असो. मग एक अघट दिवस तेथे राहून तो शहाबादेच्या रस्त्याला लागला.

परत येतांना वाटेंत एक काळा व एक पिवळा असे दोन सर्प एकमेकांशीं मोठ्या निकरानें भांडत असून पिवळा अगदीं

हातघाईस आला आहे, तेव्हां त्यास सोडवावें असें वाटून हा-
 तिम त्याचे अंगावर धांवला. तोंच तो काळा साप पळाला. मग
 हातिमानें पिवळ्या सर्पास अमळसें गोंजारलें. तोंच त्याचा एक
 सुंदर मनुष्य बनून बोलूं लागला, महाराज आपण मला आज
 जीवदान दिलें. मी एका गंधर्व राजाचा पुत्र आहे, व तो काळा
 साप माझ्या बापाचा चाकर आहे. तो माझा भारी द्वेष करतो.
 आज तर त्यानें जादूचे योगानें मला व आपणासही सर्प बनवून
 भयंकर प्रसंग आला होता, पण तो आपले योगानें टळला.
 इतकें बोलून त्यानें आग्रह करून आपले घरीं नेऊन दोन दि-
 वस ठेऊन सन्मानानें हातिमाची रवानगी केली. तेथून मात्र
 हातिमास कांहीं अडथळा न होतां तो शहाबादेस जाऊन मि-
 त्रासह बानूकडे गेला व तिच्या प्रश्नाचें उत्तर सांगून तिला आ-
 नंदविता झाला. नंतर दोन चार दिवस राहून तिच्या तिसऱ्या
 प्रश्नाचें उत्तर आणण्यासाठीं निघून गेला.

सवाल तिसरा.



कोणाशीं दगा करूं नको, करशील तर तसें फळ पावशील
 ह्या प्रश्नाचा उलगडा करण्यासाठीं शहाबादेहून हातिम नि-
 घाला तो उत्तर दिशेचा मार्ग लक्षून जात असतां ज्याचीं शि-
 खरें जणू गगनमंडळाचा भेदच करीत आहेत असा एक पर्वत
 त्याला दिसला. नंतर तो वलांडून जाण्याच्या इराद्यानें तो
 चालला असतां तेथें नजिकच 'हे मच्चित्तहारके लौकर ये,
 तुझ्यावांचून हा प्रदेश मला स्मशानवत वाटतो.' असें झणत
 असलेला एक मनुष्य वृक्ष छायेंत संगमरवरी दगडाच्या चौथऱ्यावर
 उभा आहे असें पाहून हातिम त्याचेजवळ जाऊन झणाला रे

गृहस्था, ह्या निर्जर अरण्यांत असा शोकाक्रांत कां उभा राहि-
 लास ? तो गृहस्थ त्रासानें द्वाणाला-बावारे, आपल्या वाटेनें
 जा. कितीजणांस तरी आतां मी सांगू. फळ तर एकापासूनही
 नाही. हातिम द्वाणाला तसेंच आणखी एकवेळ सांग. तो द्वाणाला
 कां होईना ऐक. माझे नांव तातिम. घंदा व्यापार. एकवेळ उंटा-
 वर माल लादून रूम शहरां जात असतां येथें आलों. हा प्र-
 देश मला रमणीय दिसल्यामुळें जनावरें पुढें चालू करून मी
 येथील चमत्कार पाहूं लागलों. इतक्यांत एक सुंदर स्त्री माझे
 नजरेस पडून कामातिशयानें मी विव्दळ होऊनच पडलों. नंतर
 सावध झाल्यावर पाहतों तों माझे मस्तक तिचे मांडीवर आहि-
 असें पाहून मग माझे आनंदास काय विचारावें ? इतक्यांत ती
 द्वाणाली, मी आपल्या योग्य अशा तरुणास आज कित्येक
 दिवस शोधीत असतां आज आपले दर्शनानें मात्र परम समा-
 धान झालें. तर आतां येथेंच आपण आनंदांत काळ घालूं
 ह्या शब्दांनीं तर तिनें माझी अकलच हरण केली. तत्काळ मी
 आपल्या सर्वस्वास पाणी सोडून तिला जोडलें. सुमारें ती
 महिनें मी चैन भोगली. मग मी तिला द्वाणालों प्रिये; हा
 अशा घोर वनांत राहण्यापेक्षां एखाद्या शहरांत जाऊं. त
 द्वाणाली बरे तर तसें करण्यास मी जेथें राहतें तेथील मालकाच
 परवानगी घेऊन येतें. सातवे दिवशीं मी येईन, आपण मा-
 येथून हलूं नका. असें बोलून गेली ती आज सात वर्षे झाले
 अजून येतच आहे ? मी मात्र येथून हलण्याच्या प्रतिबंधास
 शुष्क पानें व मिळेल तें पाणी पिऊन आजवर राहिल्यानें अग-
 थकून गेलों. तातिम द्वाणाला, ती गंधर्व कन्या असून अल-
 पर्वतावर राहते. तिचें नांवही अलकनपरी असेंच आहे. आ-
 अशी उजव्या बाजूनें जात जात माझे दृष्टीआड झाली.
 हातिम द्वाणाला ठीक आहे. मी तिचा शोध करून तिला पुढे

पेटीला आणलेंच झणून समज. असें बोलून त्यानें दक्षिण दिशेचा रोंख धरला. जातां जातां एक पर्वत ओलांडून दुसऱ्या एका पर्वतावर चढला. तों पर्वताच्या सपाटीवर एक रमणीय बगीच्या त्याच्या दृष्टीस पडला. तेणेंकरून त्यास फारच समाधान वाटून तो तेथील एका उत्तमशा बैठकीवर विश्रांतीस्तव बसला असतां त्यास झोंप लागली. इतक्यांत त्याठिकाणीं दोनचार गंधर्व कन्या येऊन ह्याचें रूप पाहून त्या अगदीं मोहून गेल्या. व आतां ह्यास जागें करावें असा विचार करतात तों हाही जागा झाला. तेव्हां त्यांनीं भीतियुक्त शंकांनीं कोण, कोठील, कां येणें झालें वगैरे त्यास विचारलें. हातिमानें अलकनूपरी व तातिम ह्यांचा संबंध सांगून त्यापरीस मूळ चाललों आहे असें झटलें. तेव्हां त्या चकीत होऊन झगाल्या, रे तूं कां वेडा आहेस ! जी गंधर्व राजकन्या, ह्या सान्या प्रदेशाची स्वाभिनी, ती मनुष्यावर फिदा होईल काय ? काय हें तुझे धारिष्ट, थांब तर ह्याबद्दल तुला देहांत प्रायश्चित्तच दिलें पाहिजे. तो शांतपणें झगाला, तुमचे हातून माझा मृत्यु असेल तर तसें घडेल. हें त्याचे धीराचें भाषण ऐकून त्या झगाल्या, अरे तें असो, पण कांहीं दिवस जर तूं आमचे जवळ राहशील तर आम्ही तुला व्यवस्थेशीर पुढें जाऊं देऊं. तेव्हां नाइलाजास्तव त्यानें तें कबूल करून कांहीं दिवसांनीं तो तेथून निघाला. त्या स्त्रियांनींही सातदिवस त्याचे बरोबर प्रवास करून आतां पुढें दोन रस्ते लागतील, तर डजव्या बाजूनें जा असें सांगून त्या माघारीं फिरल्या व हातिम पुढें निघाला.

कांहींकां दिवसांनीं एके रात्री तो विश्रांतींत असतां कोणी रडतें आहे असें त्याचे कानीं येऊन तो त्याचे शोधास जात असतां उजाडलें तरी थांग लागला नाही. नंतर त्याही रात्री असा प्रकार झाला. पण उजडातांच उघडा बोडका शोकाक्रांत

असा एक मनुष्य त्याचे दृष्टीस पडला. तेव्हां हातिमानें त्याचें दुःस्वार्थें कारण विचारलें. तो झणाला मी कांहीं धंदा उद्योगासाठी हिंडत असतां एका जादूगाराचे गांवीं गेलों. असें मला कळतांच तेथून तसाच मागें फिरून हिंडतां हिंडतां एका कोशावर मला एक सुंदर बगीच्या आढळला. तेथें जाऊन शोभा पाहत असतां तेथें कांहीं तरुण स्त्रिया मला आढळून परक्यानें येथें येण्यास हें स्वळ अयोग्य असें समजून मी तेथून बाहेर पडलों. तोंच तेथील मालकीणीनें एका दासीकडून मला बोलावून आंत नेलें. त्या वेळीं तिचें तें मोहक रूप पाहून मी उमा होतो तो तसा भिती-वरच टेंकलों. इतक्यांत दुसऱ्या एका दासीनें मला एका दिवाणखान्यांत नेलें. नंतर थोड्याच वेळानें ती मालकीणही तेथें येऊन आह्मी उभयतां गोष्टी बोलत बसलों. इतक्यांत तिचा बाप तेथें आला. तोच तो त्या गांवांतील जादूगार. मला पाहतांच त्याला मयंकर क्रोध येऊन त्यानें आर्धी कन्येचीच मान धरली. तेव्हां ती दीन वदनानें झणाली, बाबा माझा काडीचा अन्याय नाही. आर्धी कायतें ऐका, आणि मग जें करणें तें करा. तें केलून तो अंमळ शांत होऊन बसला. तो इतक्यांत एक वृद्ध दासी पुढें होऊन झणाली, बाबासाहेब हीं दोघेंही निरपराधी आहेत. हा गृहस्थ एक प्रवासी असून नुकताच येथें आला. तो थोर पुरुष आहे, आणि आपली कन्याही उपवर आहे. हा अनायासें योग आला, तर उभयतांचें लग्न करानें असें मी झटलें. मग त्यानें पोरीची संमती घेऊन रुकार तर दिलाच. पण मला झणाला, रे गृहस्था जर तुला माझी कन्या पाहिजे तर माझ्या तीन अटी तूं पूर्ण कर. तें कबूल करतांच त्यानें चार लोक जमवून मला सांगितल्या. पहिली अट 'परो नामक पक्षाचा एक जोडा आणणें, दुसरी 'लाल रंगाचा एक सर्प असून त्याचे तांडांत हिरा आहे तें

आणणे ' आणि तिसरी अटक ही कों, तूं स्वतः तापलेल्या तेलाच्या कढय्यंतून जीवंत बाहेर येणें. ह्या तीन अटी पूर्ण केल्या झणजे माझी कन्या मी देईन. हें त्याचें भाषण ऐकून त्यास रुकार देऊन तेथून तर निघालोंच, व उगीच्या उगीच खूप लांबवर प्रवास केला. पुढें अन्नपाण्याच्या टंचाईमुळे अगदींच कमकुवत होऊन येथेंच शोकाक्रांत होऊन पडलों. आतां जरी चालण्याचे श्रम नाहींत तरी ' कोण व असा शोकाक्रांत कां ' ह्याचीं उत्तरें देतां देतां थकून गेलों. विचारणारे रगड पण मग पुढें काय ? सारांश दुःखांतून मुक्त करणारा कोणी नाहीं. प्रारब्ध माझे ! तें ऐकून हातिम झणाला चिंता नाहीं. मी तुझे कार्य करतो. तूं येथेंच अस. असें बोलून त्यास हुषारी देऊन त्याचे कार्यास चालता झाला. जातां जातां मनांत योजलें कों, मागें माझानद्रानामक अरण्यांतून कोल्हानें परोपक्षाचा मेंदु आणला होता. तेथें गेलों असतां त्या पक्षाचा जोडा मिळेल, असा विचार करून जातां जातां एका नगरास मीष गेला. त्यावेळीं गांवांतील सारे लोक एकत्र जमून तटाभोंवतीं लांकडांचा मोठा ढीग रचीत होते. तें पाहून ' हें काय करतां ' असें त्यानें त्या लोकांस विचारिलें. ते झणाले, एक महा भयंकर राक्षस नित्य रात्री शहरांत शिरून सांपडतील तेव्हा मी माणसें मारतो. ह्यासाठीं हा लांकडाचा ढीग रात्री आह्मी पेटवितों. झणजे ह्या ज्वाळांस पाहून राक्षस भिऊन जातो. सबब हा उद्योग चालू आहे. हातिम झणाला, तो राक्षस कसा आहे वरें ? लोक झणाले, प्रचंड पर्वतासारखा त्याचा आकार असून त्यास सात तोंडे आहेत. पैकीं एक हत्ती सारखें असून त्याला तीन सोंडा आहेत, व सोंडेच्या दोन्ही बाजूस तीन तीन तोंडे सिंहमुखासारखी आहेत. मग थोडावेळ विचार करून हातिम झणाला, भिऊं नका, जर राक्षस येण्याच्या मार्गावर एक

प्रचंड खाडा खणून त्याचे भोंवतीं कांहीं लांकडांचे व कांहीं कांट्यांच्या फांट्याचे ढीग करून घ्याल तर मी तो राक्षस ठार करीन. तें त्या लोकांनीं मान्य करून तत्काळ तयारी करून दिली. मग हातिम धनुष्य सज्ज करून त्या खाड्यांत वसला. व लांकडांचे ढिगास आग लावून दिली. नंतर प्रहर रात्री नंतर तो राक्षस भयंकर गर्जना करित तेथें आला. परंतु आग प्रचंड पेटली असल्यामुळे तो वेड्या सारखाच इकडे तिकडे हिंडूं लागला. तोंच हातिमानें संधान धरून बाण सोडून हत्ती मुखावरील एक डोळा फोडून टाकला. तेथें करून राक्षस फारच घाबरून जो गेला तो पुन्हां आला नाही. असो. हातिम त्यास पिटाळून लावून सकाळीं लोकांस खबर देता झाला. नंतर एक दोन दिवस तेथें राहून तो राक्षस येत नाही अशी त्या लोकांचीं त्यानें खात्रीही करून दिली. हातिमानें हे जे उपकार केले ह्यासाठीं लोकांनीं कृतज्ञ होऊन मोठ्या सन्मानानें त्यास आपल्या राजाकडे नेऊन कच्चा मजकूर राजास कळविला. तें ऐकून राजानेंही त्याचा बहुत सन्मान करून जातेवेळीं आपण व आपली प्रजा ह्यांच्या कडून त्यास पुष्कळ देणगी दिली. हातिमास त्याची आवश्यकता नव्हतीच तरी त्यांच्या आग्रहास्तव त्यानें दीन अनाथांस सारें द्रव्य देऊन आपला रस्ता पकडला.

नंतर एके दिवशीं मार्ग क्रमीत असतां एक काळा साप व एक मुंगूस ह्याची झुंज लागून दोघेही निकरावर आले आहेत असें त्याच्या दृष्टोत्पत्तीस आलें. दोघेही बलानें सारखे असल्यामुळे कोणीच कोणास हटेना. तें पाहून हातिमानें त्यांना बरेंच निषेधिलें. तेव्हां सर्प झणाला, ह्या मुंगसानें माझा बाप मारला सबब मी ह्याशीं भांडतो. मुंगस झणाला ह्याचे बहिणीवर माझे मन बसलें आहे. ह्याचा बाप ती मला देईना सबब

मी त्याला मारलें, व आतां हा केवळ माझा भक्ष झणून मी ह्याला मारून खाणार. हातिम झणाला तुला क्षुधा शांत करणें आहे तर ह्याला सोडून मला खा. मी आपला देह तुला देतो. मुंगस झणाला असें असेल तर ठीक आहे. आतां येवढेंच कर कीं, तुझ्या गालाचा थोडा तुकडा दे झणजे मला पुरे. हातिमानें लागलीच कव्यार काढली व आतां गाल कापणार तोंच ते दोघे-ही मनुष्यरूप घरून त्यांतील मुंगसरूपी मनुष्यानें हातिमास झटलें, हे उदारा धैर्यशाली पुरुषा पुरे पुरे, आमची खरी हकीकत तुला सांगितली तीच खरी. मात्र आह्मी गंधर्व असून ह्याच्या बहिणीमुळेच आमच्यांत वैर वाढलें आहे. हातिम झणाला तर आतां असें करा कीं, एकमेकांनीं आपापल्या बहिणी एकमेकांस देऊन इतःपर प्रेमानें वागावें. तेव्हां मुंगसरूपी गंधर्व झणाला 'हें जें दिसतें आहे या नगरचा राजा माझा बाप आहे त्याचें नांव हमीर. हाही राजघराण्यांतलाच आहे. पण माझी बहिण ह्यास देणें हें माझ्या बापास आवडलें पाहिजे. हातिम झणाला मला तुझ्या बापाकडे घेऊन चल झणजे मी हें सारें जुळवितों तें ऐकून त्या दोघांनीं हातिमास राजाकडे पोचविलें. हमीर राजानें झटलें, रे मनुष्यप्राण्या येथें येण्याचें काय बरें कारण ? हातिमानें फक्त तंत्र्याची हकीगत सांगितली. व ठरल्याप्रमाणें लग्न करण्याबद्दलही सांगितलें. मग हमीरानें त्यास मान्यता देऊन दोघांचें दोघांच्या बहिणीशीं लग्न लाविलें. लग्ना नंतर हातिमही पुढें चालता झाला. जातेवेळीं हमीरानें त्यास एक जादूनें भरलेला सोटा देऊन झटलें कीं, ही बहुगुणसंपन्न वस्तु आहे. हा उभा धरला तर कोणत्याही विषाची बाधा होत नाही. कोणी जादूचा प्रयोग केला तर हा अंगाभोंवती फिरवावा झणजे ती जादु चालत नाही. जळांतून जातांना त्याची नौका बनते. अग्नीची बाधा होत नाही. असा तो सोटा दे-

ऊन ज्याचे योगानें कोणच्याही रंगाच्या सर्पाची बाधा होणारी नाही असें एक मोतीही दिलें. हातिमासारख्या प्रवाशाला ह्या वस्तु केवळ लाखो रत्नांच्या किंमतीच्या होत. त्या हातीं बघतांच त्यास आनंद होऊन त्यानें राजाचे बहुत आमार मानून तेथून कूच केलें. थोड्याच मजलेंत त्यास एक नदी लागली झणून अनायासेंच तीत सोटा टाकून त्याची नौका बनतांच तीत बसून तो चालता झाला. समुद्रासारखी ती प्रचंड नदी असून पाणी काळेंभोर होतें. तो अर्धी नदी ओलांडून गेला नसेल तोंच एका भयंकर दैत्यानें नौकेसह त्यास पाण्यांत ओढून नेलें. त्यावेळीं हातिम तर अगदीं भ्रमिष्टच झाला. पण शुद्धीवर आल्यावर पहातोतों आपण नुसत्या जमीनीवर उभे असून नौकेसह बुडविणारा दैत्य हात जोडून त्याचेपुढें उभा आहे. तें पाहून तो जो आश्चर्य भरित होतो आहे तोंच तो दैत्य झणाला महाराज, मी आपणांस येथें आणून आपला अपराधी झालों आहे. असो. पण असें करण्यांत हेतु इतकाच कीं, ही जागा माझी असून दुसऱ्या एका दैत्यानें मला हांकलून घेतली आहे. तो महा बलाढ्य आहे, तर त्याचे पासून माझी जागा मला देववावी. इतकें तो बोलत आहे तोंच त्याचा शत्रूही ओरडत गर्जत तेथें आला. त्याला पाहतांच पूर्वीचा दैत्य पळाला. हातिमास थोडी भिति वाटली. परंतु परमेश्वर स्मरणकरून सोटा हातांत घेतांच त्याची भीति गेली, व दैत्यही नम्र होऊन त्याचे पायां पडला. तेव्हां हातिम झणाला, रे तूं सामर्थ्याच्या जोरावर दुसऱ्याची मत्ता कां हरण केलीस? तूं समर्थ आहेसच, मग तुला अशीं स्थळें दुसरीं बनवितां येणार नाहींत काय. हें ऐकतांच दैत्य एकदम संतापून हातिमाच्या अंगावर धांवला. मग येथें आतां दुसरा तिसरा विचार व्यर्थ जाणून हातिमानें जादूचा सोटा नुसता त्याच्या अंगाला टोंचला मात्र तोंच तो अगदींच हतवीर्य होऊन

मेल्या व पळाला. त्याची अशी अवस्था पाहतांच पूर्वीचा दैत्य येऊन हातिमाचे आभार मानू लागला. असो. नंतर त्या सोऱ्याचे नौकेने हातिम तेथून निघून नदी उतरून चालता झाला, नंतर थोड्याच अवकाशांत तो एका भयंकर अरण्यांत गेला, आणि रात्रीचेवेळीं एका वृक्षाखाली राहिला. त्या वृक्षावर बहुत परोपक्षी असत. हातिमास ओळखून 'हा महापरोकारी पुरुष आहे तर ह्याला कांहीं तरी आपण मदत करूं.' असें आपसांत बोलून तत्काळ त्याचे भोवतीं जमून ते आपापलेपरी त्याची सेवा करूं लागले. हा प्रकार पाहून हातिमानें परमेश्वराचे भारी अमार मानले. इतक्यांत एक पक्षी झणाला, हे परार्थ आपले शरीर झिजविणाऱ्या पुरुषा, सांप्रत तूं दुसऱ्यासाठीं आमचा एक जोडा नेण्यास्तव आला आहेस असें आह्मांला कळलें आहे; आतां तूं परासाठीं कष्ट घेतोस झणून तो आझी एक जोडा देतो. इतकें बोलून त्यांनीं आपलेपैकीं एक जोडा देऊन सन्मानानें त्याची रवानगी केली.

इष्ट वस्तु हातीं येतांच हातिम तत्काळ परत येऊन आपले मित्रास भेटून त्यास तो जोडा देऊन माझानद्रान अरण्याची कच्ची माहिती सांगून मजविषयीं कांहीं बोलूं नको अशी ताकीद देऊन त्यानें त्यास त्या जादुगाराकडे रवाना केलें. नंतर त्या गृहस्थानें जादूगारास ती वस्तु देऊन तांबड्या सर्पाच्या तोंडातील हिरा कोठें मिळेल हें विचारून हातिमाकडे आला. येतांना त्यानें आपल्या प्रियसुंदरीचें दर्शनही घेतलें होतें. त्यामुळे त्याचा चेहरा खूप टवटवीत झाला होता. त्यानें येतांच हातिमास मोठ्या आनंदानें सर्व वृत्तांत कथन केला. नंतर हातिम एक दोन दिवसांनीं दुसरी अट जी लाल सर्पाचे तोंडांतील हिरा तो आपणण्यासाठीं निघाला. तो हिरा काफ पर्वताकडे मिळेल असें जादुगार कऱ्येकडून तिच्यावर प्रेम ठेवणारास व त्याचेकडून

हातिमास कळलें असल्यामुळें हातिम त्याच मार्गानें चालला.

कांहीं मार्ग क्रमण झाल्यावर त्यास एक नवाच चमत्कार दृष्टीस पडून त्याचा शोच करण्यांत त्यानें बरेच दिवस मोडले. तो चमत्कार असा कीं, एका सर्पाचे अंगावर सात प्रकारचे रंग असून पक्षाप्रमाणें त्याला पंख होते. त्याचे योगानें तो चोर्हीकडे भराच्या मारति फिरे. हा काय प्रकार आहे हा पाहण्यासाठीं हातिम त्याच्या मागोमाग अस्तमान पावेतों हिंडला. अस्तमानां तो सर्प एका डोंगराचे गुहेंत शिरला, व हातिम तेथें राहिला. तेथून जवळच एक नदी होती. तेथें त्यावेळीं पाहण्यासाठीं बरेच लोक आले होते. तें पाहून हातिमही उगां तेथें गेला. तेव्हां हा कोणी प्रवासी जाणून त्या लोकांनीं त्या जवळ आपल्या गांवांत येण्याविषयीं आग्रह केला. परंतु तो येईना झणून त्यांनीं त्यास कांहीं खावयास अन्न दिलें. तें खाऊ पाणी पिऊन स्वारी गुहेजवळ येऊन पडली. थोड्याच वेळांत कांहीं तांडेल लोक बरींच गुरें मेढरें घेऊन तेथेंच वस्तीस आले. नंतर ते विचारे लोक खाणें पिणें आटोपून पडले असतां श्रमामुळें त्यांनां गाढ निद्रा लागली. असें पाहून तो सर्प बाहेर येऊन त्यानें दंश करून सकाळला त्यांतील एकही प्राणी जिवंत ठेवला नाही ! हें पाहून हातिमास फारच वाईट वाटलें. हा अत्यंत भयंकर देखावा सकाळीं गांवकऱ्यांचे दृष्टीस पडल्यावर त्यांनांही फारच वाईट वाटलें. हातिम मात्र जिवंत होता. त्यानें हा प्रकार कसा घडला ती सारी हकीगत त्या लोकांस सांगितली. तें ऐकून तो काळरूप सर्प आहे तरी कसा हें पाहण्यासाठीं पाटील वगैरे बरेच गांवकरी गुहेच्या तोंडाजवळ आले. इतक्यांत मोठ्या वेगानें तो सर्प बाहेर पडून त्यानें दंश करून मुख्य पाटलासच ठार केलें. तेणेंकरून सारे लोक शोकाक्रांत होत्यातें माघारे गेले. हातिमही त्या सर्पाचे मागो

मार्गे गेला. नंतर रात्रीचे वेळी सर्पाने कृष्ण रंग घेऊन एका राजधानीत घुसून तेथील राजा व प्रधान ह्यांचे पुत्र ठार केले. नंतर सिंहाचे रूप धारण करून एका सेव्यांतील एका तरुणास ठार केले. नंतर सुंदर स्त्रीचे रूप धारण करून एके स्थळी बसला. तेथे दोघेजण भाऊ प्रवासांत असतां आलेले पाहून शोकयुक्त होत्साती ती त्यांस कळवळा येईल अशा प्रकारे हेल काढून रडू लागली. तेणे करून त्यांस दया आली व त्यांनी तिची पुसतपास केली. ती मायावीच असल्यामुळे, झगळी, माझा पति येथपर्यंत मज बरोबर येऊन तो ह्या रानांत हरवला ! आतां मी काय करावे ? कोठें जाऊं ? असें बोलून पुढें खूपच मोहजाळ पसरले. तिचा अटखर नाजुक बांधा, गौरवर्ण, तारुण्याची भरज्वानी आणि निराश्रितपणा पाहून वडील भावानें वायकीप्रमाणें वागण्याचा करार करून घेऊन तिच्या आपलीशी केली. तिनें त्यासीं संबंध ठेवण्यापूर्वी स्वयंपाक न करणें, माझ्या व्यतिरिक्त इतर स्त्रीशीं प्रेमसंबंध न करणें व मी वागेन तशी मला वागूं देणें ' अशा अटी त्याचे पासून कबूल करून घेतल्या होत्या. पक्कीच ती त्या दोघांचा ती मृत्युच बनलेली. तिनें थोडा मार्ग क्रमण केल्यावर क्षुधा लागली असें सांगून वडील भावास शिधा अणण्यासाठीं जवळच्या गांवांत पाठविलें. नंतर धाकट्या भावाशीं पतीप्रेमनातें जोडण्याचा उद्योग करूं लागली. तो त्रिचारा सात्विक पुरुष होता, तिच्या लाघवी भाषणाला तर भूलला नाहीच. पण तिनें माझे ऐकत नाही तर मी तुमच्यावर भलतेंच कुभांड रचीन असा धाकही घातला तरी तो डगमगला नाही. शेवटीं वडील भाऊ जवळ आला असें पाहून वेणी विसकटून लुगडे फाडून तिनें तेथें आक्रोश मांडला. तो येतांच हा तुमचा भाऊ मजवर जुलुम करतो आहे असें सांगून तिनें त्यास कोपाविष्ट केले. धाकट्या भावानें खरा मजकूर त्यास निवेदन केला.

परंतु सारें व्यर्थ. वडीलभाऊ लागलाच निकरावर आला, हा पाहून धाकटाही निकरावर आला. शेवटीं दोघांची भयंकर लढा लढी होऊन दोघेही एकमेकापासून मेले गेले. नंतर तिने एका ह्यशीचें रूप धारण करून एका गांवांत शिरून सूप धांदल उडवून बरेच लोक ठार केले व पुन्हां वृद्ध मनुष्याचें रूप धारण केलें. तें पाहतांच हातिमानें त्याचे पुढें होऊन त्याचें सर्व कृत्य बोलून हें काय बंड आहे ह्यणून मोठ्या आर्जिवानें त्याला विचारलें. त्यानें प्रथम तर त्याला झिटकारलेंच, पण मग हातिमानें त्याचा पिच्छाच घेतल्यामुळें तो ह्यणाला, मनुष्याचा हंता जो यम तोच मी आहे. ज्याचें ज्या रीतीनें मरण असेल त्या ह्यणेंच मी रूपें घेऊन त्यास मारतो. तें ऐकून हातिम ह्यणाला, माझा मृत्यु कशानें होईल तें मला सांगालका ? यम ह्यणाला रे हातिमा, तुला दोनशें वर्षे आयुष्य आहे. अद्याप निम्मेही त्यांतून संपलें नाहीं. परोपकारार्थ तूं आपलें आयुष्य स्वर्च करतोस येणेंकरून ईश्वराची तुजवर दया आहे. मरण प्रसंगीं तुझे नाकांतून रक्तश्राव होऊं लागेल, तोंपर्यंत तूं परार्थच उद्योग कर. इतकें बोलून तो गुप्त झाला.

नंतर हातीम तेथून चालता झाला, व कांहीं दिवसांनीं काळ्या रंगाच्या अरण्यांत आला. तेथें जिकडे तिकडे काळेंच काळें. तेथून जातांना एक भयंकर काळा सर्प त्याचे अंगावर धांवला. हा भयंकर प्रसंग पाहून हातिमानें आपला सोंटा त्याचे पुढें टाकला. तोंच तो हतवीर्य होऊन निघून गेला. पुढें त्यास पांढरें, त्या पुढें पिवळें अशीं अरण्ये लागलीं. तेथें त्याच रंगाचे सर्प त्याचे अंगावर आले. तेथूनही तो सोड्याचे योगानें सुरक्षित सुटून पुढें तांबड्या रंगाचे अरण्यांत गेला. तेथें जिकडे तिकडे लालरंगाचेच सर्प. हेंच त्याचें इष्ट स्थान होतें, त्यामुळें त्यास परमसंतोष झाला. त्या अरण्यांतील जमीन, वृक्ष, पां

त्याप्रमाणें एकीनें कन्येचें रूप धारण करून सर्व त्याचेकडे गेल्या. नंतर ती मायावी झणूं लागली, महाराज, मी मघाशीं तुमच्याशीं प्रेमानें वागलें, हें माझ्या बापास कळतांच तो समुद्रासारखा खवळला. आणि तत्काळ त्यानें आह्मांस सर्वास भयंकर शाकिर्णाचीं रूपें देऊन आमचेकडून तुह्मांस अर्घ्यांत, पाण्यांत वगैरे टाकविलें. तो मोठा जादूगार आहे. तर आतां तुझी माझा नाद सोडा. नाही तर उभयतांसही प्राणास मुकावें लागेल. असें जरी तिनें झटलें तरी तो अत्यंत काम मोहित होऊन त्यानें तिचें चुंबन घेतलें व झणाला प्राणपेक्षांही तूं मला प्रिय आहेस. मग हा पक्का लंपट झाला असें पाहून ती कौटालीण झगली, आतां शिकस्त झाली. असो, प्रिया तुझी माझा नाद सोडीत नाहीना, तुमची मजबर खरी प्रीति आहेना ? तर आतां तुमचे पार्शां आस्वल कन्येनें दिलेलें एक मोती आहे, तें मला द्या आणि आपलीसें करून घ्या. मग काय तो कमातुरच, तो तत्काळ तें देऊं लागला. त्या विचान्यास तिचें कपट काय ठाऊक ! इतक्यांत तो हातिमाचा प्रिय साईं तें प्रगट होऊन झणाला रे थांब, तूं काय वेडा बनलास कीं काय ? असें त्यानें सगळें गरुड त्याला कळवून झटलें वेड्या, स्नान करून मंत्र जप झणजे ह्या सान्या जळून मरतील. हातिमाची धुंदी उतरल्यामुळें तत्काळ त्यानें तसें केलें. तोंच त्या यक्षणी जळून खाख झाल्या.

नंतर आतां आपलें कांहीं चालत नाही असें जाणून जादूगारानें आपलें आराध्यदैवत जें काळभैरव त्याची प्रार्थना करून त्यास प्रगट केलें; व सर्व हेतु कळविला. त्यावेळीं तो क्रोधावेशानें झणाला रे मूर्खा, हातिमावर ईश्वराची पूर्ण कृपा असून तो त्याचे संकटकाळीं अनेक रूपानें त्याला भेटून मदत करतो. त्याच्या आयुष्याची दौरी बळकट आहे. तर तूं त्यास शरण जा. तो झणाला, हें तर प्राणांती होणार नाही. आपण ह्या कामीं मला

सगळ केलेंच पाहिजे. भैरव झणाला, तो महाकीर्तिमान पुरुष, त्याचा पराजय होणेंच नाही. आतां तूं माझा भक्त झणून येव्ढें करतो कीं, त्यास घोर निद्रा लागून त्यावेळीं मनोरंजक स्वप्ने पडावीं. येणेंकरून ज्या मंत्राचे योगानें तो समर्थ बनला आहे, तो मंत्र तो विसरेल. ह्यापलीकडे माझ्यानें कांहीं होणार नाही. जादूगारानें त्यांतच संतोष मानून भैरवाची पूजा केली. नंतर झटल्याप्रमाणें हातिमाची व्यवस्था लावून भैरव गुप्त झाला.

इकडे हातीम खुशाल घोरत पडून मौजे मौजेच्या स्वप्नांतच गुंणून गेला. नंतर बरेच दिवसांनीं स्वारी जागृत होऊन स्नानार्थ तळ्यांत गेली. इतक्यांत जादूगारानें एक प्रचंड राक्षस ह्याचे अंगावर धाडला. त्यानें येतांच हातिमास खूप ठोकलें. तेणेंकरून तो फारच गडबडून गेला. राक्षसानें त्यास बांधून जादूगाराकडे नेलें. जादूगारानें त्याला एका खोल खाड्यांत टाकून त्यावर एक शिळा झांकण घालण्यास सांगितलें. तरी हातीम शुद्धीवर नव्हताच. मग जेव्हां शुद्धीवर आला, तेव्हां आपण खाड्यांत पडलों आहोंत. असें जाणून त्यानें ईश्वरस्तवन चालविलें. नंतर एक दोन दिवस लोटल्यावर उपासमारीच्या दुःखानें तो गांजून गेला असल्यामुळें तें मोर्तीसहज देईल. अशा समजुतीनें जादूगारानें आपले कांहीं शिष्य पाठविले. शिष्यानें तेथें येऊन बऱ्याच हांका मारल्या, पण हातिमानें जबाब दिला नाही. नंतर मोर्ती देशील तर मुक्त करूं असा जादूगारानें त्यास निरोप पाठविला. त्यावर जर तूं आपली कन्या देशील तर मोर्ती देईन असा हातिमानेही जबाब दिला. मग जादूगारास क्रोध येऊन त्यानें दगड मारून मारून त्यास ठार करण्यास सांगितलें. तेव्हा शिष्यांनीं प्रथम हातिमास बऱ्या गोष्टीनेंच सांगितलें. पण तो झणाला, मी नांवाचा हातिम. मी तुमचे गुरुचा प्राण घेईन. असें ह्मणतांच शिष्यांनीं त्यावर दगडांचा

पाऊस पाडला, पग हातिमास एकही दगड लागला नाही. सात दिवस सारखा मारा केला. पग त्यांनी तो खाडा मात्र बराच बुजाला. मात्र खाण्यापिण्या वांचून तो शुष्क झाला होता. मग हातिम झगला रें शिष्यांनी, कां उगीच कष्टतां. तें मोर्ती अमोलिक असून बहुगुणी आहे. त्याचेच योगानें मी अर्गांतून वांचलों. दगड मला लागत नाही ते तरी ह्याचमुळें. आतां असें मोर्ती जर तुझांस पाहिजे तर मला टाक्यावर नेऊन सोडा, झगणे मी तें देईन. शिष्य झगले, आह्मांला मोर्ती काय करावयाचें आहे, गुरु अज्ञेनुरुह आम्ही तुला मारतो. इतकें बोलून ते कंटाळून गेले. नंतर तें मोर्ती आणणास मिळालें अशी एका शिष्यास इच्छा उत्पन्न होऊन त्यानें त्यास खाड्यांतून काढून टाक्यावर नेलें. दोघांचीं स्नानें झालीं. तत्काळ हातीम मंत्र जप कर्हं लागला. शिष्य झगला, अरे देतोसना तें मोर्ती ? हातीम झगला रे गृहस्था, असलें बहुगुण संपन्न मोर्ती माझ्यानें तुला कसें देववेल ? आतां तूं मजवर छपकार केला, झगून तुला सांगतो कीं, मी तुझ्या गुरुस ठार करून तुला त्याची गादी देईन. तें ऐकून शिष्य फारच क्रोधाविष्ट होऊन हातीमास ठार करण्यासाठीं आपला वीर मंत्र जपूं लागला. हातिमही आपला मंत्र जपूं लागला व तोंच शिष्याचें मंत्रसामर्थ्य नष्ट होऊन त्याचे अंगांतून आगीचे भडके बाहेर पडूं लागले. त्यामुळें तो धूम पळून आपले इतर भित्तांमध्ये जाऊन निजला.

हातिम आतां काय अवस्थेंत आहे हें जाणण्यासाठीं जादुगारानें प्रयत्न केला, तेव्हां जादूच्या अंतरज्ञानानें त्यास समजलें कीं, मोत्याचे लोभानें एका शिष्यानें त्यास खाड्यांतून काढलें वगैरे सारें त्यास कळून शिष्यानें दगडबाजपणा केला ; सबब त्यास ठार मारावें. अशा उद्देशानें त्यानें त्या शिष्याची तपासणी

चालविली. हें त्या शिष्यास कळतांच तो घाबरून तडक निघून हातिमास वर्तमान सांगून त्याचे पायीं जडला. हातिमानें त्यास सांगितलें कीं, मी जिवंत आहे तों पर्यंत तुझ्या केंसालाही धक्का लागणार नाही. जादूगारास हें वर्तमान कळतांच तो सर्व शिष्यासह हातिमावर चालून आला. येतांच त्यानें मंत्र प्रयोग चालविला, त्या बरोबर शिष्याचे अंगांतून मात्र ज्वाळा निघून लागल्या. हातिमानें मंत्रीच्चारानें त्यावर पाणी शिपडतांच त्याच्या ज्वाळा नष्ट झाल्या. मग जादूगारानें मंत्रबलानें दगडांचा वर्षाव चालविला. हातीम त्यांतूनही निभावला. नंतर जादूगारानें अग्निमंत्राचा प्रयोग केला. हातिमानें त्याही वेळीं त्याचा पुष्कळ नाश केला. त्यामुळें तो हतवीर्य होऊन पक्ष्याचें रूप घेऊन पळून गेला. तेव्हां शोधाअंती हातिमास त्या शिष्या कडून कळलें कीं, त्याचा गुरु जो भैरवनाथ तिकडेच तो गेला. सबब तोही त्या शिष्यास घेऊन तिकडे निघाला. जातां जातां त्याला एक दाट वृक्षांची राई लागली. तेव्हां शिष्य झणाला, जादूगारानें आपल्या बाकीच्या शिष्यांस येथें ह्या वृक्षाच्या रूपानें ठेवलें आहे. तेव्हां हातिमानें मंत्रबलानें त्यांना पूर्वरूपें दिलीं. तेणेंकरून ते विचारे हातिमाचे बंदे गुलाम झाले. कांकीं, त्यांचा वृक्षपणा जाऊन ते पूर्ववत झाले. नंतर ते सर्वच हातिमाबरोबर चालले. पुढें एक सरोवर त्यांना लागलें. त्यावेळीं ते तृषाक्रांत झाले होते झणून तें पाणी प्याले; तोंच त्यांच्या जिभा मुजून लाळ वाहूं लागली. हातीमानें मंत्र बलानें हाही प्रसंग टाळला. मग हे बरेच पुढें गेल्यावर जादूगारास हातीम आल्याची खबर मंत्रबलानें कळली. तेव्हां भैरवनाथ व जादूगार ह्या दोघांनीं मार्गांत चोंहीकडे विषारी प्राणी निर्माण केले. हातिमानें त्यांचाही मंत्र बलानें चेंदा केला. हें जेव्हां त्या दोघांस कळलें, तेव्हां त्या दोघांनीं प्रचंड अग्नि निर्माण

केला. हातिमानें त्याचाही निकाल केला. नंतर त्या दोघांनां एक प्रचंड पर्वतच हातिमाच्या अंगावर झोंकला. हातिमानें तोच पर्वत त्यांचेच सैन्यावर पाडला. इतकें झाल्यामुळें आतां आपला टिकाव हातीमा पुढें निघत नाही, असें पाहून दोघेही पळाले, व एकाएकी कड्यावरून खाली कोसळून दोघेही प्राणास पुकले. नंतर हातिमानें सर्व शिष्यांस गोळा करून उपदेश केला कीं, इतःपर तुझी एका ईश्वरास भजा. ही जादू वगैरे व्यर्थ समजा. इतकें सांगून वचनान्वये त्यानें खाड्यांतून मुक्त करणाऱ्या शिष्यास त्याचे गुरूच्या गादीवर बसविलें. इतर शिष्यांनींही त्यास मान्यता दिली.

नंतर हातीम तेथून निघून शिरे टांगलेल्या वृक्षाकडे आला. पाहतो तो तेथें शिरे कांहीं नसून एका उत्तम महालांत त्याची ती आराध्य देवता शेंकडो छियांसह आनंदांत आहे. असें पाहून त्यास परम समाधान वाटून तो त्या महालांत जाऊं लागला. तेव्हां तूं कोण, जातोस कोठें झणून एका दासीनें त्याला हटकलें. हातिम झणाला, मी एक तुमचा पाहुणा झालों होतो. तुमची शिरे जशी त्या झाडावर लटकली होती तसें माझे होतें. मला तुमचे धनिनीस भेटावयाचें आहे, तर तिची परवानगी घेऊन ये. तें ऐकून तिनें तत्काळ आपले मालकिणीस बर्दी दिली. ताचे तीही स्मरल्या सारखें करून झणाली, होय गडे, तो हातिम नांवाचा मनुष्य असावा ! तो आपल्या ऐंद्रजालांत सांपडला होता खरा, आणि तो जो येथें आला तो माझे पित्याकडूनच आला असावा. जा त्याला घेऊन ये, झणजे बापाचे स्थिती बद्दल जो आपणास घोर लागला आहे, तो थोडा तरी कमी होईल. तें ऐकून दासीनें हातिमास त्वरित आणून पोचविलें. तिनें त्याचा योग्य आदर करून बापाबद्दल शोध विचारला. तेव्हां 'तो आपले

दुष्कर्मानें मृत्यु पावला' असे त्याच्या तोडचे शब्द ऐकतांच तं अत्यंत शोकाक्रांत होऊन गेली. नंतर वाड्यांतील सर्व स्त्रिया तेथें जमून त्यांनीं हातिमापामून कच्ची हकीगत विचारली. त्या वेळीं तांबड्या नदीच्या संबंधापामून तो शिरें टांगलेलावृक्ष, शिरांचे हास्य, जादूगार कन्ये विषयीं प्रीति इत्यादि परत त्या ठिकाणीं येऊन पोहोंचे पर्यंतचें साकल्य वर्तमान त्यानें तेथें बोलून दाखविलें. व झणाला हे जादूगार कन्ये मी जे येव्हढे श्रम व येव्हढीं संकटें भोगलीं तीं केवळ तुझे साठीं; तर आतां तूं इच्छा पूर्ण कर. परंतु हा आपले बापाचा शत्रु असें जाणून तिला मनस्वी क्रोध येऊन गेल्यामुळें तीं क्रोधावेशांत भलभलतेंच बोलूं लागली. तेणेंकरून आपला पूर्ण आशाभंग झाला असें जाणून हातिमाचे मन फारच खटू होऊन गेले. जादूगारकन्येनें एकसारखा हंबरडाच फोडला. त्यावेळीं तिच्या दासी पैकीं, एकजण झणाली, बाईसाहेब काय तुमचा शोक, आणि कारण तर कांहींच नाही. तो तुमचा बाप मात्र खरा परंतु त्यानें तुमची अवस्था काय केली होती बरें! आणि तो जर जिवंत असता तर तुला मनुष्यता प्राप्त झाली असती काय? ह्यावरून तूं ह्या गृहस्थाचे फार फार आभार मान, अगे सात जन्म जरी तूं त्याची स्त्री होऊन दास्यत्व केलेंस तरी त्याचे उपकार फिटावयाचे नाहीत, मग एका जन्माची कथा काय. इत्यादि अनेक रीतीनें व इतर सर्वच स्त्रियांनीं तिला सांगितलें. तेणें करून तिचा सर्व शोक मावळून पराकाष्ठेचा आनंद झाला. नंतर तिनें मोठ्याच समारंभानें हातिमाशीं लग्न लावून त्याचे इच्छे नुरूप सुखविलास भोगले. हातिमासारखा प्रसिद्ध पुरुष तिला प्राप्त झाला असतांही विलासांत कां कमी करील. असो.

पुढें बऱ्याच दिवसांनीं हातिमाच्या डोळ्यावरील ही काम देवाची धुंदी उडाली, आणि कशासाठीं प्रवास पत्करला तें

त्याचे ढोळ्या पुढे येऊन त्याचे तोंड खरकन उतरलें. त्यावेळीं घरी ती त्याची विलासवती त्याचे पुढे उभी होती तरी त्याला नुसतें तिचेशीं बोलवेना. असो. मग त्यानें तिला सारें वर्तमान सांगून तिचे जवळ एक पत्र देऊन तिला इमन देशीं रवाना केलें. नंतर तो वानूच्या प्रश्नासाठीं चालता झाला. तों थोडक्याच दिवसांनीं काराम शहरीं पोचला. तेणेंकळून त्यास आनंद होऊन ' खरें बोलणारा नेहमीं सुखी असतो ' अशा मनुष्याचा तो शोध करूं लागला. तेव्हां एकांनें त्यास सांगितलें कीं, येथून तीन कोसांवर जुनें काराम शहर आहे तेथें तो राहतो. तें ऐकून स्वारी जुने कारामशहरीं गेली. तेथें रस्त्यांतून हिंडतांना एका वाड्याच्या दरवाजावर वरीळ वाक्य लिहिलेलें त्याचे दृष्टी पडलें. तेव्हां येथेंच ह्याचें कारण आपणास मिळावयाचें असें जाणून तो वाड्याचे चौकांत गेला. इतक्यांत देवढीवरीळ शिपायांनीं त्याला ' कोणाकडे जायचें झणून विचारलें. मी शहाबादेहून खुद यजमानाची गांठ घेण्यासाठीं आलों असें सांगितलें. त्यामुळें शिपायानें घन्याची परवानगी आणून तत्काळ उभयतांची गांठ करून दिली.

त्या गृहस्थानें हातिमाचा यथायोग्य आदर सत्कार करून भोजनोत्तर ' येण्याचा हेतु काय ' असें विचारिलें. हातिमानें ही थोडक्यांतच कारण कळविलें. तें ऐकून तो गृहस्थ झणाला हातिमा तूं मोठा उदार आहेस ! असो, आतां मी उदयीक ह्याचें कारण कळवीन. हातींम झणाला तें असो, पण मी प्रथम शेजारचे काराम शहरीं आलों. तेथें शोध करतांना ह्याकाराम शहरीं एका जख्ख वृद्धाचे घरावर हीं अक्षरें आदित असें मला एकांनें सांगितलें. पण मी पाहतों तर आपण अगदीं तरणेज्वान दिसतां हें काय बरें. गृहस्थ झणाला तेंही उद्यांच सांगेन. नंतर दुसरे दिवशीं भोजनोत्तर हुक्का बिक्रा आटोपून तो गृहस्थ

हातिमाचा प्रथम बराच गौरव करून झणाला. महाराज हें शहर येथें वसल्याला सातशें वर्षे झालीं व माझे वय १०० वर्षांचें आहे. मीं पहिल्या प्रतीचा जुगारी होतो. सारी संपत्ती मी त्या कामांत गमावली. तरी माझा नाद सुटला नाही. मग चोरीनें द्रव्य मिळवून खेळावें अशी दुष्ट इच्छा उद्भवली. त्या-वेळीं गरीब गुरीबांस न नागवतां संघान पाहून राजवाड्यांतच घुसलों. अनायासें राजकन्या महालांत पलंगावर निजली असून तिनें हिच्या मोत्यांचे आपले सारे आलंकार एकासोन्याचे ताटांत भरून पलंगाखालीं ठेवले होते ते माझ्या दृष्टी पडले. व जवळ एक रत्नाचा दिवाही जळत होता. ही योग्य संधी पाहून मी तत्काळ तें ताट व तो दिवाही उपटून पसार झालों. तो तहत गांवांतून निघून रानांत पळालों. मी ज्यास्थळीं गेलों तेथें कांहीं चोर माझे पूर्वीच चोरून आणलेल्या मालाची वाटणी करीत होते. मला पाहतांच ते माझ्या अंगावर धांवले. तेव्हां मीही तुमचे सारखाच असून राजवाड्यांतून हा माल चोरून आणला असें बोलून त्यांस तो माल दाखविला, तो पाहतांच माझा नाश करून तें द्रव्य उपटावें अशी त्यांना इच्छा उत्पन्न होऊन आपसांत गुलगुल करूं लागले. इतक्यांत प्रचंड गर्जना होऊन भूकंप होऊं लागला व वृक्षही उमळून पडूं लागले. तें पाहून सारे चोर भयानें पळून जाऊन मला तेंही सारें द्रव्य प्राप्त झालें. मग चालू असलेल्या उत्पा-त्ताची शांतता होतांच मी तें सारें द्रव्य गोळा केलें. इतक्यांत तेथें कोणी महंत येऊन तो मला घमकी देऊन 'कोण कोठीत वेगरे विचारूं लागला, तेव्हां कच्ची हकीगत त्यास सांगून सारें द्रव्य त्याला दाखविलें. तेणेंकरून त्याला एक प्रकारें समाधान होऊन तो झणाला तूं खरें बोललास येणेंकरून मी शांत झालों. आतां पुनश्च जुगार खेळणार नाहीं अशी शपथ

वेशील तर सारें द्रव्य तुला देतो. मी तत्काळ शपथ घेतली. तेव्हां तो ह्मणाला शपथेप्रमाणें वागशील तर ९०० शें वर्षे पांचशील, इतकें बोलून तो गुप्त झाला. नंतर मी येथें येऊन त्या द्रव्याचे योगानें प्रथम हा वाडा बांधला. मी पूर्वीचा अगदीं कफळक व एकाएकीं थोड्या कालांत मला हें वैभव प्राप्त झालें, तेव्हां कोठें तरी दरोडा घातला असें कोणी कोणी कोतवालास सांगितलें. तें ऐकून कोतवाल एके वेळीं मजकडे येऊन विचारूं लागला. मी सारी खरी हकीगत त्याला कळविली. त्यानें तसेंच मला राजदरवारीं नेलें. तेथेंही मी खरेंच बोललों. तेव्हां राजास परम समाधान वाटून त्यानें उरुट आणखीं पुष्कळ द्रव्य देऊन माझी रवानगी केली. त्या वेळापामून 'खरें बोलणारा नेहमी सुखी असतो' असें दरवाज्यावर लिहून ठेविलें. असो, आपण येथें आलां येणेंकरून मी आज तर फारच घन्यता मानतो. इतकें झाल्यावर एक दोन दिवसांमों हातींम तेथून निघून शहाबादेकडे येऊं लागला. त्या वेळीं जादूगार कन्येविषयीं त्याचें मन उत्संखळ होऊन तो तिचे भेटीसाठीं इमन देशाकडेच निघाला. नंतर एका दिवसाचे मजलेवर इमन देश राहिला असतां रात्रीचे वेळीं तो एका वृक्षा खालीं वस्तीस राहिला. त्या वृक्षावर एक राघू व मैना आपसांत कांहीं बोलत होती. हातिमास पक्षाची भाषा कळत असल्यानें तो तिकडे लक्ष लावून बसला.

तेव्हां मैना प्रथम ह्मणाली प्रिया, आतां आपण मला सोडून जाणारना ? राघू ह्मणाला. तूं कांहीं केलेंस तरी मी जाणार. तेणेंकरून परमेश्वर मजवर कृपावंत होईल. स्त्रियांचे काय ? कामापुरते पाहणें, बायकांचे नादानें अनर्थ ठेवलेच आहेत, एक राजा असाच बायकोचे नादीं लागून पश्चात्ताप पावला. तब्द-तच माझी पण अवस्था होईल. मैना ह्मणाली तें कसें तें मला

सांगा. राघू झणाला. एक राजा शिकारीसाठी अरण्यांत गेला. व धांवतां धांवतां एकटाच कोणीकडेचे कोणीकडे निघून गेला. रात्रीचे वेळीं त्यास एक बाग लागला. आंत एक चचम बंगलाही होता. तेथेंच तो विश्रांतीस्तव शिरला. तहानें त्याचा प्राण अगदीं कासावीस झाला होता झणून पाहतो तो तेथें एक तळेंही त्याचे दृष्टीं पडलें. तेथें पाणी पीत आहे तो एका आंकड्यास गुंतवलेली एक लोखंडी सांखळी त्याचे हातीं लागली. ती धरून ओढूं लागला. परंतु ती ओढली जाईना. झणून तें काय हें पाहण्याची त्यास विशेष उत्कंटा लागून त्यानें मोठेंच बळ करून ती ओढली. पाहतो तो एक विस्तीर्ण पेटी तिला बांधली आहे, तें पाहून त्यानें ती पेटी उघडली. तेव्हां आंतून एक सुंदर स्त्री बाहेर निघाली. तिनें त्यास कांहीं खावयास देऊन क्षणभर विनोदभर भाषणें केलीं. इतक्यांत राजास आपल्या घरची आठवण होऊन केवळ खूण असें झणून तिचे हातांत बोटांतील आंगटी घालून उठला. तिनें एक भली आंगठीची माळच त्यास दाखवून झटलें. मी राजस्त्री आहे. माझा पतीस विश्वास पटेना झणून त्यानें हा मजसाठीं बंगला बांधून मला त्यानें हें असें पेटांत ठेवलें आहे. तो रात्रीचे वेळीं येथे येऊन मजसह ह्याबंगल्यांत विलास भोगून सकाळीं मला यापेटांत घालून खाण्याचे पदार्थ ठेऊन पेटी बुडवून चाडता होतो. आतां कोणी प्रवासी येथे आला तर आपणाप्रमाणें सहजगत्या त्याचे हातीं सांखळी लागून तो मला वर काढतो, नंतर हास्यविनोदादि गोष्टी घडून जातेवेळीं खूण झणून आंगठी देतो. ह्या मालेंत जेव्हाच्या आंगठ्या आहेत तेव्हा प्रवासी आजवर येथे येऊन गेले. तें ऐकून राजानें तिला पेटांत घालून पाण्यांत सोडून तेथून तहत घरचा मार्ग सुधारला. ह्या स्त्री चरित्राचे गोष्टीनें त्याचें मन उदास होऊन गेलें होतें.

त्याने प्रधानादि मंडळीला ही गोष्ट सांगितली. त्यावेळीं त्यांनीं स्त्री स्वभावाविषयीं बहुत गोष्टी सांगून त्याचे मनाचा खटूपणा नाहीसा केला. असो. तात्पर्य हे कीं, पेटित जरी बायकोस घालून ठेवले तरी त्या दुष्ट स्त्रीनें दुष्टकर्म सोडले नाही. तशीच तूं माझेरीं वागत नसशील कशावरून ? झगून मी गेल्यावांचून राहणार नाही. तुझ्या नादीं लागून मी मुखपणा करणार नाही. तो पहा हातिम बायकोचे नादीं लागून मित्राचें काम व त्यास दिलेलें वचन विसरून कसा येथें आला आहे तो. अशांतला मी लंपट पुरुष नाही.

हे त्यांचें भाषण ऐकतांच हातिमाचें तोंड खरकून उतरलें, व त्याला फारच पश्चाताप झाला. मग तो तत्काळ माघारा फिरून शहाबादेस येऊन पोचला. चाली प्रमाणें बानूस तिच्या चौथ्या प्रश्नाचें उत्तर दिलें. नंतर 'कोहनीदा' असा आवाज उत्पन्न होणाऱ्या पहाडाची खबर काय ? ह्याचा शोध करणें हा जो तिचा पांचवा प्रश्न त्यासाठीं तो शहाबाद सोडून निघाला.

सवाल पांचवा.

कोहनीदा असा आवाज करणाऱ्या पाहडाची खबर काय ?

ह्यावेळीं हातिम पूसतपास करित सारखा सहामहिनें हिंडला. पुढे त्यास एक नगर लागलें. त्यावेळीं नगराबाहेर बहुत मनुष्यांचा जमाव जमला होता. तेव्हां हा काय प्रकार असावा हे जाणण्यासाठीं तो जो तिकडे जात आहे तोच त्यांतील एकजण हातिमाकडे घांवत येऊन झणाला, याहो याहो, आझी तुमचीच वाट पाहत आहोंत. ते ऐकून हातिमास आश्चर्य वाटलें.

तो पुढें गेला तोंच एकानें त्याचे पुढें एक पक्कानाचें ताट ठेवलें व दुसरीही तशीच ताटें प्रत्येकानें घेतलीं. शिवाय एकीकडे उत्तम कफनी घालून एक प्रेत पडलें होते. व तेथेही कांहीं लोक बसले होते. मग हें आहे काय झणून हातिमानें त्यांना विचारलें. तेव्हां एकजण झणाला महाराज, आमचे प्रांतीं अशी चाल आहे कीं, कोणी मनुष्य मृत झाला, मग गरीब असो व मातबर असो; सर्व गावकऱ्यांनीं प्रेतासह बाहेर येऊन आर्षीं अन्न शिजवावें. नंतर कोणी प्रवासी येऊन त्यानें निदान पांचघांस तरी घेतले पाहिजेत. नंतर सर्वांचें भोजन होऊन प्रेतास मूठमाती द्यावयाची. त्याप्रमाणें सांप्रत आद्यांवर प्रसंग येऊन आज सातादिवस प्रवाशाची वाट पाहत आहोंत. अन्न मात्र रोजचें बेगळें शिजवावें लागून प्रवाशावांचून आह्मी उपोषित आहोंत. हातिम झणाला, आणि महिनाभर प्रवाशी न आला तर ? तो झणाला आर्षीं अशी गोष्ट होतच नाही. झालीच तर पंधरा दिवसां नंतर जेवणाला मोकळीक होते. प्रेत मात्र एक महिनाभर ठेऊन दुर्गंधी येऊं लागली कीं पुरून टाकतो. परंतु सहा माहिनें पर्यंत दिवसा भोजन नाही. ज्याच्या शरिराची अशी अवस्था झाली तो पापी समजून त्याच्या तारणासाठीं ईश्वर भजन करावें लागतें. हें ऐकून हातिमास ह्या देश रिवाजाचें विद्वक्षण नवल वांटू लागलें. असो.

मग त्यानें रुकार देतांच एकानें प्रेतास उत्तमशा गादीवर निजवून त्याचे पुढें सुंदर सुवासीक धूप जाळून सर्वांनीं सात प्रदक्षणा घातल्या. इतक्यांत सर्वांची तयारी झाली. हातिमानें सरासरी पांचघ घांस घेतले. नंतर सारे लोक यथेच्छ जेऊन उरलेलें अन्न त्यांनीं मुळावाळांस पाठवून दिलें. नंतर स्वच्छ वस्त्रें परिधान करून पूर्वीचीं घोब्याकडे दिलीं, व मग सर्वांनीं दूर मैदानांत प्रेत नेऊन पुरलें. माघारे येतांना हातिमासह

त्यांनीं गावांत नेऊन एक उत्तमसा बंगला उतरण्यास दिला. नंतर उत्तम मेजवानी देऊन त्याचे सन्मानार्थ नृत्यगायनही करविलें. तेणेंकरून हा तिमास मोठा संतोष वाटला. तो सातदिवस त्या गांवीं होता. तेव्हाच्यांत त्याचे गुणाची कीर्ति सर्वतोमुखी झाली. ती राजाचे कार्नी जातांच राजानें त्याला घरीं आणून भोजनादिकें करून फारच आदर केला. त्यांत हातिम 'कोहनीदा' अवाज करणाऱ्या पहाडाच्या शोधार्थ जात आहे असें जाणून राजा झगाला, माझ्या ऐकण्यांत असें आहे कीं, 'झलमत' नांवाचें एक अरण्य असून तो सारा प्रदेश अंधकारमय आहे, त्याचे दक्षिणेस हा पर्वत आहे. त्या पर्वता निकट नेडा नांवाचें शहर आहे व तेथील लोक अजरामर आहे। असें झणतात. तें ऐकून हातिमास संतोष होऊन तो तेथून निघाला. जातेवेळीं राजानें त्यास बरेच इनाम दिलें. हातिमानें कारण पुरतें द्रव्य घेऊन बाकीचें गरीबांस वांटून दिलें.

सुमारें तीन महिन्यांनें त्याला एक गांव लागलें. तेथें थडगें व मैरे त्याला कोठें आढळलें नाहीं. तेव्हां तेंच नेडो शहर असेल असें समजून तो गावांत शिरला. हा कोणी प्रवासी आहे, असें तेथील लोकांचे लक्षांत येतांच त्यानें कोण, कोठील, जाणें कोठें झणून विचारलें. हातिम झगाला, मला नेडो पर्वताकडे जाणें आहे. लोक झगाले अरे नकोरे नको, तिकडे जाणें झणजे मृत्यूचे घरीं जाणें आहे. तो झगाला, माझा सर्व मरंवसा परमेश्वरावर आहे. लोक झगाले मर्जी तुझी, पण आजची रात्र येथें राहून उद्यां जा. असें झणून त्यानें त्यास आपले घरीं नेलें.

त्याच रात्री हातिमास एक विलक्षण चाल तेथें आढळली. ती अशी कीं, थोडे दिवसांपासून तेथें एक मनुष्य अजारी पडल्यामुळें तेथील लोकांनीं त्यास ठार करून त्याचे तुकडे गांवांतील बहुत्येकांस वांटून दिले. त्याप्रमाणें हातिमाच्या यजमाना-

तो पुढें गेला तोंच एकानें त्याचे पुढें एक पक्कानाचें ताट ठेवलें व दुसरीही तशीच ताटिं प्रत्येकानें घेतलीं. शिवाय एकीकडे उत्तम कफनी घालून एक प्रेत पडलें होते. व तेथेही कांहीं लोक बसले होते. मग हें आहे काय झणून हातिमानें त्यांना विचारलें. तेव्हां एकजण झणाला महाराज, आमचे प्रांतीं अशी चाल आहे कीं, कोणी मनुष्य मृत झाला, मग गरीब असो व मातबर असो; सर्व गावकऱ्यांनीं प्रेतासह बाहेर येऊन आर्षी अन्न शिजवावें. नंतर कोणी प्रवासी येऊन त्यानें निदान पांच घांस तरी घेतले पाहिजेत. नंतर सर्वांचें भोजन होऊन प्रेतास मूठमाती द्यावयाची. त्याप्रमाणें सांप्रत आझांवर प्रसंग येऊन आज सातादिवस प्रवाशाची वाट पाहत आहोंत. अन्न मात्र रोजचें बेगळें शिजवावें लागून प्रवाशावांचून आझी उपोषित आहोंत. हातिम झणाला, आणि महिनाभर प्रवाशी न आला तर १ तो झणाला आर्षी अशी गोष्ट होतच नाही. झालीच तर पंधरा दिवसां नंतर जेवणाला मोकळीक होते. प्रेत मात्र एक महिनाभर ठेऊन दुर्गंधी येऊं लागली कीं पुरून टाकतो. परंतु सहा महिनें पर्यंत दिवसा भोजन नाही. ज्याच्या शरिराची अशी अवस्था झाली तो पापी समजून त्याच्या तारणासाठीं ईश्वर भजन करावें लागतें. हें ऐकून हातिमास ह्या देश रिवाजाचें विद्वक्षण नवल वांटू लागलें. असो.

मग त्यानें रुकार देतांच एकानें प्रेतास उत्तमशा गादीवर निजवून त्याचे पुढें सुंदर सुवासीक धूप जाळून सर्वांनीं सात प्रदक्षणा घातल्या. इतक्यांत सर्वांची तयारी झाली. हातिमानें सरासरी पांचच घांस घेतले. नंतर सारे लोक यथेच्छ जेऊन उरलेलें अन्न त्यांनीं मुखाबाळांस पाठवून दिलें. नंतर स्वच्छ वस्त्रें परिधान करून पूर्वीचीं घोब्याकडे दिलीं, व मग सर्वांनीं दूर मैदानांत प्रेत नेऊन पुरलें. माघारे येतांना हातिमासही

यांनी गावांत नेऊन एक उत्तमसा बंगला उतरण्यास दिला. नंतर उत्तम मेजवानी देऊन त्याचे सन्मानार्थ नृत्यगायनही करविलें. तेणेंकरून हा तिमास मोठा संतोष वाटला. तो सातदिवस त्या गांवां होता. तेव्हाच्यांत त्याचे गुणाची कीर्ति सर्वतोमुखी झाली. ती राजाचे कानां जातांच राजानें त्याला घरीं आणून भोजनादिकें करून फारच आदर केला. त्यांत हातिम 'कोहनीदा' अवाज करणाऱ्या पहाडाच्या शोधार्थ जात आहे असें जाणून राजा झगाला, माझ्या ऐकण्यांत असें आहे कीं, 'झलमत' नांवाचें एक अरण्य असून तो सारा प्रदेश अंधकारमय आहे, त्याचे दक्षिणेस हा पर्वत आहे. त्या पर्वता निकट नैडा नांवाचें शहर आहे व तेथील लोक अजरामर आहे। असें झणतात. तें ऐकून हातिमास संतोष होऊन तो तेथून निघाला. जातेवेळीं राजानें त्यास बरेच इनाम दिलें. हातिमानें कारण पुरतें द्रव्य घेऊन बाकीचें गरीबांस वांटून दिलें.

सुमारें तीन महिन्यानें त्याला एक गांव लागलें. तेथें थडों वैरे त्याला कोठें आढळलें नाहीं. तेव्हां तेंच नेडो शहर असेल असें समजून तो गांवांत शिरला. हा कोणी प्रवासी आहे, असें तेथील लोकांचे लक्षांत येतांच त्यानें कोण, कोठील, जाणें कोठें झणून विचारलें. हातिम झगाला, मला नेडो पर्वताकडे जाणें आहे. लोक झगाले अरे नकोरे नको, तिकडे जाणें झणजे मृत्यूचे घरीं जाणें आहे. तो झगाला, माझा सर्व भरंवसा परमेश्वरावर आहे. लोक झगाले मर्जी तुझी, पण आजची रात्र येथें राहून उद्यां जा. असें झणून त्यानें त्यास आपले घरीं नेलें.

त्याच रात्री हातिमास एक विलक्षण चाल तेथें आढळली. ती अशी कीं, थोडे दिवसांपासून तेथें एक मनुष्य अजारी पडल्यामुळें तेथील लोकांनीं त्यास ठार करून त्याचे तुकडे गांवांतील बहुत्येकांस वांटून दिले. त्याप्रमाणें हातिमाच्या यजमाना-

च्याही घरीं एक तुकडा आला. त्यानें त्याचा उत्तम पाक करून या थोर फहुण्याचे ताटांत वाढला. नंतर तो भोजन प्रसंगीं हातिमास झणाला, महाराज आपण कधीं खाळें नाहीं असें मांस आज अनायासें माझेकडे आलें आहे. हातिम झणाला माझे खाण्यांत नाहीं असें एकाही जनावराचें मांस आतां उरलें नसेल. तो झणाला पशुमांस नव्हे, हें नरमांस आहे. तें ऐकतांच हातिम भयभीत होत्साता झणाला, काय तुझी नरमांस खातां ? तुझी मनुष्य मांस खाणाऱ्या देवाचे भक्त तर नव्हत ? आणि असें असेल तर तुझी एखाद्या फिरस्त्यास बळी देण्यास चुकणार नाहींत. तो झणाला आपला तर्क खरा आहे, व एखादे वेळीं आपलेवर पाळी येण्याचा संभव आहे. तें ऐकतांच तो तसाच पात्रावरून उठून घराबोहर पडून रानोमाळ धांवत सुटला. कदाचित आपणास कोणी धरतील ह्या धास्तीनें अन्न पाण्याचीही आशा सोडून सारखा दोन अहोरात्र मार्ग चालून गेला. नंतर तिसरें दिवशीं तो एक हरीण मारून चकमकीचे योगानें विस्तव तयार करून त्याचा एक तुकडा भाजूं लागला. इतक्यांत क्षुधेनें पीडित असा एक सिंह त्याचे पुढें येऊन त्यानें याचना केल्यामुळें बाकीचें हारिण हातिमानें त्यास देऊन थोडीशीं फळें व तो तुकडा खाऊन पाणी पिऊन निघाला. पुढें त्याला रेटाड मुलुख लागला. तेथें मनस्वी उष्णता असल्यानें तो क्षुधेनें व्याकुळ झाला. त्या प्रदेशांत पाणी तर नाहींच पण उलट मृगजलाचे भासानें एकवेळ त्याची बरीच घांदल उडाली. नंतर त्यास एक पाणकोंबडा दिसला. हे प्राणी पाण्याचे आश्रयानेंच रहातात हें हातिमास ठाऊक असल्यामुळें धीर येऊन तपास करतां एक ओहोळ आढळला. त्या योगानें त्याच्या तहान भागून वरेंच समाधान झालें.

नंतर पुढें जातां जातां एके स्थळीं बहुत मनुष्यें जपली असून

प्रचंड आग्नि पेटविला आहे. हें पाहतांच तो तेथें येऊन चौकशी करूं लागला. तेव्हां एकानें सांगितलें, आमचा एक मनुष्य मेला असल्यामुळें त्याची बायको त्याचे बरोबर सती गेली. त्यांस दहन करण्यासाठीं आर्झी येथें जमलों आहोंत. हातिम झणाला, तर मग तुझीं प्रेतें जाळतां, पुरीत नाहीं ? शिवाय एकासाठीं दुसऱ्याचाही जीव घेतां ? ही केवढी क्रूर चाल. गृहस्थ झणाला, तर मग ह्या देशांत तुझी आजच आलां वाटतें. असो, येथें प्रेत जाळण्याची वहिवाट आहे. शिवाय पतीबरोबर त्याची स्त्री सति जाणें हें केवळ उभयतांच्या प्रेमाचें लक्षण होय. ह्याबद्दल कोणी तिचेवर जुलूम करीत नाहीं. ती तें स्वसंतोषानें करते. हातिम झणाला तें कांहीं असो, परंतु ही अत्यंत क्रूर चाल खरी. ह्यानंतर हातिम तेथून चालता झाला. तो दुसरे दिवशीं दोनप्रहरीं दुसऱ्या एका गांवीं गेला. त्यावेळीं तो अत्यंत क्षुधाक्रांत झाला होता. झणून एका मनुष्याजवळ त्यानें कांहीं खाण्यास मागितलें. त्यानें सन्मानपूर्वक त्यास घरांत नेऊन जेऊं घातलें. नंतर थोडें फार भाषण होऊन हातिमानें झटलें 'सति जाणें' ही तुमची चाल तुझांस क्रूरतेची वाटत नाहीं काय ? ह्या अलभ्य देहाचा नाश करणें हा कोठला धर्म ? ही परमेश्वराच्या इच्छेविरुद्ध मोष्ट होय. कांकी, त्याच्या देणगीची ही व्यर्थ हेळसांड होते. गृहस्थ झणाला तें खरें, पण हें केवळ प्रीतीचें लक्षण होय, त्याप्रीतीचे वियोगात जें अंतर पडलें तें सहन करवत नसल्यामुळें स्त्रिया आपखुशीनें सति जातात, त्यांवर कोणी बिलकूल जुलूम करीत नाहीं. एखादेवेळीं ह्याची प्रचीती आपले दृष्टीस पडेल. असें बोलून त्या दिवशीं गृहस्थानें हातिमास आपले घरींच राहून घेतलें.

अनायासें दुसरेच दिवशीं तेथील एक गृहस्थ मृत्यु पावला, त्यास चौथी बायका होत्या, व दोघांस दोन कन्या होत्या.

मग चालीप्रमाणें त्या चौघीही सती जाण्यास सिद्ध हाऊन सौभाग्यालंकारांनीं मंडित होत्सात्या पतिप्रतासह स्मशानभूमिकेकडे चालल्या. तें पाहून हातिमास खेद होऊन त्यानें त्या स्त्रियांस सती न जाण्याविषयीं पुष्कळ बोध केला; परंतु त्या स्त्रियांनीं त्यास समर्पक उत्तरे देऊन निरुत्तर केलें. नंतर स्वसंतोषेंकरून त्या पतिसह जळून गेल्या. हातिमाचे डोळ्यांतून पाण्याच्या एक सारख्या धारा वहात होत्या. इतक्यांत त्याचा मित्र तो गांवकरी झणाला, कां पाहुणे स्त्रिया स्वसंतोषानें सती जातात ह्याबद्दलची खात्री झालीनां? हातिम झणाला पण मला वाटतें ह्या निर्दय चालीपेक्षां पतीचे पश्चात चोखपणानें वागून प्रेमाधी खात्री करावी, हेंच फार उत्तम. शिवाय तुमचे शास्त्राप्रमाणें अग्नि हा तरी परपुरुष नव्हे काय? याला तरी स्पर्श कसा करावा? गृहस्थ झणाला, यद्यपि तो परपुरुष आहे तरी येथें वासना दुष्ट नसते. इत्यादि बोलतां बोलतां ते घरीं आले. नंतर दुसरे दिवशीं नेढोपर्वताकडे जाण्यास हातिमानें रजा मागितली. गृहस्थ झणाला, ही गोष्ट मोठ्या धोक्याची होय. हातिम झणाला परमेश्वर माझे रक्षण करण्यास समर्थ आहे. असें बोलून तेथून तो निघाला. नंतर सुमारे पंधरावे दिवशीं तो एका शहरानिकट आला. तेथेंही गांवाबाहेर बरेच लोक जमून एकमेकाशीं झगडत आहेत असें पाहून जवळ जाऊन 'कां भांडतां' झणून विचारलें. तेव्हां एकजण झणाला, हे सम्यगृहस्था आज आमच्या गांवातील एक स्त्री मृत्यू पावली आहे, तेव्हां आमच्या शास्त्राप्रमाणें तिचे बरोबर तिचे पतिसही पुरावें लागतें. पण तिचा नवरा तें मान्य करीत नाही ह्या सार्थीं आम्ही वादविवाद करतो. हें ऐकून तर हातिमास फारच आश्चर्य वाटलें. त्यानें पूर्वीं प्रमाणेंच येथेंही पुष्कळ उपदेशपर गोष्टी सांगितल्या. त्या वेळीं नवरीचा बाप झणाला महाराज, आपलें झणणें तें क-

सैंही असो. परंतु मी ह्मणतो कीं, मनुष्यानें बोलल्या प्रमाणें चाललेंच पाहिजे. पहा माझा जांवई हा पर प्रांतीचा असून लग्नाचे प्रसंगीं मी त्याचे पासून अशी अट कबूल करून घेतली होती कीं, आमचे देशांतील चाली प्रमाणें जर बुझे पूर्वीं तुझी बायको मृत झाली तर तुला तिचे बरोबर आझी पुरून टाकूं. हें ह्मणणें त्यानें चौघा लोकांत कबूल केलें. आतां असा भयंकर प्रसंग येऊं नये, परंतु आला. तर ह्यानें आपलें वचन पाळलेंच पाहिजे. हें ऐकतांच हातिम चूप बसला. इतकेंच नाही तर उलट त्या मृतस्त्रीचे पतीस त्यानें स्पष्ट सांगितलें कीं, बावारे आतां मात्र तुला नानू करतांकामा नये, आतां तुला आपलें वचन पाळलेंच पाहिजे. जीव तर सर्वास प्यारा आहेच पण त्याहून सत्य भाषण हें प्रीय मानलें पाहिजे. अपकीर्ती ही मरणापेक्षांही नीच आहे. तें ऐकून तो गृहस्थ निराश होऊन ह्मणाला तुझी माझ्या विरुद्ध झालांना ? पण मी तर चक्र सांगतो कीं, मी आतां हत्या करण्यास खुषी नाही, असें पाहून हातिमानें त्यास दूर एकांतीं नेऊन ह्मटलें गड्या, तुला स्त्रीसमवेत थडग्यांत गेल्यावांचून आतां उपाय नाही. परंतु मी तुला एक वचन देतो कीं, तूं समाधी तर घेच पण मग मी तेथून तुझी सुटका करीन. तूं ह्मणशील कीं, सुटका होई पर्यंत प्राण राहिल कसा तर त्याला मी अशी युक्ति करतो कीं, समाधीचे आंत हवा यावी अशी योजना करण्याची आमचे प्रांतीं चाल आहे. ती मान्य होत असल्यास समाधी घेण्यास मी तयार आहे. असें तूं ह्मण ह्मणजे मी त्या प्रमाणें व्यवस्था करून तुझी सुटका करीन. असें होईलच अशी जरी त्या गृहस्थास खात्री वाटेना तरी केवळ ईश्वरावर भंवंसा ठेऊन त्यानें तें पत्करलें. नंतर लागलेंच हातीमानें लोकांस मृत स्त्री पतीचा देशरिवाज सांगितला. नंतर असें करण्यासाठीं त्या लोकांनीं तेथील अधि-

काव्याची परवानगी घेऊन हातिमाचे युक्ति प्रमाणें थडग्याची व्यवस्था लावून सर्व जिकडल्या तिकडे झालें. थडग्याचे आंत अन्न पाणी ह्यांची सोय केली असून हवा होती त्यामुळे आंतील जिवंत मनुष्यास थोडासा दम आला.

हातिम तेथें होता इतक्या वेळांत त्याची व एका गांवकऱ्याची बरीच सलगी होऊन त्यानें त्याला आपलें घरीं नेलें, नंतर आदरयुक्त हातिमाशीं वागून भोजनोत्तर त्याच्या शय्यागाराची यथायोग्य तजवीज लावून दिली. नंतर चौर्हीकडे साम-सूम होतांच हातिम आपलें वचन पुरें करण्यासाठीं थडग्या जवळ आला. परंतु मृत स्त्रीचीं माणसें तेथें भजन करीत असलेलीं पाहून त्याला फारच वाईट वाटलें. मृताच्या थडग्याजवळ तीन रात्र ईश्वर भजन करावें अशी तेथें चाल असल्यामुळे, बहुधा तो मनुष्य जिवंत राहणें कठीण असें हातिमास वाटून वचनभंग होत असल्यामुळे अगदीं चैन पडेनासें झालें. शेवटीं तो चौथे रात्री थडग्याजवळ जाऊन छिद्रांतून हांका माहू लागला. विचारा आंतील गृहस्थ हातिमानें आपणास पुरतें ठकाविलें असें समजून जळफळत पडला. ह्यावेळीं त्याचा प्राण अगदीं कंठगत होऊन गेला होता. हातिमाची हांका त्याला कळलीही नाहीं. तेव्हां हा मेला अशा कल्पनेनें हातिम अत्यंत खेदयुक्त झाला. तरी पुन्हां कांहीं कल्पना आल्यावरून मोठ्यानें हांका माहू लागला. ती आंतील गृहस्थाचे कार्नी पडून त्यानें कण्हत कण्हत उत्तर दिलें. तेव्हाच्यानें हातिमास धरि येऊन त्यानें आंतील मनुष्य बाहेर येईल येव्हुं थडग्यास भोंक पाडून त्यागृहस्थास बाहेर काढलें. नंतर थोडीशी मोकळी हवा लागतांच त्यास अमळ ताकद आली असें पाहून हातिम झणाला—गड्या आतां आधीं रस्ता घर, नाहीं तर आपले दोघांचाही हे लोक घेंदामेंदा करतील. इत-

कें बोलून त्यानें मागितल्यावरून हातिमानें जवळच्या कांहीं मोहरा देऊन त्यास वाटेस लाविलें. नंतर थडग्याचा नीट दंडोबस्त करून स्वारी आपले मकाणावर घेऊन पोचली. मग दुसरें दिवशीं ' नेडो ' पर्वताकडे जाण्यास त्यानें रजा घेतली. तो गृहस्थ झणाला तूं मोठा माहात्मा पुरुष दिसतोस, असो तो पर्वत येथून तीस दिवसांचे वाटेवर आहे. तेथें जवळ नैडा नांवाचें एक शहर आहे. तेथें गेल्यावर पर्वतासंबंधी कच्ची माहिती लागेल. येथून सुमारे दहादिवस पर्यंत तुझ्यांस सारखा रस्ता लागून पुढें दोन रस्ते होतात. त्यांतून उजवे रस्त्यानें जा झणजे इष्ट स्थळीं जाऊ. इतकें बोलून त्यानें हातीमास गांवा बाहेर बोलवले.

हातिम दहा दिवस सारखा एकाच रस्त्यानें चालून रस्ता फुटांच चुकीनें डाव्या बाजूचे रस्त्यानें चालता झाला. तो मार्ग अत्यंत भयंकर, तेथें हिंस्र पशूंचे कळपच्या कळप हिंडत असत. हातिम हा राजपुरुष असल्यामुळे धनुष्यबाण तरवार इत्यादि आयुधें त्याचेजवळ होती. तीं त्यानें नीट नेटकीं सांवरली. इतक्यांत एक फार प्रचंड व भयंकर जनावर ब्रह्मांड गर्जेळ अशा प्रकारची गर्जना करीत येत असल्यामुळे त्याचे घाकानें ब्याघ्रादि भयंकर पशूही प्राणभयानें भयप्रद शब्द करीत सैरा-वैरा घांवत सुटले. हा एकाएकी कौलाहल कशानें झाला हें पाहण्यासाठीं हातिम एका उंच वृक्षावर चढला. पाहतो तों ज्याचा आकार फारच भयंकर, डोळे लाल भडक, झेंपूट वळसा घेऊन पाठीवरून तोंडापर्यंत आले आहे, असें सिहापेक्षांही महा उग्र जनावर धांवत आहे असें हातिमानें पाहिलें. इतक्यांत त्या जनावराची दृष्टीही हातिमावर आली. तें पाहून हातीमानें आपली तरवार सरसावली. व तें झाडावर चढूं लागल्यास त्यास घायाळ करूं अशा बेतानें तयारी करून बसला.

इतक्यांत त्या जनावरानें येऊन शेषटीचा विळखा घालून झाड खाली पाडलें; व हातिमाच्या अंगावर उडी मारली. हातिमानें तरवार धरली होती, ती पटकन त्याचे पोटांत खुपसून तें कासावीस होऊन पडलें. काळजांत व तरवार खुपसली गेल्यामुळे थोड्याच अवकाशांत तें तरफड करून प्राणास मुकलें. तरी दहावीस तरवारीचे घाव त्याला लागलेच. मग अद्भुत व अश्रुत असें हें जनावर जें आपण मारलें त्याची उगाच खूण झपून त्याचे पंजे, दांत व शेषटीचा मोंडा येवढी तोडून जवळ घेऊन हातिम मार्गस्थ झाला. पुढें कांहींका दिवसांनी तो एका नगरांत गेला, पण तेथें भर दिवसा जिकडे तिकडे अगदीं सामसूम. मालांनीं भरलेल्या अनेक प्रकारच्या वखारी, मोठमोठ्या हवेल्या, पण चमत्कार हा कीं, तेथें हातिमास शपथेस देखील मनुष्य आढळेना ! तो सर्व गांवभर हिंडत एका किल्यासारख्या प्रचंड हवेली नजीक गेला. वस्तुतः तो राजवाडाच होता व आंत राजा सहपरिवार लपून राहिला होता. त्यानें जाळींतून हातिमास पाहतांच चाकराकडून आंत बोलावून घेतलें. नंतर आदर सत्कार होऊन कोण कोठील वगैरे राजानें विचारलें. तेव्हां नैदा पर्वताकडे जात आहे असे हातिमाचे शब्द ऐकून राजा झणाला तर आपण मार्ग चुकून ध्या भयंकर मार्गास लागलां. परंतु येथपर्यंत जिवंत आला हें मोठेंच भाग्य ! हातिम झणाला केवळ इश्वराची कृपा असो. पण आपण दारें लावून गुपचूप बसलां, व गांवांत मनुष्यांचे वारेंही नाहीं. हा आहे काय प्रकार !

राजा झणाला प्रकार काय आहे हा तर तुझीं पाहिलाच आहे. हें दाट वस्तीचें शहर असलें पाहिजे. असें असतां दिसतो आहे हा प्रकार कां ह्याचें कारण इतकेंच, आमच्या ह्या रानांत एक फारच विलक्षण जनावर माजलें आहे, तें कसें येतें

व जातें कसें ह्याची बिलकूल चाहूळ कळत नाही. एकदां आलें कीं, झपाट्यासरसें सहज शेंपनास मनुष्यांचा प्राण घेऊन जातें, पण कांहींच सुगावा लागत नाही. माझी सारी प्रजा अगदीं पिसाळून गेली, माझ्या मोठमोठ्या लढाऊ लोकांसही तें दाद देईना ! शेवटीं एकूनएक मनुष्ये नाहीशी झालीं तरी अझून तें जनावर गांवांत शिरून ह्या वाढ्याच्या तटावर चढून आंत येण्याचा प्रयत्न करतेंच. हातिम हंसून झगाला आतां तुझी निश्चित असा, असें बोलून त्यानें मार्गोतील कच्ची हकीगत सांगून खुणेसाठीं पंजे, शेंपूट वगैरे जें त्यानें त्या जनावराचें घेतलें होतें; तें दाखविलें. तेणेंकरून राजास जो आनंद झाला त्याचें वर्णनही करवत नाही. त्यानें चोंहीकडे दास पाठवून आपली प्रजा मोळा केली. आणि हातिमास आपलें राज्य व कन्या यांचा स्वीकार करण्याची विनंती केली. मग हातिमानें अगत्याचे कामाची नड दाखवून रजा मागितली. तेव्हां राजानें सेवक बरोबर देऊन चुकलेच्या रस्त्यापर्यंत हातीमास पोंचविलें.

नंतर थोड्याच दिवसांनीं तो एका शहरां गेला. हा राजचिन्हयुक्त पुरुष पाहतांच तेथील लोकांनीं त्यास राजाकडेस प्रविष्ट केलें, राजानें त्याचा यथायोग्य सन्मान करून झटलें. बहुत दिवसांपूर्वीं आमच्या ह्या नगरांत एक परदेशी प्रवासी आला होता, त्यावर हे आपणच आलां. हातिमानें त्यास थोडक्यांत बानू वगैरे संबंधाचा मजकूर सांगितला. तेव्हां राजा झगाला एकूण आपण नैडा पर्वताचे खबरीस आलां आहांत. पण तें तोंडानें सांगून त्याची समजूत होणार नाही. कांहीं येथें सहा महिने घालवाल तर माहितगारी होईल. हातिमानें तें मान्य करतांच राजानें त्याच्या इतमानानुरूप व्यवस्था केली. हातिम स्वभावता मनुष्यलोभी असून दुसऱ्याचें चित्त आपले ठायीं जडवून घेण्यांत मोठा वाकब असल्यानें त्याला थो-

व्याच वेळांत बहुत मित्र मिळाले. एके वेळीं त्यानें नैडा पर्वत
 कोठें आहे अशी मंडळींत गोष्ट काढली. तेव्हां एकजण हा
 पाला, हा पहा तो समोरच आहे. त्याचीच ती शिखरें आ
 काशमंडळास भेटून गेली आहेत. इतकें तो बोलत आहे तोंच
 कानठाळ्या बसतील असा प्रचंड ध्वनि त्या पर्वता मधून निघा
 ला. त्यांत 'कोहनीदा' अशी स्पष्ट अक्षरें उच्चारलीं गेलीं
 तो ध्वनि होताच जिकडे तिकडे स्तब्ध होऊन त्यांतीलच एक
 गृहस्थ अगदीं तटस्थ होऊन पर्वताचा रोंस धरून धांवूं लागला
 त्याला कितीएक मंडळीनें पुष्कळ ओढून धरलें तरी तो त्यां
 हिसका देऊन निवून गेला. काळाचीच त्याला ओढ बसली
 त्यावेळीं हातिम अगदींच गोंधळून हें काय झणून ज्याला त्याल
 विचारूं लागला. ते लोक झणाले, तें आझांस माहित नाहीं. त्या
 जाणाऱ्यामनुष्यास विचारा. हातिमानें तत्काळ त्यास धरून
 इष्ट प्रश्न केला. परंतु तो उत्तर न देतां तसाच हात झट
 कून गेला. नंतर थोड्याच अवकाशांत पर्वत वगैरे तेथे कांहीं
 न दिसतां फक्त रंगीबेरंगी एक विस्तीर्ण धोंडा मात्र दिसूं ला
 मला. तें पाहून विस्मित होत्साता ह्यानिम मार्गें आला. त्या
 वेळीं त्याचे मित्र पर्वताकडे तोंडे करून कांहीं संस्कार करित
 होते. नंतर कांहींएक न बोलतां सर्व आपापले घरां मेले दुसरे
 दिवशीं मृताचे आप्तांनीं शोक न करितां गांवकऱ्यांस मोठी
 जेवणावळ दिली, तें पाहून हातिमास फारच शोक झाला.
 तेव्हां लोक झणाले छी ही रडूं नका, मृताबद्दल शोक करणें
 हा येथें मोठा गुन्हा मानला जातो. आपण परदेशी, आपणांस
 आमचा कायदा माहित नाहीं सबब एक वेळ आपणांस माफी
 आहे. तें ऐकून हातीम उगाच राहिला. तो तेथें सहा महिने
 राहिला. येवढ्यावेळांत असे प्रसंग दहा बारा वेळ होऊन
 भेले. हातिमानें शोक काढण्यांत कधी केलें नाहीं. परंतु त्यास

समाधान वाटण्यासारखा जबाब कोणीच दिला नाही.

एकवेळ तो यूसफ नांवाच्या एका गृहस्थासह भाषण करित असतां एकाएकी पर्वतापासून पूर्ववत ध्वनि होऊन तो यूसफ स्तब्ध होऊन झरकन पर्वताकडे निघाला. त्यावेळीं आतां स्वतांच साहस केल्यावांचून ही गोष्ट आपणास कळावयाची नाही, असा निर्धार करून तो यूसफाचे मागोमाग घांवला. यूसफाचे आत त्याला पांचवण्यास आले होते. हातिमानें त्याचे हाताला घट्ट घरून झटलें अरे मित्रा, तूं जातोस कोठें तें सांगतर खरें, मी प्राणाची आशा सोडून तुझे बरोबर येत आहे. इत्यादि बरेंच बोलला, परंतु यूसफ एक अक्षरही त्याशीं न बोलतां, हात हिसकून त्यास पाडून पुढें चालता झाला. ह्यावेळीं त्याचें अंग अगदीं थंडगार पडत चाललें होतें. हातिमानें जलदी करून त्यास पुन्हां पकडून धरलें. नंतर ते दोघेही तहत पर्वताचे मध्यापर्यंत चढले, तोंच तेथें पर्वत उकलून दोघे आंत घुसले. यूसफ बरोबर हातिम गेला, हें राजास कळतांच त्यानें यूसफच्या आत्तांवर खूप ठपका दिला, असो. हे दोघे पर्वतांतून पुढें गेल्यावर त्यांना हिरवेंचार मैदान लागलें. तेथून काळेंभोर मैदान लागलें. तेथें कबरे सारखा एक धोंडा होता, त्यावर यूसफ उताप्ता पडला. तोंच त्याचा प्राण जाऊन तो तेथें जमीनीचे पोटांत शिरला. नंतर तेंही मैदान हिरवेंचार दिसूं लागलें. हा विलक्षण प्रकार पाहून हातिम विचार रहित होऊन मागे फिरला. तेव्हां त्याला चोर्हीकडे सपाट मैदान दिसूं लागलें. परत येण्याचा मार्ग माहीत नसल्यामुळें तो सातदिवस तेथें हिंडला. त्याला चिटपाखरूंही तेथें आढळलें नाही. हिंडतां हिंडता समुद्राची गर्जना त्याचे कानीं येऊन तो हुशारी धरून समुद्रतीरीं गेला. किंचितवेळानें तेथें एकाएकी एक गलबत आलें. तेणेंकरून हातिमास आनंद होऊन तो त्यावर च-

ठला. ह्यावेळीं परमेश्वराचे त्यानें फारफार आभार मानिले. असो. परंतु गलबतांत दुसरें कोणी मनुष्य नसल्यानें तो फारच चकीत झाला. तो त्यांत हिडत असतां एका ताटांत दोन भाकरी व थोडीशी भाजी त्याला दिसली. परंतु कदाचीत गलबतावरच्या नाखव्यानेंच हें अन्न येथें ठेऊन तो आसपास कांहीं कामासाठीं गेला असावा; अशा कल्पनेनें तो तेथेंच क्षणमात्र पडून राहिला. इतक्यात तेथें एक जलदेवता उप्तन्न होऊन झणाली हातिमा, हें तुझ्यासाठींच अन्न ठेवलें आहे तें तूं घे. इतकें बोलून ती गुप्त झाली. तेव्हां हातिमानें परमेश्वराचें सद्गदित अतःकरणानें स्मरण करून तें अन्न खाळें. व तेथेंच सुंदर पाण्याचें मांडेंही होतें त्यांतील पाणी पिऊन शांत झाला. नंतर शीड सोडून त्यानें गलबत हांकारलें. त्याचा हेतू असा होता कीं, नैडाशहरीं जाऊन यूसफचें वर्तमान सर्वास कळवावें. परंतु रस्त्याच्या भैरमाहितीमुळे वारा नेईल तिकडेच जात चालला. सहादिवस तर त्याला वर आकाश व खाली जमीन त्यावांचून कांहीं आढळलें नाहीं. पुढें एक प्रचंड पर्वत दिसला तेथपर्यंत जाण्यास त्याला तीन दिवस लागले. तो त्या पर्वतावर चढतांना रक्ताचे प्रवाह त्याचे दृष्टीस पडूं लागले. मग दगडांतून रक्तप्रवाह वाहण्याचें कारण कसें कळेल ह्या चिंतेनें तो सर्व पर्वत चढून गेला. तेथें त्यास प्रचंड मैदान लागलें. सर्व भूमि व पांखरें हिरव्या रंगाची, असा अद्भुत चमत्कार पाहत तो चारकोस गेला. पुढें ज्याचें पाणी रक्तासारखें लाल असा समुद्र त्याला आढळला. त्याचे किनाऱ्यानें तो एक महीनाभर हिंडला. कांहीं पांखरूं, सावज वगैरे मारून क्षुधा शांत करावी, व आस्वल कन्येच्या मोत्यानें तृषा शांत करावी. पुढें जांभळ्या रंगाचा समुद्र लागला. तेथें पांखरूं बिलकूलच आढळेना, त्यामुळेंक्षुधेनिमित्त परमेश्वरावर भरंवसा ठेऊन पुढें चालला तेव्हां किरमिजी

रंगाचा समुद्र आढळला. असें पाहून बहुधा आतां ह्या प्रातांतून पुन्हां मनुष्यवस्तींत जाऊं असें त्याला वाटेना. त्याला स्वतापक्षां मुनीरशहरास दिलेल्या वचनभंगाचाच भारी खेद झाला. तो याबद्दल खेद करित आहे तोंच एक छोटेंसें तारुं आपलेकडे येत आहे असें पाहून त्याला मोठा हर्ष झाला. मग तारुं येतांच परमेश्वर स्तवन करून वर चढला. तेथें पूर्ववत् कोणी मनुष्य नसून दोन माकरी व भजी त्याला आढळली. मग हा जळदेवीचा प्रसाद सनजून त्यानें तें गृह करून टाकलें, आणि लागलेंच गलबत हांकरून निघाला. थोड्याच अवकाशांत त्यास जमीन लागली. ती किरामिजी रंगाचीच असून तेथून रक्ताचे ओहोळ वाहत होते. पुढें जसजसा तो पुढें चालला तसतशी निःशेष तेजयुक्त जमीन दिसून शेवटीं रौप्यवर्ण लाटांनीं युक्त असा प्रचंड सागर आढळला. त्यावेळीं ईश्वरकरणीचे आगाध वर्णन मनांत आणून चमत्कारार्थ समुद्राचे पाण्यांत त्यानें आपला हात बुडविला. तोंच त्याची रुप्यासारखी कांती दिसूं लागली. ह्याबद्दल त्याला भारी वाईट वाटलें. इतक्यांत त्यावेळीं त्याचेकडे एक गलबत आलें. तेव्हां परमेश्वरी लीलेचें कौतुक मानून व स्तोत्रें गावून गलबतांत बसला. त्या गलबतांत अनेक सुंदर खाण्याचे पदार्थ व मधुर पाणी त्याला यथेच्छ प्राप्त होऊन तो पोटभर जेवला. नंतर गलबत हांकरून चालला असतां अकरावें दिवशीं पर्वत लागला, तो सारा चांदीचा होता. त्याचे शिखरावर चढून पाहतो तो तेथून बऱ्याच अंतरावर दुसरें एक फारच तेजोमय शिखर दिसूं लागलें. त्यावर चढतांना तेथील चित्रविचित्र रंगाचीं पाखरें मारून तो निर्वाह करी. त्याचा रोम्ययुक्त बनलेला हात अगदीं जड होऊन कूच कामाचा झाला होता. नुसत्या जडपणानें त्याला खेद मात्र फार होई. असो. मग दोन चार

दिवस तेथून मार्ग क्रमीत असतांना नाना रंगाचे अत्यंत तेजस्वी खडे त्याला दिसू लागले. त्या खड्याचे ठायीं सूर्यतेज प्रविष्ट होऊन प्रकाशकिरणांच्या वक्रीभवनांनं एक विलक्षणच शोभा दिसत होती. हीं अशीं परमेश्वरी कृत्यें पाहून तो अगदीं ईश्वरीशक्तीबद्दल विचारशून्य होऊन गेला. पुढें निरखून पाहतांना ते खडे नसून मौल्यवान हिरे आहेत अशी त्याची खात्री होऊन त्यांतून चांगले चांगले कांहीं खडे त्यानें जवळ घेतले. परंतु तो जसजसा पुढें जाई तसतसे पूर्वीपेक्षां अधिक अधिक मौल्यवान हिरे त्याचे दृष्टी पडत. तेव्हां गोळा केलेले टाकावेत, पुन्हां दुसरे घ्यावेत असे वारंवार प्रसंग पडत गेले. हें असलें जवाहीर एकाही राजाच्या संग्रहीं नसेल असें त्यास वाटलें. असो. मग तो एकांवरून दुसऱ्या पर्वतावर, दुसऱ्यावरून तिसऱ्यावर असे बरेच पर्वत ओलांडून एका ओढ्याजवळ गेला. त्यांतील पाणी पीत असतां त्याच्या हाताची रोप्यकांती चटकन नाहीशी होऊन तो पूर्ववत झाला. त्यावेळेस त्यानें फारच सद्गदीत होऊन ईश्वर स्तवन केलें. व विश्रांतीस्तव वृत्तछायेंत निद्रिस्त झाला.

नंतर जागृत होऊन पाहतो तो ओढ्याचे पैलतीरीं ज्यांचे हात पाय सिंहासारखे व तोंडे मनुष्यासारखीं असे नरसिंहरूपवत् मिश्ररूपी पुरुष त्याचे दृष्टी पडले. हे कोणी दुष्ट असावेत अशा कल्पतेनें हातिमानें घनुष्य सजवून एक बाण त्यांनां मारला. तो त्यांना लागला नाही. तरी ते संतापून झणाले, हातिमा काय हें? विनापराधी आह्मांस तूं कां मारूं इच्छितोस? आपण सर्व एकाच परमेश्वराचे प्राणी आहोंत. हातिम हा दयेचा सागर असल्यामुळें ते शब्द त्याच्या काळजाला झोंबले. त्यानें घनुष्य खालीं टाकून ह्या अयोग्य कर्माबद्दल खूप पश्चात्ताप चालविला. हें पाहून ते दोघेही अलीकडे येऊं लागले.

ह्या अशा विचित्र पुतळ्यांचें सानिध्य हातिमास अंमळ भयप्रद वाटूं लागलें. इतक्यांत ते जवळ येऊन ह्यागाले, हातिमा तूं मोठा उदार, परदुःख दुःखीत अशी तुझी त्रिभुवनांत कीर्ति गाजते, तुझा किता हवा त्यांनीं घ्यावा असा तूं अद्वितीय मनुष्यप्राणी आहेस. असो. असें असून तूं येथील रत्नें कां बरें घेतलीं ? अशा लोभीपणानें तुझें येथून कधींच घरीं जाणें होणार नाहीं. तो ह्याणाला तें सारें खरें, पण मी कांहीं दुसऱ्याचें द्रव्य हरण करीत नाहींत. ते ह्यागाले ह्याणजे ? हें द्रव्य निवारसी समजतोस कां ? येथील रहिवासी हेच त्याचे मालक होत. हातीम ह्याणाला, ईश्वरानें सर्व प्राण्यांत मनुष्यप्राणी हाच श्रेष्ठ उत्पन्न केला आहे. आणि ह्याच कारणानें सर्व सृष्ट्यदार्थांचा तोच धनी आहे. तेव्हां ह्यांत माझा गुन्हा नाहीं. शिवाय मी तरी फारशी रत्नें घेतलीं नसून तींही कोणाला तरी मी देऊनच टाकणार. प्रचंड सागरांतून ओंजळभर पाणी घेतलें असतां त्याचें जसें कमी होत नाहीं, तद्वतच येवढ्या या रत्नमय प्रदेशांतून हीं येव्हढींशीं रत्नें घेतलीं ह्याणून कमी होणार नाहींत. ते ह्यागाले तें सारें खरें, तरी ह्यावर लोभ धरूं नयेस हें तुझ्या फारच हितावर पडेल. तें ऐकतांच हातिमानें सारीं रत्नें फेंकून दिलीं. व येवढें ह्याणाला कीं, तर मग मी उगाच येव्हढा वेळ हें ओझे वाहिलें. तें ऐकून त्यांनीं फारच उत्तम अशी रंगारंगाचीं तीन रत्नें त्याला दिलीं. आणि ह्यागाले ह्यापेक्षां जास्त येथील वस्तूंचा तूं लोभ धरलास तर तुझी अपकीर्ति होईल. हातिम ह्याणाला, तुमचें भाषण मी पक्कें लक्षांत ठेवतो. मात्र मला नीट रस्ता दाखवा. ते ह्यागाले संकटकाळीं परमेश्वर तुझें सहाय्य करीतच आहे, तोच तुला रस्ता दाखवील. आजवर कैक लोक येथें येऊन प्राणास मुकले. परत गेले असे तिनच. तुझें आयुष्य मोठें आहे, ह्याणून तूं जगलास. असो. तुला येथून सुवर्ण सागर

लागेल पुढें, व पुढें तांबडा लागेल. परमेश्वर तुडा रस्ता देतच आहे. तांबड्या सागरा नंतर तूं नीटच इमन देशीं पोचशील. येथच्या वस्तूवर लोभ ठेवूं नको हें पक्कें ध्यानांत ठेव. इतकें बोलून ते गुप्त झाले. नंतर हातिमही परमेश्वर स्तवन करून मग चालता झाला. चवथे दिवशीं त्यास एक नदी लागली. तेथें फारच उत्तम मोर्त्यें त्याचे दृष्टीस पडलें. आतां हात लावणार तोंच त्याला त्या नरसिंहाकृति प्राण्यांच्या बोलण्याची आठवण होऊन त्यानें येव्हर्दीं अमोल मोर्त्यें तृणवत मानलों. नंतर पाणी पिऊन शांत होऊन आपल्या मार्गास लागला.

कांहीं दिवसांनीं त्याला जिकडे तिकडे चकचकीत तेजस्वी पिवळा रंग दिसूं लागला. तेणेंकरून कदाचित जवळपास कोठेंतरी सुवर्णपर्वत झणतात तो असावा. (हिंदूशास्त्रांत मेरु हा सुवर्ण पर्वत आहे असें प्रसिद्ध आहे) तेव्हां हा एक दर्शनाचा फारच उत्तम लाभ प्राप्त झाला असें मानून तो मोठ्या हर्षानें चालून एक महिन्यांत त्या पर्वताच्या तळाशीं गेला. तेथें जिकडे तिकडे पिवळेंच पिवळें. वृक्ष, त्यांचीं फुलें, त्यांचीं फळें, माती, दगड, उदकप्रवाह सारें पिवळें घमक. सूर्याचा त्या पर्वतावर प्रकाश पडून अंतरिक्षप्रदेशीं चकचकीत पिवळटी येऊन गेली होती. हा अलौकिक देखावा पाहत पाहत तो तिसरे दिवशीं पर्वताच्या सपाटीवर गेला. तेथें एक फारच रमणीय बाग होता. त्यांत शिरून तो एका सुवर्ण शिळ्यातळावर विश्रांतीस्तव बसला; तोंच त्याला गाढ निद्रा लागून गेली.

हातिम सारी रात्र तेथेंच होता. सुमारे प्रहर रात्रीनंतर तेथें कांहीं गंधर्वकन्या आल्या. त्यामध्ये एकीचें रूप अलौकिक होतें. त्यापैकी प्रथम कांहींजणी हातिम होता तेथें आल्या. त्यांना पाहतांच आपण निर्जनस्थळीं नाहीं हें जाणून हातिमास मोठा हर्ष झाला. त्यानें त्यांचा शोधही केला. त्या ह्म-

गाल्या, या प्रदेशाची मालकी एका गंधर्वाकडे आहे, त्याच्या कन्येच्या दासी आहेत. ती गंधर्वराजकन्या येथे रहावयास येत असल्यामुळे आह्मी येथे आलों. तीही आतांच येथे येईल. इतक्यांत कमल, चंद्र, रतिमदन, मेरु इत्यादि अनेक सुंदर वस्तूंचे सार काढूनच जिची मूर्ति ओतली आहे, अशी ती स्पृहणयिरूपा गंधर्वराजकन्या तेथे आली. जिला पाहतांच योग्याचे योग लटपटतील असें तें ठेंगणें ठुसकें व जीचे शरीरापासून अगरी सारखा आमोद चालला आहे, जिचे कांतीनें आस्मंत प्रदेश तेजोमय होऊन गेला आहे अशी अद्वितीय सुंदरी हातिमाच्या दृष्टीपथांत येतांच तो कामशरानें विव्दल होऊन मूतलावर निचेष्ट पडला. ती गंधर्वराजकन्या मोठी चतुर होती. हातिमाची स्थिति सकारण तिचे घनांत उतरली. तिनें थंडगार मुगंधी उदक शिंपून वारा घालून त्यास सावध केलें व आपण तेथें जवळच बसली. नंतर तिनें 'आपण कोण वगैरे' हातिमास विचारलें. हातिमानें कारणीक मजकूर तिला कळवून तिचाही वृत्तांत विचारला. ती झणाली, मी येथील अधिपति जो गंधर्व त्याची कन्या होय. मी दरसाल वसंतऋतूचे आरंभी ह्या उद्यानांत रहावयास येऊन पर्जन्यकाळास आरंभ होतांच राजधानीकडे जातें. ह्याला 'स्वर्णगिरी' असें झणतात. असो. इतकें झाल्यावर तिनें त्यास आपले महालांत नेलें. पांच दिवस तिनें त्यास तेथें ठेऊन घेऊन त्याचा उत्तम सत्कार केला. नंतर तो तिची रजा घेऊन तेथून निघाला. पर्वतावरून जमीनीवर येण्यास त्याला तीन दिवस लागले. नंतर एक महिना प्रवास केल्यावर तो सुवर्ण सागराजवळ गेला. मेघमंडळास पोचतील अशा त्याच्या लाटा उसळत होत्या. तेथील रेंती सुवर्णमय होती. ह्या अशा अद्भुत दर्शनापासून हातिमास वारंवार ईश्वरी अगाध चातुर्यावद्दल विस्मय होत असे. तो ईश्वरी शक्तीच्या अगाध

लीलेबद्दल लक्ष पोंचवीत आहे तोंच तेथें एक गलबत आलें. त्यांत बसून तेथील पदार्थ खावून स्वारी चालती झाली. त्यास पाणी मात्र तेथें मिलालें नाहीं. सागराचें पाणी प्यावें तर न जाणों सोन्याचा हात होईल ह्या धास्तीनें त्याला बराच वेळ तहानेची पीडा सोसावी लागली. पुढें गलबतांतच त्याला एक भांडें सांपडून तो तेणेंकरून समुद्रांतील पाणी घेऊन तृषा शमन करता झाला.

हातिम सुमारे दोन महिनें त्या समुद्रांतच होता, भूकेचेवेळीं त्याला नित्य अन्न प्राप्त होत असे. पुढें त्यास रेतिमय प्रदेश लागला. तो दिवसा सपाटून तापलेला असल्यामुळें उष्णतेचे योगानें हातिमाची भारी दुर्दशा उढाली. तो निखालस तेथें होरपळूं लागला व बहुधा प्राणांतच होतो असें त्यास वाटलें. इतक्यांत पूर्वीचे ते नरासिंहाळति त्याला भेटून त्यानें त्यास एक भारलेलें मोतीं हातीं देऊन झटलें कीं, तूं हें मुखांत धर, ह्यणजे ह्या प्रदेशांतून निभावशील. एकदां हा अग्निप्रदेश व तसाच अग्निसमुद्र ह्यांतून पार पडलास कीं हें समुद्रांत झोकून दे. असें बोलून ते अदृश्य झाले. पुढें हातिमास त्या मोत्याच्या योगानें कांहींच वाटलें नाहीं. मग त्याला अग्निसमुद्र लागला. तेथें लाटा ह्यणजे शुद्ध ज्वाळांचे लोट उसळत. तें पाहून हातिमाचे पाय गळूनच गेले. तरी इतक्यांत एक मोठेसं तारूं तेथें प्राप्त होऊन तो त्यांत बसून चालता झाला. कांहीं दिवसांनीं त्यासमुद्रांत भयंकर तुफान होऊन तें तारूं चक्रासारखें गिरके खाऊं लागलें. फारच भयंकर तो प्रसंग. त्यावेळीं तो ईश्वराकडे लक्ष लावून स्वस्थ पडून राहिला. शेवटी लाटांच्या प्रचंड वेगानें ते तारूं एका खडकावर आदळून त्याचे तुकडे झाले. आणि हातिम हेलकावे खातखात तिसरे दिवशीं एका सपाट्या लाटेच्या धक्यानें जमीनीवर येऊन पडला. नंतर सावध होऊन

हतो तों सुंदर सुपीक अशा भूप्रदेशी ईश्वरानें आपणास आपण टाकलें असें वाटून त्यानें प्रथम तें मोती समुद्रांत झोकून देऊन ईश्वराचीं स्त्रोत्रें गावून मार्गक्रमण आरंभिलें.

नंतर कांहीं कालानें तो तहत इमन प्रांतातच जाऊन पोचला. तार एका शेटांत एक शेतकरी काम करित होता त्यास झणाला, जयरे गड्या ह्यादेशाचें नांव काय बरें ? कोण येथचा राजा ? शेतकऱ्यानें ह्यास पहातांच ओळखलें. झणून तो प्रथम कांहींच गेलेंना. तरी पुन्हां हातिमानें विचारल्यावरून तो झणाला. महाराज ह्याला इमनदेश झणतात, येथचा राजा ताईनामा होय. याचा मुलगा आज सातवें परोपकारार्थ एकाचें कांहीं काम करून हिंडत आहे. एकवेळ त्यानें आपल्या बायको बरोबर कुशालीचें पत्र बापास रवाना केलें होतें. तें राजपुत्र बहुधा आपण असवेत अशी माझी मनोदेवता मला सांगते. मग हातिमानें ती गोष्ट मान्य करून त्याचे झोंपडींत जाऊन त्यानें दिलेल्या भाकरी खाऊन पाणी पिऊन शांत होऊन झणाला. शेतकरीदादा मी आपल्यास भेटल्याचें वर्तमान राजास सांगून इतकें कळवाकीं, ज्याचें मी काम पतकरलें तें आतां थोडेंच उरलें आहे तें आटपलें कीं घरीं येऊन पुन्हां कधीं प्रवासास जाणार नाहीं. तूर्त भेट घेण्यास अवकाश नाही. इतकें बोलून तो तेथून निघून शहाबादेस गेला. आपला मित्र व बानू ह्यांची गांठ घेऊन सकळ वर्तमान कळवून व जवळ आणलेलीं तीन रत्नें तिला देऊन तिची सहावी अट जी 'पाणकोवड्याच्या आंग्या येवढें मोती एक तिचे जवळ आहे तसें दुसरें आणावयाचें' ह्यासाठीं पूर्वीचें मोती पाहून त्यावरहुकुम एक चांदीचा नमुना करून घेऊन हातीम सहाव्यानें पर्यटनास निघाला.

सवाल सहावा.

पाणकोबड्याच्या आंड्या येवढें मोतीं जे हल्लीं
एक मजजवळ आहे तसेंच दुसरें आणावयाचें.

ह्यावेळीं हातिम मार्ग क्रमण करीत असतां एके रात्री एका
वृक्षतळीं विश्रांतीस राहिला. आपला कार्यभाग कसा होईल
ही त्याला चिंता लागली असल्यामुळें त्याला झोंप कशाची
लागते. तो त्या विचारांतच होता इतक्यांत एक राजहंसाचें
जोडपें तेथेंच विश्रांतीस आलें. नंतर थोड्यावेळानें मादी झणूं
लागली, हा प्रदेश भारी उष्ण. येथें आतां आपल्याच्यानें तग
नियत नाहीं. राजहंस झणाला बरें तर आपण उद्यांच मानस
सरोवरीं जाऊं. नंतर मादी झणाली, हा वृक्षाखालीं चिंताक्रांत
झालेला मनुष्य कोण असावा बरें ? हंस झणाला, तो इमन
देशाचा राजपुत्र हातिम नामा होय. तो मोठा परोपकारी
आहे, परार्थच तो आज कितीएक दिवस प्रवास करीत आहे.
प्रवासांत त्याला अनिवार संकटें शोभावीं लागलीं आहेत, व
पुढें किती लागतील तीं लागोत. सांप्रत तो अंड्यायेवढें मोतीं
मिळविण्यासाठीं जात आहे. मादी झणाली, तें त्यास कसें
प्राप्त होईल ? हंस झणाला मिळेल खरें; ऐक सांगतों. अशीं
अंडी घालण्याचें सामर्थ्य जगाच्या उत्पत्तीचे वेळीं आपलेच ठायीं
ईश्वरानें ठेवले होते. परंतु हल्लींच्या ह्या पातकी युगांत तें सा-
मर्थ्य नष्ट झालें. तावत्काळपर्यंत जीं अंडी आपल्या जातीच्या
प्राण्यांनीं घातलीं तीं सारीं समुद्रांत बुडून गेलीं. तथापि त्या-
पैकीं दोन मोत्यें अद्याप शिल्लक आहेत, त्याचें कारण असें
कीं, दूरसमुद्रामध्ये गंगापूर नांवाचें नगर आहे. तेथील राजा
सूर्यनांत, त्यानें सागराची प्रार्थना केल्यावरून त्यानें त्यास

नेन मोत्यां दिलीं. त्यांपैकीं एक त्यानें आपला परम भित्र राजा
मद्रहंस त्यास दिलें. त्यावर परचक्र घेऊन तें मोतीं दुसऱ्याचे
हातीं गेलें. अशाच रितीनें जातां जातां तें बरझाक व्यापाऱ्या-
च्या कडे जाऊन त्याची कन्या जगदैक सुंदरी जी हसनवानू
हिचेजवळ आहे.

दुसऱ्या मोत्याची हकीगत अशी आहे कीं, राजा सूर्यकांत
हा तारुण्यांत मृत्यु पावला. त्यावेळीं तें राज्य भलत्याच्या
हातांत गेलें. राणी त्यावेळीं गरोदर होती. प्राणभयास्तव ती
तेव्हाडें मोतीं घेऊन पळून गेली. जातां जातां ती समुद्रकांठीं
घेऊन आक्रोश करूं लागली. इतक्यांत नांवाप्रमाणेंच ज्याची
करणी असा कृपासागर नांवाचा व्यापारी जलमार्गानें द्वीपांतरी
जात असतां गोडें पाणी गलबतांत भरण्यासाठीं तेथेंच आला.
आपणास त्यांनीं मदत करावी ह्मणून राणी त्यांना दीनघाणीनें
हाकां माळूं लागली. नंतर कृपासागराची गांठ पडतांच तिनें
त्यास आपली हकीगत सांगितली. त्याला तें ऐकतांच अत्यंत
दया उत्पन्न होऊन त्यानें निष्प्रांजलपणें राणीला आश्रय दिला.
त्याचे हातून अशीं परोपकाराची बहुत कामे घडलीं होती.
असो. पुढें तो स्वदेशीं गेला. तेथें गेल्यावर थोड्याच दिवसांनीं
राणी प्रसूत होऊन तिला सुंदर पुत्र झाला. कृपासागराचा
वृध्दापकाळ असून त्याला संतती नसल्यामुळें हाच आपला पुत्र
असें समजून त्यानें समाधान मानून त्या मुलाची उत्तम
काळजी घेतली. तो विद्या शिकण्यास योग्य होतांच त्याला
उत्तम गुरूकडून सकळ विद्यांत निष्पन्न केलें. कृपासागराचे
पश्चात पुढें तोच मुलगा त्याचे दौलतीचा वारस झाला. कृपा-
सागर हा मूळचा मांडलीक होता. त्यायोगानें हा मुलगा पुढें
राजाच बनला. पुढें पैगंबराचा शक चालू होतांच सर्व राज्यां
खालसा झालीं; त्याबरोबर हेंही राज्य गेलें. त्यावेळीं चोही-

कडे मोठीच बंडाळी माजली होती. त्याभांदलीत तें मोती एक गंधर्वस्त्रीच्या हाती लागून तें सांप्रत तिचे पुत्राजवळ आहे तो बराझकशहरी राज्य करीत आहे. त्याला सातवर्षाची कन्य आहे व त्याचा असा पण आहे की, जो कोणी ह्या मोत्याच्या उत्पत्तीविषयी हकीगत सांगेल त्यास तें मोती व आपली कन्य हीं देईन. प्रिये, अशीं मोत्यें समुद्रांत बुडविल्यानंतर पुन्हां उत्पन्न झालीं नसून त्यांच्या उत्पत्तीचा इतिहास एक गंधर्व जाणतो. तो तरी त्याला मूतभविष्य वर्तमानकाळचीं कृत्यें जाणतां येणाऱ्या रमलविद्येचा प्रभाव होय. ही विद्या त्यास अवगत असल्यावरूनच ही हकीगत त्याला माहीत आहे. तुला जी ही हकीगत मी सांगितली तिचा उद्देश हाच की, ह्या वृक्षाखालच्या मनुष्यास ती कळून त्यानें ती त्या मंधर्वराजास सांगून आपले भित्राचें कार्य साधवें.

मादी ह्यणाली तें ठीक झालें, परंतु बराझक शहरचा रस्ता ह्यणजे क्रूर राक्षसांचें तें माहेरघर आहे. तेथून हा मनुष्य जाईल कसा, शिवाय तो रस्ता कळेल तरी कसा; नर ह्यणाला आजवर जसें परमेश्वरानें त्याला सहाय्य केलें, तसें तो आतांही करील. तरी सांगतों कीं, मी आपलीं कांहीं पिसें त्याचे अंगावर झाडतों. त्यांचे अंगीं मोठा गुण आहे. तो असा कीं, ह्या पिसांतून जीं, हिरवीं पिसें असतील, त्याची राख पाण्यांत कालवून त्या पाण्यानें अंघोळ करतांच हातीमाचें रूप पालटून त्याला भयंकर राक्षसाचें रूप प्राप्त होईल, व अंगाला ही उग्र घाण येईल. येणेंकरून दुष्ट जनावरें तर काय पण राक्षसही त्याच्या वाऱ्याशीं उभे राहणार नाहींत. अशा रीतीनें त्याचें दुष्ट प्रदेशांतून सहज जाणें होऊन नंतर मग त्यानें पांढऱ्या पिसांची राख पाण्यांत कालवून स्नान करतांच त्याची पूर्ववत काया होईल. असो, मग त्यानें बराझकशहरी जाऊन

राजाची भेट घेणे आहे असें झणतांच राजसेवक राजाची भेट करवितो. तेथें गेल्यावर हातिमानें आपला उद्देश कळवून त्याची आज्ञा घेऊन ही सारी हकीगत कथन करावी; झणजे तें मोर्ती त्याला सहज प्राप्त होईल. मादी झणाली, स्वामी तुझाला तरी हें सारें कसें कळेलें ? नर झणाला मोत्याबद्दल आपले पूर्वज वारंवार बोलत तें माझे ध्यानांत होतें; व हातिमासंबंधी मला माझ्या गुरूनें सांगून ठेवलेलें होतें. इतकें त्याचें बोलणें हेत आहे तोंच पहांट झाली झणून नरानें आपले पंख झाडून तीं दोघें पांखरें तेथून उडून गेलीं. हातिमही परमेश्वर स्तवन करून काफ पर्वताच्या बाजूनें चालता झाला.

नंतर एके रात्री तो वृक्षाश्रयानें राहिला असतां ' परमेश्वरा, ह्या संकटांतून मला सोडविणारा कोणीच नाही काय ' असे शब्द उच्चारून कोणी शोक करित आहे असें त्याचे कानां येऊन तो शोध करित आहे तों एक कोल्ही दगडावर डोकें फोडून आक्रोश करित आहे असें पाहून तिला शोकाचें कारण विचारलें. ती झणाली एका पारध्यानें माझा पति व पोरें धरून मारण्यासाठीं नेलीं आहेत. हातिम झणाला तो रहातो कोठें ? ती झणाली येथून दोन कोशांवर. हातिम झणाला तूं जर मला त्याचे ठिकाणीं नेशील तर मी तुझे कार्य करीन. ती झणाली, तें खरें पण तुझी मानवप्राणी आमच्या पशूंच्या मांसाविषयीं भुकेलेले, सबब तुमचा मला विश्वास येत नाही. एक दुर्दैवी वानरी अशीच फसली. हातिम झणाला ती कशी तें सांग. कोल्ही झणाली, एक वानरी एका नदीकिनारीं रहात होती. एके वेळीं तिचा पति व पोरें एका पारध्यानें पकडून नेऊन एकास विकलीं. पुढें ती वानरी त्या दुःखानें व्याप्त होऊन बेघडक नगरच्या कोतवालाकडे जाऊन झणाली, महाराज परमेश्वरानें संकटकार्णीं आपणावर दया करावी अशी जशी सर्वांस इच्छा आहे तद्वत

मजवरही आपण दया करावी. इतकें बोलून कच्चा मजकूर सांगून प्रतीची व पिलांची सुटका करून द्यावी असें झणाली. तेव्हां कोतवालानें शिपायांस तिचे बरोबर देऊन पारध्यास कचेरीत आणून घटलें कीं, रें तूं हिचा पति व पोरें जीं पकडून आणलीं तीं देऊन टाक. तो झणाला महाराज, तीं मी आपणांसच विकलीं आहेत. आपणांस जर हिची दया येत असेल तर त्यांना मुक्त करा झणजे मीही घेतलेले पैसे परत करतो. कोतवालास हें मोठेंच कोडें पडून त्यानें विचार करून घटलें कीं, वानरीला वियोग नसला झणजे झालें. तस्मात् बाकीच्या वानरांवर माझी प्रीति आहे झणून हिलाही पिंजऱ्यांत घालून टाकावें हें व योग्य. असें बोलून त्यानें तिलाही कोंडून टाकलें. सरांश मनुष्यावर विश्वास ठेवल्यापासून त्या वानरीनेंही स्वातंत्र्य सुखाचा नाश करून घेतला. तेव्हां मी तरी तुजवर कसा विश्वास ठेऊं. हातिमानें मग तिची खात्री होईसें बोलून रातोरात तिचे मार्गें चालून पारध्याचे घरीं गेला. मग कोल्हास लांब एका वृक्षाचे राईत बसावयास सांगून आपणही एके ठिकाणीं बसला. नंतर उजाडतांच त्या पारध्याचे घरीं गेला, पारध्यानें त्याची इश्रत पाहून त्याचा आदर करून 'कोण, येण्याचें कारण काय झणून विचारलें. हातीम झणाला मी इमनचा रहाणारा, जातीचा मुसलमान. आजबरेच दिवस माझे अंगाचे सांधे दुखत आहेत. त्यास कोल्हाच्या ताज्या रक्तानें अंधोळ केली असतां सांधे बरे होतील असें एका वैद्यानें मला सांगितल्या दिवसा पासून मी कोल्हांचा शोध करीत आहे. आपले येथें कोल्हे मिळतील असें मला कालच एकानें सांगितल्यावरून मी येथें आलों आहे. जर आपलेकडे कांहीं कोल्हे मिळतील तर मी किंमत देण्यास तयार आहे. पारध्यानें एक मोठा कोल्हा व सहा बच्चे त्याचे पुढें आणून बऱ्याच मोहरा मागितल्या. हातिमानें तेव्हळ्या

मोहारा त्यास देऊन तत्काळ ते प्राणी घेऊन निघाला. कोल्ह्यास गच्च बांधले असल्यामुळे तो अगदी मरणोन्मुख झाला होता तें पाहून हातिमास फार वाईट वाटले. कोल्ही झणाली जर मनुष्याचें तजें रक्त मिळेल तर हा आतां सावध होईल. हातिमानें तत्काळ आपलें अंग कापून कोल्ह्यास रक्त पाजलें तें कळून तो हुषार झाला. तेव्हां ते प्राणी हातिमाचे फार फार आमार मानून निवून गेले व हातिमही पुढें चालता झाला.

पुढें त्यास रेतड मुलूख लागला. तेथें पाणी नसल्यानें त्याचा जीव फारच कासावीस झाला. पुढें दूर कांहीं हिरवी जागा पाहून मोठी आशा घरून पुढें गेला तो त्याच्या एक ओहाळ दृष्टीस पडला. आतां पाणी पिणार तोंच तेथें एक प्रचंड भुजंग आडवा आलेला पाहून तो फारच घाबरला. इतक्यांत तो भुजंग मनुष्यवर्णीनें झणाला; हे इमनराजपुत्र, तूं खूशाल पाणी पी, भिऊं नको व माझे मागोमाग ये. तें ऐकून हातिमास सानंद-दाश्चर्य वाटून तो पाणी पिऊन भुजंगाचे मागोमाग चालूं लागला. पुढें ते दोघे एका सुंदर बागेत गेल्यावर भुजंगानें हातिमास एका बेठकीवर विश्रांतीस्तत्र बसवून जवळच एक लाल दगडांनीं बांधलेला तलाव होता त्यांत उडी टाकून भुजंग नाहींसा झाला. नंतर थोड्याच वेळानें त्या तलावांतून रत्नांनीं भरलेले सुवर्ण कलश घेऊन कांहीं सुंदर स्त्रिया हातिमाकडे येऊन झणाल्या, आमचे राजानें ही आपणास भेट पाठविली आहे. हातिम झणाला भेट पाठविणाराचे मी आमार मानतो; परंतु त्याची मला मुळांच अपेक्षा नाहीं. इतक्यांत आणखीही तशाच स्त्रिया बाहेर आल्या, व पूर्ववत्च झणूं लागल्या. हातिमानेंही पूर्ववत्च जबाब दिला. इतक्यांत आणखी कांहीं स्त्रिया खाण्याचे पदार्थ घेऊन येऊन हातिमास घेण्याविषयी आग्रह करूं लागल्या. त्यास क्षुधेची तर अत्यंत पीडा होतीच तरी ज्यानें

आपणाकडे ह्या वस्तु पाठविल्या त्याचे भेटी शिवाय कांहींच घ्यावयाचें नाहीं असा त्यानें निश्चय केला. इतक्यांत ज्याच दिव्यकांती, दिव्य वस्त्रालंकारांनीं मंडित असा एक पुरुष पुष्कळ सेवकांसह तळ्यांतून बाहेर आला. नंतर उभयतांचे नमस्कार चमत्कार होऊन दोघे एका शयनावर बसले. मग दिव्यपुरुष हातिमास झणाला, आपण मला ओळखलें नाहीं वाटतें; आपली माझी हीच पहिली भेट नव्हे. हातिम चकित होऊन झणाला, पूर्वीं कधीं मी आपणास पाहिल्याचें मला स्मरत नाहीं. पुरुष झणाला असें कां झणतां, पाण्याच्या ओहोळापासून मीच आपणास येथपर्यंत आणलें. हातिम झणाला सांप्रत आपलें हें रूपांतर झालें; तर मी आपणास कसें ओळखावें. असो. पण असें होण्याचें कारण काय तें मला अवश्य कळावें. तो झणाला, आपण पुष्कळ दिवसांचे भुकेले आहांत तर आर्षी क्षुधा शांत करा, मग कायतें कळवीन. तें ऐकून हातिम खाऊन पिऊन शांत झाल्यावर तो पुरुष सांगूं लागला.

माझे नांव वीरसिंह, एका गंधर्व राजाचा मी सेनापति होतों. माझ्याच सामर्थ्यावर त्याचें सर्व राज्य होतें. एकेवेळीं माझे मनांत अशी दुष्ट कल्पना आली कीं हें राज्य आपण बळकवावें. मग काय महाराज! दुसरेच दिवशीं मी सर्व सेनेसह राजवाड्यावर स्वारी करण्यास निघालों. राजाला ही खबर लागतांच त्यानें मंत्रसामर्थ्य करून सर्व सैन्यासह माझे भुजंगरूप करून टाकलें. नंतर तेथून हिंडतां हिंडतां मी एका जोग्याचे मठींत गेलों. मला पूर्वस्थितीचें थोडेसें स्मरण होतें. मी जोग्याची भेट होतांच दीनमुद्रा दाखविली. तो मोठा ज्ञाता होता. त्यानें अंतरज्ञानानें माझे वृत्त जाणून झटलें, झालें तें परत येणें कठीण तरी सांगतों कीं, इमन देशाचा राजकुमार या प्रदेशीं येईल. त्याचें दर्शन होतांच तुझा उद्धार होईल. नंतर त्याचेसह पुन्हां

पेटीला आल्यावर मी तुला तुझी पूर्वस्थिति देईन. तें ऐकून माझी स्मृति नष्ट होऊन मी सर्पयोनीतील सुख दुःखें भोगित माझ्या ह्या बागेंत येऊन राहिलों. ह्या गोष्टीस कैक शतकें लोट टलीं. फक्त गेल्या वीस वर्षांपासून मला पूर्वस्थितिचें ज्ञान होऊन मी आपली मार्गप्रतिक्षा करीत होतो. माझें केवळ जन्म-जन्मांतरीचें पुण्य ह्मणूनच आज आपलें दर्शन झालें. तर आतां त्या जोग्याचे मठाकडे येण्याची तसदी घ्यायी. हातींम उदार पुरुषच ! तत्काळ त्याचे बरोबर मठांत गेला. जोग्यानें एक अर्धा दिवस त्यांस ठेऊन गंधर्वास पूर्वस्थितीप्रत केलें. तेणेंकरून गंधर्वास मोठा हर्ष वाटून तो हातिमाचे आभार मानीत बागेंत आला. नंतर हातिमाचाही तेथपर्यंत येण्याचा मजकूर विचारून घेऊन अंड्या येवढ्या मोत्याच्या प्राप्तीस्तव हातिमास पालखींत बसवून पुष्कळ सैन्यासह बराबक शहराकडे त्याची रवानगी करून दिली. त्याप्रमाणें कांहीं दिवस मार्गक्रमण केल्यावर स्वाण्यापिण्याच्या अगत्यामुळें एके स्थळीं त्यांनीं मुक्काम केला; तें दुष्ट राक्षसांचें स्थान होतें. गैरमाहितीमुळें ते तेथें उतरले गेले व शेवटीं प्रसंगांत सांपडले. ह्मणजे असें झालें कीं, हातिमास घेऊन जाणारे पुढें गेले व सैन्य मागून येत होतें. त्यानें जेथें मुक्काम केला तेथें चौघे भोई व पांचवा हातिम. त्यापैकीं, दोघे भोई अन्नोदकाच्या शोधास गेले; तोंच भयंकर राक्षसांची एक टोळी तेथें आली. पालखींत मनुष्य असून दोन गंधर्व त्याचें रक्षण करीत आहेत असें पाहतांच राक्षसांनीं हातिमास आपले कबजांत घेतलें. गंधर्व जरी दोघेच होते तरी त्यांनीं राक्षसांतून पुष्कळांस जखमी केलें. तरी शेवटीं राक्षसांनीं त्यांनाही पकडून त्रिवर्गास आपले राजाकडे नेलें. राजानें त्यांची थोडी फार चौकशी करून त्यांना तळघरांत कोंडून ठेवण्यास हुकूम केला. कोतवालांनें ताबडतोब त्यांची तशी व्यवस्था लावली. ह्या पुण्य

पुरुषास तुझी दुःखवृं नका वगैरे दोषा गंधर्वांनी त्यास दर्शवून सांगितलें तरी कोणी जुमानलें नाहीं.

इकडे जे दोषे शिधासामुग्रीसाठीं गेले होते ते परत येऊन पाहतात तों त्यांचे पैकीं त्यांस कोणी न दिसून कांहीं मृत व कांहीं घायाळ राक्षस त्यांचे दृष्टीस पडले. तेव्हां त्रिवर्गास राक्षसांनीं पकडून नेलें असावे हें तर त्यांना वाटलेंच. इतक्यांत एक घायाळ होऊन हळहळत पडलेला राक्षस त्याचे दृष्टीस पडला. त्यांनीं त्याची थोडी फार शुश्रूषा करून त्यास सावध करून कच्चा मजकूर त्याचे कडून समजावून घेऊन त्याला बांधून आपल्या धन्याकडे नेऊन कच्चें वर्तमान विदित केलें. तें ऐकतांच वीरसिंहास परम क्रोध येऊन गेला, तो त्या एकट्या राक्षसावरच फार जळफळूं लागला. राक्षस झणाला महाराज आपणास सर्पयोनी प्राप्त झाली हेंच धन्य आहे. परंतु पुन्हां पूर्वरूप पावलां हें जर कळतें तर आझी अथवा आमचे राजे ह्यांचे कडून काडी मात्र आपला अन्याय झाला नसता. असो. वीरसिंह फारच खवळून गेला. त्यानें तत्काळ सैन्य तयार करून स्वताच कूच केलें. वीरसिंह राक्षस राज्यांत आला तेव्हां तो पुष्कळ सैन्यानिशीं शिकारीस गेला होता. त्याची ह्याची वाटेत गांठ पडून उभयतांचें मयंकर युद्ध होऊन गंधर्वांनीं राक्षस राजास कैदी करून वीरसिंहा पुढें आणलें. तेव्हां वीरसिंह झणाला कायरे, आमच्या लोकांस त्रास थावयाचा नाहीं अशा तुझी शपथा घेतल्या आहेतनां ? राक्षस झणाला, जा जा मी त्या शपथांस विचारीत नाहीं.

तें त्याचें उर्मट भाषण ऐकतांच राक्षसराजास जाकून टाकण्यास हुकूम दिला. हुकमाप्रमाणें लागलीच सर्व तयारी झाली. आतां प्रसंग कठीण असें जाणून राक्षसराजा झणाला, महाराज मी आपले लोकांस सोडून दिलें तर, गंधर्व झणाला तर मग

तुझा आपला तंटा मिटून आपण उभयतां जन्माचे प्रियमित्र होऊं. तें ऐकून कांहीं गंधर्वास बरोबर घेऊन राक्षसानें त्या त्रि-
वर्गास तेथें आणून पोंचविलें. हातिमास पाहतांच वीरसिंहास
मोठा संतोष झाला. नंतर राक्षस हे दुष्टच असें समजून त्यानें
राक्षसराजास जाळून टाकलें; व त्याचें राज्य खालसा करून
तेथें आपले पैकीं अधिकारी नेमला; आणि मोठे शूर असे
चार पुरुष बरोबर देऊन हातिमाची पुढें रवानगी करून दिली.

नंतर कांहीं मार्ग क्रमण केल्यावर ते एका पर्वतावर उतरले.
तेथें एक गंधर्वराजकुमार शोक करीत होता. तें ऐकून हाति-
मानें त्याचेकडे जाऊन शोकाचें कारण विचारलें. त्या तरुगानें
प्रथम हातिमास त्याची हकीगत विचारली. मग 'मी इमनचा
राजा असून बराझकुशहरीं अंध्या येव्ढें मोतीं आणण्यास
जात आहे असें पण सांगितलें. गंधर्वकुमार झणाला, तें मोतीं
तेथें आहे पण त्याचा जन्मवृत्तांत सांगणारास तें प्राप्त होणारें
आहे. मग हातिमानें त्यास त्याच्या दुःखाचें कारण विचार-
ल्यावरून तो झणाला मी एकदां दरबारांत गेलों असतां बराझक
येथील राजकन्येच्या सौंदर्याची तारीफ ऐकून तिचेवर लोभ
धरून बराझक राजाला भेटून आपला उद्देश कळविला. त्या-
वेळीं मोत्याच्या उत्पत्ती विषयींचा इतिहास जो सांगेल त्यासच
कन्या व मोतीं द्यावयाचें असा त्याचा संकल्प त्यानें मला कळ-
विला. मग मला मोत्याच्या उत्पत्तीचा इतिहास माहित नस-
ल्यामुळें मी शोक करीत येथें येऊन पडलों. येतांना राजवाड्या-
चे खिडकींत ती राजकन्या उभी असतांना पाहून तर मी काम-
बाणें करून फारच ताप पावलों. हातिम झणाला बरें तर तूं
चिंता करूं नको. माझे बरोबर तूं त्या शहरीं चल. मी तुझे
कार्य साधीन. तो झणाला, तेथपर्यंत जाणें मोठें भयंकर आहे.
हातिम झणाला त्याची काळजी तुला नको; चल. इतकें झा-

ल्यावर गंधर्वानीं त्या दोघांसही पालखींत बसवून वायुवगानेच चालविलें.

ते मार्ग क्रमण करीत असतां विकर्ण नांवाच्या राक्षस राज्यांत गेले. तेव्हां हे विकर्णाचे दृष्टी पडून त्यानें ह्यांना पकडून आणून कोण काय वगैरे विचारलें. तेव्हां गंधर्व सेवकांनीं सांगितलें कीं, गंधर्व सेनापति वीरसिंह ह्यांचे आज्ञेनें ह्या दोघांस आझी बराझक शहरीं घेऊन जात आहोंत. विकर्ण हंसून झणाला, तुझी खरें बोलतां कां ? कैक शतकें लोटलीं असतील आजवर ' वीरसिंहास त्याचे सेनेसह सर्परूप प्राप्त झालें आहे. सेवक झणाला तें खरें, परंतु (हातिमाकडे बोट करून) ह्या पुण्यपुरुषाने त्यांना पुन्हा नुकतेच पूर्व स्थितींत आणलें. विकर्ण झणाला बरें तर हा दुसरा कोण. गंधर्वकुमार स्वतांच झणाला कां आपण मला जाणत नाहीं काय ? राक्षस निरखून पाहून झणाला हां आलें लक्षांत. मी आतां तुला उपद्रव करीत नाहीं; पण ह्या मनुष्यास मात्र मी खाऊन टाकणार. हा राक्षस असें करण्यास चुकणार नाहीं असें जाणून गंधर्वकुमार झणाला विकर्णा, ह्या पासून माझे कांहीं काम होणें आहे करतां मी तुला ह्या एकाबद्दल दहा मनुष्ये भक्षणास देतो. विकर्ण झणाला बरें तर, जर तूं असें न करशील तर मी ह्या मनुष्यास सोडणार नाहीं. मग पांच दिवसांचा करार करून तो तेथून निघाला. नंतर विकर्णाने गंधर्व पुत्राचेमते हातिमास नगराबाहेर एका सुंदरशा बागेत ठेऊन दरवाज्याशीं पहारा ठेवला. नंतर सेवकांसह पालखींत बसून तो गंधर्वकुमार एका जंगलांत गेला. मग एका वृक्षातलीं बसून प्रथम विचार केला कीं, गंधर्वसेनापति जो वीरसिंह ह्यास हें वर्तमान सांगून त्याचेकडून विकर्णाची खोड मोडावी; परंतु येव्हढें होईपर्यंत दिवसगत लागून पांचवे दिवशीं अस्तमानी हातिम मारला जाईल. तर पहारेकरी

वेसावध असतां हातिमास अचानक तेथून उडवावे. मग सर्वा-
 नुमतें हाच विचार पसंत ठरून ते परत माघारे फिरले. ती
 अगदीं दोन प्रहर रात्रीचीच वेळा होती. त्यामुळे पहारेकरी
 खुशाल घोरत पडले असून जिकडे तिकडे सामसूम होती. ही
 योग्य संधी पाहून गंधर्वकुमारानें एकदम गंधर्वसेवकांकडून आ-
 काशमार्गानें बागेचे बंगल्यांत पालखी नेऊन हातिम गाढ नि-
 द्रिस्त असतांच त्यास पालखीत घालून रातोरात वायुवेगानें गमन
 करून उजाडल्यावर एका निर्भय स्थळीं उतरला. इकडे बागेचे
 दरवाजे जशाचे तसेच लावले असल्यामुळे पाहरेकऱ्यांस संशय
 येऊन ते उघडण्याचें कांहींच कारण पडलें नाहीं. त्यामुळे ह्यांना
 पांच दिवस प्रवास करण्यास कोणचाच अडथळा न येतां हे
 खूप लांब निघून गेले. विकर्णानें पांचवे दिवशीं अस्तमानपर्यंत
 वाट पाहून हातिमास फाडून खाण्यासाठीं आणण्यास हुकूम
 केला. पण हातिम तेथें नाहीं असें ऐकतांच पाहरेकऱ्यांस चा-
 बकानें खूप मारून कोंडून ठेवण्यास हुकूम दिला. आझी हा-
 तिमास सोडून दिलें नाहीं वगैरे ते खूप ओरडले, पण तिकडे
 कोणीच लक्ष दिलें नाहीं.

पुढें विकर्णाच्या एका सरदाराची व ह्यांची गांठ पडली.
 तेव्हां बहुधा हे पळून आले अशी कल्पना करून ह्यांस पकडून
 न्यावें अशा विचारानें त्यानें पालखी खाली पाडली. त्याचा
 दुष्ट हेतु गंधर्वकुमाराच्या ध्यानांत येतांच त्यानें तरवारीनें त्याचे
 चटकन दोन्ही हात छाटून घेतले. त्यामुळे - 'थांबा तुमची
 खोड मोडतो' असें बोलून जळफळतच तो निघून गेला. इकडे
 ह्यांनाही मौज्यावेगानें मार्गक्रमण आरंभिलें. पुढें ते राक्षसाच्या
 दाटवस्तींत येऊन पोचले. तेव्हां येथील राक्षसांचा आमचा पू-
 र्वापारद्वेष असल्यामुळे येथून फार बेतानें जाणें भाग असें गंधर्व
 कुमारानें झटलें. हातिम झगला, तर मग मी राक्षसाचें रूप

घारण करतो. दिवसा कोठें तरी लपून रात्रीं मार्ग चालूं. तुझी खुशी असल्यास बोल. त्यानें ह्मटलें उघड तर मला तसें करतां येणार नाहींच पण मी आकाश मार्गानें रात्रीं गमन करीन. तुझीं खुशाल दिवसा चालावें. व रात्री वस्ती कराल तेथें मी तुझांस भेटत जाईन. मग तत्काळ हातिमानें गंधर्व सेवकांची माघारी रवानगी करून हंसपक्षाच्या पिसांनीं राक्षसरूप घारण केलें. तें पहातांच गंधर्वकुमारास मोठें आश्चर्य वाटून त्यानें असें होण्याचें कारण विचारलें. मग कदाचित् हा फसवील अंशा कल्पनेनें त्यानें मोत्यांच्या जन्मवृत्तांतावांचून सारी हकीमत सांगून ठरल्याप्रमाणें मार्गक्रमण चालविलें. अशा रितीनें जात असतां एके स्थळीं ते वस्तीस राहिले असतां दोघेही झोपीं गेले. त्यावेळीं गंधर्व आकाशांतून खालीं उतरत असतांना एका राक्षसानें त्याला पाहून आपल्या मित्रास बोलावून ह्या दोघांस आपले राजाकडे घेऊन जाण्याची मसलत करूं लागले, त्यांची चाहुल गंधर्वकुमारास लागतांच त्यानें हातिमास जागेकरून ती हकीमत सांगितली. हातिम राक्षस बनला होताच. तो ताडकन उठून त्या दोघांस झणाला, आझी दमून येथें पडलों असतां आमची झोप कां बरें मोडलीत, राक्षस झणाले तुझी कोण. हातिम झणाला, मी तर प्रवासी आहे, जायाचें कोठें तें मला कळत नाहीं, कां झणशील तर गंधर्वसेनापति जो वीरसिंह ह्यानें आमचा राजा शूर्पकर्ण ह्यास ठार मारलें, व एकदम आमचे नगरास आग लावून दिली, कारण इतकेंच. वीरसिंहाचा कोणी मित्र बराझक शहरीं जात असतां आमचे राजानें त्याला पकडून कैद केलें शेवटीं तो मनुष्य तर बराझक शहरीं गेलाच, मी मात्र निराश्रित होऊन कोठें तरी हिंडत आहे. ते झणाले बरें हा दुसरा कोण ? हातिम झणाला हा माझा कर्णपूरचा राजपुत्र आहे, ते

द्वणाले बरें तर तूं आमचा स्वजातीयच आहेसच आणि कर्ण-
पूरचा राजा आमच्या राजाचा मित्र आहे तर तुझी आतां नि-
र्भय असा. बराझक शहरीं गेलेल्या मनुष्याचा मात्र आझी तपास
काढतो, असें द्वणून ते निघून गेले,

मग आतां येथें राहणें ठीक नाहीं असें जाणून ते मोठ्या
वेगानें पुढें निघून गेले, पुढें त्यांना प्रचंड सागर लागला तेव्हां
मात्र हातिमाला मोठी चिंता प्राप्त झाली. तेव्हां गंधर्व कुमार
द्वणाला तुझी कांहीं काळजी करूं नका. येथून पांच कोशांवर
सोमदत्त नांवाचा राजा रहातो तो माझा मित्र आहे. त्याचे-
जवळ पाण्यावरून घालणारे घोडे आहेत. मी आतांच घेऊन
येतो. असें बोलून मित्रास भेटून वर्तमान सांगून त्यानें दोन
घोडे आणले. त्यांवर बसून दोघे समुद्रांत मार्ग क्रमूं लागले.
हातिमास तो एक नवाच चमत्कार आढळला. पुढें हातिमास
फारच तहान व भूक लागून तो कासावीस होऊं लागला. त्या
वेळीं गंधर्वानें त्यास एक फळ खावयास दिलें. तेणेंकरून हा-
तिमास खूपच हुशारी येऊन पोंचली. नंतर बरेच दिवस ते
मार्ग क्रमून भूप्रदेशीं येऊन उतरले. हातिमास वाटलें बहुधा
आपण बराझक शहरा नाजिकि पोंचलों. पण गंधर्वकुमार द्व-
णाला—छी अझून दहा दिवस मार्ग क्रमला पाहिजे, पण आतां
कांहीं हरकत ताहीं. येथून जवळच माझे राज्य आहे. मार्गांत
त्रास न व्हावा ह्यासाठीं मी सैन्य घेऊन येतो. तुझी येथें असा.
हातिम द्वणाला सैन्याचें हेंच कारण असेल तर आणवा.
बाकी लढायी करून मोर्ती आणायचें नाहीं. तो द्वणाला तें
मी जाणतो, बहुधा चौथे दिवशीं येईन असें द्वणून निघून गेला.
हातिमास एकटें राहणें संवयीचेंच होतें. तो हिंडतां हिंडतां
एका सुंदरशा वागेंत जाऊन आनंदानें राहिला.

इकडे गंधर्वकुमार नगरानजीक जातांच सेवकानें त्याच्या

बापास पुत्र आल्याची वर्दी दिल्यावरून तो मोठ्या हर्षाने पुत्रास भेटला. नंतर बराझक शहरचे वर्तमान विचारल्यावर तो झणाला बाबा, जातेवेळीं आपला आशीर्वाद न घेतल्यामुळे मला हे लपाटा पडला. असें बोलून हातीमास सांगितले तें वर्तमान सांगून झणाला, माझी तेथे निराशा झाल्यावर मी रानोरान हिंडून एका पर्वतावर शोक करित असतां हातीमनामा इमनचा राजपुत्र मला भेटला. तें मोतीं आपण्यासाठींच तो चालला होता. तो त्या मोठ्याची उत्पत्ति जाणतो. तें ऐकून बाप हंसून झणाला आपण गंधर्व; आपणास माहीत नाही तें मनुष्यास माहीत आहे काय? पुत्र झणाला छी बाबा, असें बोलून का. तो सामान्यांतला मनुष्य नाही. तो भूतभविष्य ज्ञाता आहे. त्यानें बहुत प्रवास केला आहे. रमल शास्त्रांत तो पारंगत आहे. तर आतां कांहीं सैन्य बरोबर घ्यावें झणून मी येथें आलों आहे. वगैरे बरेंच त्यानें बापास सांगून सैन्य घेऊन चौथे दिवशीं हातीमास भेटला. नंतर हातीमानें पूर्ण रूप धारण करून ते दोघे प्रचंड सेना घेऊन इष्ट शहरां जाऊन पोचले.

इकडे हें सैन्य येत आहे असें पाहून हेरांनीं आपले राज्यांत जाऊन खबर दिली कीं, कोणी गंधर्व प्रचंड सेनेनिशीं चढायीं करून आपलेवर येत आहे. तें ऐकतांच तो गंधर्वराजाही प्रचंड सेना घेऊन यांचेशीं सामना देण्यासाठीं आला. हें कुमार गंधर्वाचे लक्षांत येतांच भलताच प्रसंग होऊं नये झणून त्यानें ताबडतोब आपले बद्दलची हकीगत गंधर्वराजास कळविली. त्यामुळे त्यास संतोष वाटून तो ह्याचे भेटिस पुढें आला. नंतर उभयतांच्या मुलाखती होऊन हातीमानें आपला सर्व हेतु त्यास कळविला. त्यानें मोठ्या आनंदानें आपली अट सांगून हटले कीं, आपण माझा हेतु पूर्ण केल्यास तें मोतीं व माझी कन्या हीं तुमचीं आहेत. लागेल त्या प्रमाणें त्यांची व्यवस्था लावावी

नंतर हसनबानूच्या पांच प्रश्नांचा ज्यानें उलगडा केला तो आपली मनीच्छा पूर्ण करीलच, असें मानून राजानें दरबार भरवून हातिमास मोठ्या सत्कारानें तेथें बसविलें. हातीमानें तत्काळ मोत्याच्या उत्पत्तीची प्राचीन कथा तेथें निवेदन केली. ती त्यास पटतांच गंधर्वराजानें मोती व कन्या हातिमाचे स्वाधीन केलीं. हातिमानें तत्काळ गंधर्वकुमाराशीं तिचें लग्न लावून दिलें. गंधर्वराजानें फारच मोठा समारंभ केला. मग हातिम तेथून निघून गंधर्वकुमाराचे आग्रहावरून त्याचे गांवीं गेला. तेथेही खूप मेजवान्या झोडून स्वारी वीरसिंहाच्या राज्याकडे जावयास निघाली. तेव्हां त्याचे मित्रानें तेथपर्यंत पोचविण्यास कांहीं निवडक सैन्यही त्याचे बरोबर दिलें. नंतर तेथून हातिम मजलदरमजल करीत चालता झाला. वाटेनें कांहीं संकटेही त्याचेवर आलीं. परंतु युक्तीप्रयुक्तीनें निभावून तो वीरसिंहाकडे येऊन पोचला. त्याचे भेटीनें वीरसिंहास मोठा संतोष होऊन त्यानें आनंदप्रदर्शनार्थ नाच, बैठका, मेजवान्या वगैरे बरेच प्रकार केले. नंतर हातिमानें त्याची रजा मागितली. वीरसिंहानें विमान घेऊन शहाबादेपर्यंत पोचविलें. तेथें गेल्यावर आपला मित्र मुनीरशहा व बानू ह्यांची गांठ घेऊन सकल वृत्तांत निवेदन करून तें मोती तिचे स्वाधीन करता झाला. तें पाहतांच तिला पराकाष्ठेचा आनंद होऊन तिनें हातिमास मेजवानी दिली. नंतर ह्मणाली आतां फक्त 'हमामबादगीर्दची' खबर आणणें येव्हव्या सातव्या कामाचा निकाल केलात ह्मणजे मी आपली उतराई होण्यासाठीं आपल्या मर्जीनुरूप वागण्यास खुषी आहे. तें ऐकून हातिम तिची रजा घेऊन एक अर्ध दिवसानें तेथून चालता झाला.

सवाल सातवा.

‘हमाम वादगीर्दची खबर आणणें.’

शाहाबादेहून हातीम निघून वनोपवनें ओलांडीत चालून एका शहरां गेला, तों तेथें कांहीं लोक एका विहिरी भोंवतीं जमले असून शोकयुक्त झाले आहेत असें पाहून हा तेथें जाऊन कारण विचारूं लागला. तेव्हां एकजण म्हणाला आमच्या गांवच्या एका वैद्याचा मुलगा आज दोन दिवस झाले ह्या विहिरींत पडला आहे. आधींच तो वेडा होऊन वेळोवेळ ह्या विहिरीवर येऊन बसे. त्यांत विशेष चमत्कार हा कां, तो फुगून ही बाहेर येईना व विहिरींत त्याचें प्रेतही सांपडेना. इतकें बोलणें होत आहे तों त्या मुलाची आईबापें आक्रोश करीत तेथें आलीं. हातिमास ती गोष्ट फारच वाईट वाटून तो म्हणाला, मला वाटतें कोणच्याही प्रकारें कांहींच थांग लागत नाही; तर तो मुलगा जिवंतच सांपडेल अशी माझी कल्पना आहे. चिंता नाही बसा तुम्ही, मी आतांच शोध करून येतो. असें म्हणून स्वारीनें विहिरींत उडी टाकिली. पुढें जमीनीला पाय लागतांच डोळे उघडून पाहतो तों एका मैदानप्रदेशां आपण आहोंत असें त्याला दिसलें. तेणेंकरून आश्चर्ययुक्त होत्साता इकडे तिकडे हिंडत असतां एक उत्तमसा बगीच्या त्याचे दृष्टीस पडून त्याचें दार उघडें आहे असें पाहतांच तो आंत गेला.

नंतर-पाहतो तों एक रत्नखचित महाल त्याचे दृष्टीस पडला. फार नामी तो बंगला. जिकडे तिकडे भरगच्ची गालिचे टाकले असून खिडकीवरून वाळ्याचे पडदे सोडले आहेतच. बंगल्यांतून मोठमोठें विलोरी सामान टांगलें आहेच. असा थाट पाहून तो बेभडक आंत घुसून मुख्य दिवाणखान्यांत गेला

तेथें फारच विलक्षण रोषनाई केली होती. शिवाय तेथें उत्तमशा बैठकीवर एक उत्तम तरुण सुंदरी व एक तरुण पुरुष अशीं दोघें बसलीं असून त्यांचे सेवेत कितीएक दासी तत्पर आहेत, नृत्यगायन चाललेच आहे अशा स्थळीं बेधडक हातीम गेला. त्यास पाहून ती सुंदर तरुणी शेजारी बसलेल्या तरुणास झणाली तो पहा एक कोणी तुझा मानवांपैकीच पुरुष दिसतो. त्याशीं कांहीं बोलणें असल्यास त्याला येथपर्यंत बोलावतें. त्यानें रुकार देतांच एका दासीकडून हातिमास जवळ बोलावून सुंदर बैठकीवर बसविलें. नंतर नाचगाणें आटोपल्यावर तिनें कोण, कोठून आलां वगैरे हातिमास विचारलें. तेव्हां मी इमनचा रहाणारा, हमामबादगीर्दीची खबर आणण्यास जात असतां एका शहरां आलों. वगैरे तेथपर्यंतचा भजकूर हातिमानें सांगितला. तें ऐकून तो तरुण झणाला महाराज, ज्याचे शोधार्थ आपण येथें आलां तोच मी. ज्या विहिरींत आपण उडी मारलीत त्या विहिरीवर मी एक वेळ एकटाच आलों असतां एका एकी ही सुंदरी वर निघून हिनें माझे पंचप्राण आपलेकडे ओढून घेतले. नंतर नित्य मी ती वेळ साधून विहिरीवर आलों कीं हिनें भेटून मला विकळ करून चालतें व्हावें. शेवटीं एक वेळ हिच्या करून हिचे मामोमाग उडी टाकली; तीं येथें येऊन पोचून आज दोन दिवस अद्या आनंदावस्थेंत आहे.

हातिम झणाला, हें सर्व ठीक झालें पण वेड्या तुझी आईबापें लुजसार्थी शोकाक्रांत झाली आहेत त्यांची वाट काय ? सुंदर स्त्री मिळालीझणून आईबापास केश देणें हा पुत्रधर्म आहे काय ? हें अत्यंत अनुचित कर्म होय. तो झणाला तें खरें, पण जर आतां माझी प्रिया राजा देईल तर मी त्यांना भेटून त्यांचें शांतवन करीन. तेव्हां हातीम तिलाही झणाला, तुमचे कृपेनें हा तरुण तर चैनीत आहे, पण ह्याच्या मातापित्याची वाट काय ? त्यांना

भेटून येण्याची ह्यास परवानगी घाल तर मजवर उपकार होतील. स्त्री झणाली हा आपले खुशीनें येथे आला, मी बळानें आणलें नाहीं; तेव्हां जाण्यासही तोच मुक्त्यार आहे. तरुण झणाला बरे तर आतां मी घरीं जातो. तूं वेळोवेळ माझी भेट घेत जावीस. आतां ती काय झणते हें ऐकण्या विषयीं हातिम आतूर झाला होता. तोंच तीही झणाली, पुरुष किती तरी आधाशी आहेत. आझी गंधर्वकन्या असून मानवाशीं संबंध केला, हेंच आधीं अधिक, असें असून हा मूर्ख झणतो कीं, 'माझे भेटीस येत जा.' असें तिचें सक्रोध भाषण ऐकून हातिम झणाला, स्त्रिये मीं गंधर्वांचीं बरींच राज्ये पाहिलीं आहेत. त्यांतून किती एकाचे मानवाशीं संबंधही आहेत. खुद्द माझी स्त्री गंधर्वकुळांतलीच आहे. ती झणाली असेल तसें तें मी खोटें झणत नाहीं; परंतु यांत केवळ खरी प्रीतिच उघड होत नाहींका? तरुण झणाला हो उघडच आहे. मी आईबाप, गणगोत, इष्टमित्र, धनदौलत ह्या सर्वांची आशा सोडून जी जलसमाधी घेतली हें तुजविषयींची खरी प्रीति दाखवीत नाहींकां? ती झणाली तें असो, तुझी जर मजवर खरी प्रीति असेल तर तापलेल्या तुपाच्या कढ्यांत माझेबरोबर उडी टाकतोस कां? तो झणाला तुझ्या आधीं टाकतो. तें ऐकून तिनें ताबडतोब सिद्धता करून तूप चांगलें कढकढतांच त्याला उडी टाकावयास सांगितलें. तोही अगदीं तदाकार होऊन गेला असा. यामुळें तत्काळ तयार झाला. तो आतां उडी टाकणार तोंच त्यास घरून ती झणाली, पुरें आतां साहस, माझेठायीं खरी प्रीति आहे. आतां तुझी खुशाल जावें. मी आपले भेटीस येत जाईन. असें बोलून तिनें सेवकांकडून त्यांना वर आणून पोंचविलें. विहिरीवर मंडळी शोकाक्रांत होतीच. त्यांनीं ह्यास पाहतां पराकाष्ठेचा आनंद मानून पितापुत्रांच्या भेटी केल्या. सर्वांनीं हातिमास मोठ्या थाटानें गांवांत नेलें.

व ह्या कीर्तीनें सर्व लोक त्याच्या भेटोस गेले. नंतर एक-
दोन दिवस राहून गंधर्वस्त्री संकेताप्रमाणें येत असते असें पाहून
तो रजा घेऊन चालता झाला.

नंतर कांहीं दिवस मार्गक्रमण केल्यावर एका गांवाजवळ
त्यास एक फकीर भेटला. त्यास यानें सलाम केल्यावर त्यानें
ह्यास ह्याची हकीगत विचारली. ती हातिमानें सांगितल्यावर
फकीर त्यास आपले मठांत घेऊन गेला. नंतर ईश्वरस्तवन
केल्यावर दोघांचीं भोजनें झालीं. नंतर शांत वसल्यावर फकीर
झणाला हातिमा, तूं हमामबादगीर्दकडे जाण्याचा नाद सोडून
दे. तिकडे गेले त्यांतून एकही आजवर परत आला नाही.
हातिम झणाला तें जरी घोक्याचें स्थान असलें तरी परमेश्वरा-
वर माझा भ्रंवसा आहे. आजवर मी पुष्कळ प्रवास केला,
तो परमेश्वराचे कृपेनेंच शेवटास गेला. त्याचप्रमाणें आतां कां
होणार नाही. फकीर झणाला अरे इतर ठिकाणें वेगळीं. हें
ठिकाण मुळींच इंद्रजाल आहे. त्याची तुला माहिती नसून जर
तूं दुराग्रह धरशील तर एक हट्टी बेडूक जसा पश्चात्ताप पावला
तीच तुझी अवस्था होईल. मग हातिमानें बेडकाची गोष्ट वि-
चारल्यावरून फकीर झणाला.

एका तळ्यांत पुष्कळ बेडूक होते. त्यांपैकी एकास स्थळां-
तर करावेंसे वाटून त्यानें तसें करण्याचे फायदे उत्तमरीतीनें
आपले मंडळीस लागुकरून दाखविले. परंतु इतर बेडकांनीं
त्याचा चकचकीत उपहास केला. त्याचा तो नाद न सुटत
एके दिवशीं तो सहकुटुंब तेथून निघाला. वाटेनें जातांना त्यानें
पूर्वस्थळाची निंदा व पुढें मिळणाऱ्या स्थळाची स्तुति भारी
केली. लागलाच एक तलाव त्याचे दृष्टीपडून तो आंत शिरूं
लागला. त्या तळ्यांत पूर्वीच एक सर्प वस्ती करून होता. त्यानें
तेथर्शी सारी बेडके खाऊन टाकलीं होती. सांप्रत तो शुधित

होत्साता भक्षाची वाटच पहात होता. मग हा असा प्रियभक्ष
दृष्टी पडतांच स्वारीनें गटागट एकेक बेडूक घशाखाली उतर-
ण्यास आरंभ केला. हें अरिष्ट पाहून त्या बेडकानें सर्पाची न-
जर चुकवून तळ्यांत उडीमारून तो चिबलांत रुपून बसला.
नंतर सर्प कोठें दूर जातांच स्वारी निघून एकटीच आपले
पूर्वस्थळीं गेली. मग एकटाच कां आलास ह्मणून त्याचे मित्रानें
विचारतांच तो रडूं लागला. तेव्हां कोणी तरी ह्याच्या
कुटुंबाचा नाश केला व ह्याला कारण ह्याचा हट्ट असें जाणून
सर्वांनीं त्यास त्या तळ्यातून घालवून दिलें. इतकें सांगून फकीर
ह्मणाला, पहा दुराग्रहामुळें तुला असाच पश्चाताप भोगावा ला-
गेल. हातीम ह्मणाला, केवळ परासाठीं मी येव्हढे क्लेश सहन
केले असून आतां प्राणाचें भय धरून थोड्यासाठीं मागें फिरूं का-
य ? छी कधींही फिरणार नाहीं. तर त्या पर्वताचा मार्ग ठाऊक
असल्यास सांगा. हा ऐकत नाहीं असें जाणून फकीरानें त्यास
बरेंच लांब आपलेबरोबर नेऊन ह्मटलें, आतां जे हे दोन रस्ते
फुटतात ह्यांतून उजव्या रस्त्याने जा. पुढें तुला मोठ मोठीं गांविं
वगैरे व एक भयंकर पहाड लागेल. ईश्वररूपेनें तेथून निभावल्यावर
पुढें असेच दोन रस्ते लागतील. तेव्हां डाव्यारस्यानें जा. हा
बराच लांबीचा आहे व उजवेवाजूचा हा जवळचा आहे, परंतु
तो फारच भयंकर आहे. येरव्ही ते दोन्ही रस्ते त्या पर्वताकडेस
जातात. हातीम ह्मणाला जें प्रारब्धीं असेल तें काळाच्यानेंही
सोडवणार नाहीं. असो. इतकें बोलून त्यास सलाम करून
हातिम तेथून पुढें निघाला.

कांहींका दिवसांनीं तो एका शहरानजीक आला असतां
गांवांबाहेर एक विस्तीर्ण मंडप घातला असून स्वयंपाकाची
मोठी धांदल उडाली आहे. एकीकडे सुंदर बैठकांवर नवयौवना
नृत्य, गीत, वादन करीतच आहेत. लोकांचे थव्याचे थवे

मेतजात आहेत, असें पाहून हा काय प्रकार आहे हें त्यानें
 थोड्या एकास विचारल्यावरून तो झणाला, ह्या शहरां दरवर्षीं
 एक भुजंग मनुष्यरूपानें येत असतो. त्याचे पुढें गावांतील सर्व
 मुलें उभीं करावीं लागतात. मग त्यांतून तो आपले खुशीस
 येईल तें मूल घेऊन जातो. त्याचा आजचा येण्याचा दिवस
 असल्यामुळें हा त्याचे सन्मानार्थ सारें दुःख एकीकडे गुंडाळून
 समारंभ करित आहोंत. तें भाषण हातिमाचे हृदयीं खोंचून तो
 झणाला चिंता नाही, मी त्यास आजच ठार करितों. तुझी ला-
 गेल ती मदत मात्र करा. तें ऐकतांच सर्वास मोठा हर्ष वाटून
 त्यानीं राजास हें वर्तमान कळविलें. राजानें हातिमास मोड्या
 सन्मानानें आपून घटलें कीं, आपण झटल्याप्रमाणें केल्यास
 आझी तुमचे आभारी होऊं. हातिम झणाला पाहूं काय होईल
 तें, परंतु ज्या वेळीं तो मुलगा मागेल तेव्हां त्यास सांगा कीं,
 आमच्या सार्वभौमराजाचा मुलगा आज येथें आला आहे; त्याचे
 परवानगीवांचून आझांस कांहीं करतां येत नाही. इतक्यांत
 भुजंग आल्याची वर्दी आल्यावरून राजा हातिमासह सहपरिवार
 मंडवांत आला. त्या सर्पाचे शरीर प्रचंड असून रंगही चित्र-
 विचित्र होता. तेव्हां हा कोणी दुष्ट राक्षस सर्परूप घेऊन येथें
 आला असें हातिमास वाटलें. इतक्यांत सर्पेची अंगास पिळें
 देऊन सुंदर पुरुषाकृति बनला. राजानें तत्काळ त्याला एका
 चौरंगावर बसविलें, व आपण हात जोडून उभा राहिला. ला-
 गलीच पानें मांडून भोजनाची तयारी होऊन सर्पासह सर्पाचीं
 भोजनें उरकलीं. नंतर पानमुपारी आटोपून भुजंगानें पोरें हजर
 करण्यास हुकूम केला. पोरें हजर करतांच त्यानें त्या दिवशीं
 राजपुत्रच पसंत केला. राजा हात जोडून झणाला, सालमजकुरीं
 ह्या नगरांत आमच्या सार्वभौम राजाचा पुत्र आला आहे. त्याचे
 आज्ञेवांचून आझांस ही असली गोष्ट आज करवणार नाही.

भुजंग झणाला असें असेल तर त्यालाच इकडे आणा. राजानें तत्काळ हाबिमास पुढें केलें. त्याला पाहून भुजंग झणाला रे इममच्या राजकुमारा तूं आपल्या त्रिदासाठीं ह्या लोकांस सहाय्य झालास काय? तुझी माझी पूर्वींची ओळख असून तुझी कीर्ति मी जाणतों सबब एकवार मी तुला सोडून देतों जा. हातिम झणाला महाराज, आपण राजपुत्रास खुशाल न्या मी हरकत करित नाहीं. परंतु पूर्वापर चालीनरूप जें करावचें तें करावें. भुजंग झणाला कोणची चाल? हातिम झणाला आमचे जवळ एक मोती आहे तें कांहीं वेळ पाण्यांत टाकून मुलें नेणारास तें प्यावयास द्यावें लागतें. त्यानें कबूल करतांच हातिमानें ऋक्ष-मोतीं पाण्यांत कांहीं वेळ ठेऊन तें पाणी त्यास दिलें. तें पाणी त्याचे पोटांत जातांच त्याचें सारें सामर्थ्य नष्ट होऊन तो अगदींच हतवर्थ होऊन गेला. नंतर हातिम झणाला आतां आपण एका पेटींत बसावें. ती पेटी बंद करून आमचा जो कुळधर्म तो आझी केल्यावर हाक भारू व आपण पेटींतून बाहेर यावें; नंतर पसंत केलेला मुलगा घेऊन जावा. तेंही त्यानें मान्य केलें. मग हातिमानें राजाकडून एक भक्कम पेटी आणवून ती बंद केली; व लागलाच प्रचंड विस्तर पेटवून त्यांत पेटी टाकून त्याचा निकाल उडविला. अग्निज्वाळा लागतांच त्या पेटींतून बाहेर येण्याविषयी त्यानें बहुत प्रयत्न केला. परंतु त्याचें सामर्थ्य नष्ट झाल्यामुलें त्याला अग्निसमाधी घेणें भाग पडलें.

हातिमाचें हें कृत्य पाहतांच सर्वांनीं त्याला यथाशक्ति जवाहीर दिलें. हातिमानें लोक ऐकत नाहींत असें पाहून तें द्रव्य घेऊन गोरगरीबांस वाटून टाकलें. नंतर एकदांन दिवसांनीं तेथून निघाला. मग फकीरानें सांगितलेला तो भयंकर पहाड ओलांडून जेथें दोन रस्ते फुटतात तेथें आला, लांबच्या निर्मय रस्त्यानें जाण्याचा त्याचा विचार होता परंतु भूलचुकीनें

ती भयंकर रस्त्यानेच चालता झाला. तेथून बराच पुढे गेल्या-
 नंतर पाय ठेवण्यास जागा नाही असे काटेच्या झाडाचे भयंकर
 जंगल लागले. तेव्हां आपण रस्ता चुकलो खास असे वाटून
 अंगास कांटे बोटून शरीर रक्तबवाळ होत असतांही परमेश्व-
 रावर भरवसां ठेऊन तेथून तर पार पडलाच. पुढे पाहतो तो
 भयंकर क्रूर श्वापदांचे कळपच्या कळप इकडून तिकडे वागडतात
 असे पाहून तर त्याची पांचावरच धारण बसली. इतक्यांत
 कांहीं जनावरें ह्याचे अंगावर धांवली देखील. तेव्हां संपले
 आयुष्य असे जागून त्याने शैवटच्यावेळी ईश्वरास हांक मारली.
 तीच पूर्वीचा फकीर तेथे प्रगट होऊन झणाला, पहा दुराग्रहा-
 ने संकटांत पडलास. असो. फकिरास पाहतांच हात जोडून
 प्रार्थना करण्याविषयी हातिमाने त्याची प्रार्थना केली. तेव्हां
 फकीर झणाला, ऋक्षकन्येचे मोती जमीनीवर ठेव. इतके बो-
 लून तो गुप्त झाला. हातिमाने लागलेच मोती जमीनीवर ठेवले.
 त्याबरोबर ती सारी जमीन प्रथम पिवळी, नंतर हिरवी, नंतर
 लाल होऊन तिचे पासून भयंकर उष्णता उद्भवू लागली. ती
 त्या जनावरांस असह्य होऊन ते एकमेकाशी भांडून उष्णतेचे
 तापाने तरफडून मेले. ते पाहून ईशस्तुति करून मोती उचलून तो
 घालता झाला. पुढे पूर्वीपेक्षांही कठीण असे काटेरी रान ला-
 गले. तेव्हां प्रारब्धावर भरवसा ठेऊन तेथून निभावला. तरी
 कांठ्याचे योगाने त्याच्या अंगाच्या विंधाड्या उडून रक्ताचे योगा-
 ने त्याचे आंग तांबडे लाल होऊन गेले होते. पुढे पुन्हां तो
 श्वार श्वापदसमुहांत आला. तेव्हां मोत्याचे योगाने पूर्ववत
 घुटून चालता झाला व तो थोड्याच दिवसांनी एका नगरी गेला.
 तो ज्या रस्त्याने नगरांत शिरला, तो रस्ता भयंकर असतां
 निधीयपणे तो तेथे गेला. तेव्हां तो मार्ग सुधारला अशी क-
 थपना त्याला पाहतांच तेथील लोकांच्या मनांत उद्भवून त्या

लोकांनी राजास वर्दी दिली कीं, आज भयंकर रस्त्यानें एका मनुष्य नगरांत आला आहे. राजानें तें ऐकतांच हातिमास बोलावून सारी हकीगत विचारली. मग भयंकर तर खराच परंतु एका फकिराची मजवर कृपा झाल्यानें सर्व जनवरांचा नाश करून मी येथें आलों. राजानें तें ऐकून खरें जाणण्यासाठीं कांहीं लोक तिकडे रवाना केले. दोन चार दिवसांत तें लोक परत येऊन झणाले गोष्ट खरी आहे. हिंसक पशूंची जिकडे तिकडे असंख्य प्रेतें पडलीं आहेत. स्वप्नाला देखील तेथें दुष्टप्राणी नाहीं. फक्त कांटेरी जंगल मनस्वी आहे तेव्हां तोंडले तर हा रस्ता फारच उत्तम होऊन ज्वळ होईल. व लांबचा केरा वांचेल.

तें ऐकून राजा हातिमापुढें हात जोडून झणाला, आपले भाषणावर मी भरंवसा ठेवला नाहीं, ह्याबद्दल मला माफी असावी. हातिम झणाला, हें बोलणें नकोच. आपण योग्य तेंच केले. अपमतलबी लोक स्वार्थासाठीं खूप बाता ठोकतात; परंतु शहाण्यानें खात्री केल्यावांचून त्यांचेवर भरंवसा ठेऊं नयेच. इतकें झाल्यावर राजानें हातिमा पुढें जवाहिराचे ढीग ओतून कृतज्ञता दर्शात केली. हातिम झणाला, मला ह्याचा कांहीं उपयोग नाहीं. शिवाय मी एकाकी प्रवास करतां. तेव्हां हे अगडबंब ओझे मी कसें वागविणार. जर तें माझे ठिकाणापर्यंत पोचवाल तर मग त्याचा उपयोग होईल. राजा झणाला ठीक आहे. सेवकांकडून पोचतें करवितों. मग हातिम झणाला, तें होईल परंतु मी कांहीं विशेष महत्वाचे कामानिमित्त येथपर्यंत आलों आहे. राजा झणाला तें कोणतें असेल बरें ? हातिम झणाला, मला ह्यामबादगीर्दवी खबर आणणें आहे. तें ऐकतांच राजा झणाला. छी, छी, महाराज ! तिकडे गेले ते आजवर आले नाहींत झणून प्रेमानें सांगतों कीं, आपण हा नाद सोडून मागें फिरा. हातिम झणाला कालत्रयी ही गोष्ट

पार नाही. तें ऐकून राजा निराश होत्साता झणाला, पर-
मेश्वर आपलें रक्षण करो. मी आतां आपली येथून पुढच्या या-
कुश शहरापर्यंत रवानगी करतो. तेथून नजीकच तो पर्वत आहे.
इतकें बोलून हातिम जायाला निघाल्यावर त्यानें आपले से-
वक त्याचे बरोबर दिले.

मंतर याकुश शहरच्या नजीक जातांच हातिम सेवकांस
मार्गे परतवून एका धर्मशाळेंत उतरला. नंतर नजराण्याला फक्त
कांहीं जवाहीर घेऊन एके दिवशीं तो राजाचे भेटीस गेला. नजर-
णा पाहतांच राजाला परम संतोष होऊन येथपर्यंत येण्याचें कारण
विचारलें. हातिम झणाला दुसरें कांहीं नाही. केवळ आपली
कीर्तें ऐकून येथें आलों. मग राजानें कांहीं दिवस नित्य
भेटीचा लाभ होण्याची विनंती करून त्याची रवानगी केली.
नंतर हातिमानें नित्य एकवेळ राजदर्शनास जाऊन त्याचें मन
पूर्ण मोहून घेतलें व पुन्हां एकवेळ नजराणा दिला. राजा त्यावेळीं
आनंदित होऊन झणाला महाराज ! ह्या नजराण्यांरूप उ-
कट आपली संभावना करण्यास माझे सगळें राज्यही पुरणार
नाहीं. हातिम झणाला मोबदला केलेंच पाहिजे असें माझ्या
मनांत देखील नाही. आतां जर आपली इच्छाच असेल तर माझी
सुक विनंती मान्य करावी. राजा झणाला ठीक आहे. होईल
तेवढा प्रयत्न करून आपला हेतु पूर्ण करीन.

मग राजास वचनांत गुंतवून हातिमानें आपला हेतु स्पष्टपणें
त्याला कळविला. तें ऐकतांच तो अत्यंत निराश होऊन झणाला
फारच कठीण गोष्ट. कांकी, तें स्थान फारच भयंकर, जे
तेथें गेले त्यांतून कोणीच माघारा येत नाही. असें जाणून
तिकडे कोणास जाऊं घावयाचें नाही अशी मी निखालस शपथ
घेऊन तेथें पाहरेकरी ठेऊन अगदीं बंदोबस्त करून ट. कला
आहे. हातिम झणाला, आपण बेफिकीर असा. आजवर लो-

खंडाच्या पुतळ्यासही असह्य असे क्लेश मी भोगिले आहेत असें बोलून त्यानें बानूसंबंधीं आजवर घडलेली कच्ची हकीगत तेथें वर्णन केली. तेव्हां केवळ परोपकारार्थ जर हाति येव्हाटे श्रम घेत आहे तर परमेश्वर त्याचेवर कधीं संकट येणें देणार नाही असा विचार करून परवानगी देतो ह्मणून राजा हातिमास सांगितलें. नंतर तेथील रखवालदारांच्या नांवानें एक पत्र तयार करून सेवकांबरोबर हातिमाची खानगी केली. सेवकांनं एक दोन दिवस प्रवास करून चौकीपर्यंत पोचवून तेथील जमादाराचे स्वाधीन राजाचें पत्र केलें. त्यांत मजकूर इतकाच होता कीं, 'सदहू मनुष्यास हमामबादगीर्द पाहण्याची परवानगी दिली आहे. परंतु तो स्वखुशीनें तेथील भयंकर स्थळीं न जाईल अशी तजवीज कराल तर आपणांस मोठें इनाम मिळेल असें पत्र पाहून त्यानें सेवकास माघारीं लावून हातिमास आपले घरीं नेलें. नंतर एक अर्धा दिवस पाहुणचार झाल्यावर रखवालदारानें पर्वतांतील भयप्रद स्थानाचें वर्णन करून हातिमास जाण्याविषयीं बहुत प्रकारें निषेधिलें. परंतु तो आपलें हेका सोडिना तेव्हां निरुपाय होऊन त्यानें त्यास पर्वतांतील हमामखान्याच्या दरवाज्यापर्यंत पोचतें केलें.

तो दरवाजा दोन माड उंच दिसत होता. शिवाय तेथेंच एका भिंतीवर 'ह्या पर्वतामधील हमामखान्यांत जहांगीरराजाचे इंद्रजाल केलें आहे. तें बहुतकाळ पावेतो टिकेल. तेथें जे मनुष्य जाईल तो कधींच परत येणार नाही. मात्र क्षुधाळ पेंची पीडा होणार नाही' असा मजकूर लिहिला होता. येवढा मजकूर वाचून 'मिळाली येव्हाडी माहिती बस आहे' असें हातिमास प्रथम वाटलें व आतां मागे फिरणार तोंच त्याचे मनांत 'चक्षुर्वैसत्यं' झालेंच पाहिजे असें येऊन तो रखवालदारांस सलाम करून दरवाज्याचे आंत गेला. नंतर मागे उ

लडून पहातो तों तो दरवाजा अथवा रखवालदार ह्यापैकी त्यास कांहींच दिसेना. तेव्हां त्याचे मनांत अनेकतरंग उद्भूत झाले. नंतर थोडावेळ गेला नाही तोंच कोणी मनुष्य आपलेकडे येत आहे असे पाहून त्याचे जिवांस अंमळ धीर आला. जवळ येतांच हातिमानें त्यास सलाम केला. त्यानें चटकन हातिमास एक तसवीर दिली. त्यांत हातिम पाहतों तों हमाम खान्याची आकृति त्याला दिसली. तेव्हां तो त्या मनुष्यास झणाला, तूं ह्या हमामखान्यावरील नोकर आहेस काय ? तो झणाला होय. कोणी मनुष्ये हा हमामखाना पाहण्यास आल्यास त्याची योग्य बंदोबस्ती ठेवण्याचे कामी पुष्कळ चाकर येथे आहेत. आजची पाळी माझी आहे. या माझे मागे. हातिम झणाला जर तूं उत्तम बरदास्त ठेवशील तर मी तुला उत्तम बक्षीस देईन. तो झणाला ठीक आहे या असे. इतकें बोलत ते हमामखान्यापर्यंत गेले. ती इमारत फारच नामी असून तिला एक शिखर होतें. चाकर आंत गेल्यावर त्यानें खूणकरून हातिमास आंत बोलाविलें. हातिम आंत जाऊन पाहतो तों एक सुंदरदगडांनीं बांधलेली टांकी त्याला दिसली. चाकर झणाला ह्या टांकींत स्नान करण्याची इच्छा असल्यास आपण आंत उतरावें. झणजे मी अंगावर पाणी घालतों. हातिम तत्काळ पांचुरणें एकीकडे ठेऊन आंत उतरला. चाकरानें त्याचे अंगावर तीन तांबे पुरते घातले नसतील तोंच मोठा गडगडाट होऊन जिकडे तिकडे अंधार माजला. कांहीं वेळानें गडगडाट बंद होऊन प्रकाश पडला. तेव्हां हातिम पाहतो तों हमामखान्याचें शिखर उंचउंच वाढत आहे व टांकीतील पाणीही चढत आहे असे त्यास दिसलें. शेवटी त्याचे तोडापर्यंत पाणी चढून थोड्याच वेळानें जिकडे तिकडे पाणीच पाणी होऊन गेलें. हातिमास तेथून बाहेर निघतां येईना. तेव्हां

आपण कोणाचेंच ऐकलें नाहीं ह्याबद्दल त्याला फारच वाईट वाटूं लागलें. तरी विधि लेख चुकत नाहीं असें जाणून तो तेथें तरंगूं लागला. पाणी शेवटीं शिखरापर्यंत वाढलें. त्यावेळीं हातिमानें पटकून शिखरास धरलें. तोंच भयंकर गडगडाट होऊन 'एका मैदानांत उभे आहोंत' असें हातिमास दिसलें. तेथून चालला असतां एक सुंदर महाल त्याचे दृष्टी पडला. दरवाजा उघडा असल्यामुळें तो महालांत गेला. इतक्यांत बाहेर रहावें हेंच बरें असें वाटून तो मागे फिरला. तों तो दरवाजा त्याला मुळाच सांपडेना तेव्हां हेंही इंद्रजालच आहे असें त्यास वाटून तो महालांत हिंडूं लागला. तेथें त्याला खाण्याचे नामी नामी पुष्कळ पदार्थ दिसले व त्यानें ते मनसोक्त खाळे. परंतु खाल्यासारखें कांहींच वाटेना दृष्टीन त्याला भारी आश्चर्य वाटलें. पुढें तो मुख्य दिवाणखान्यांत गेला. तेथें संगमरवरी दगडांचे मनस्वी पुतळे खालच्या फरसबंदींत अर्धे पुरलेले त्याला दिसले. त्यांकडे पाहून अनेक कल्पना एका मागून एक त्याचे पोटांत उसळूं लागल्या. इतक्यांत 'हे मनुष्या, ह्या इंद्रजालांत पडून आपल्या अमोल अशा प्राणास व्यर्थ धोक्यांत घातलेस. असे शब्द झाले. ते ऐकून तो चकित होऊन चोर्हीकडे वेढ्या सारखा पाहूं लागला. हे शब्द एका पोपटानें उच्चारले असल्यामुळें त्याला मनुष्य तेथें कोणीच दिसना. पुढें पाहतो तो एका सुंदरशा संगमरवरी शिळेवर एक स्पष्ट लेख कोरला होता. तो पाहून हातिम मोठ्या आतुरतेनें वाचूं लागला. त्यांतिल मजकूर असा कीं—'हे मानवा येथपर्यंत तूं आलास, तर आतां येथून तुझी सुटका होणार नाहीं. येथें जहांगीर राजानें सारें इंद्रजाल पसरलें आहे. ह्याचे कारण इतकेंच कीं, तो ह्याप्रदेशीं सहळ करीत असतां त्याला येथें एक अमोल हिरा सांपडला. तसाच दुसरा पैदा करण्याविषयीं त्यानें पराकाष्ठेचा प्रयत्न केला.

परंतु तो व्यर्थ गेल्यावरून हें अमोल रत्न कोणाच्या हातीं लागूं नये झणून त्यानें अनेक जादूगारांच्या मदतीनें येथें इंद्रजाल केले आहे. नंतर हा महाल बांधून तो हिरा एका ऐंद्रजालिक पोपटाचे पोटांत घालून ठेवला आहे. तो पोपट या महालांतच आहे. व तेथे जवळच एका सुवर्ण चौरंगावर एक धनुष्य व बाण ठेवले आहेत. ज्यास येथून आपली सुटका करून घेणें आहे त्यानें त्या पोपटास तीन बाण मारून ठार करावें, व तो हिरा घ्यावा. पण तीन बाणांत कार्यसिद्धी झाली नाही तर त्यास संगमरवरी दगडाचा पुतळा होऊन रहावें लागेल.

तो लेख वाचतांच हे पुतळे आपल्याप्रमाणेंच येथें आलेल्या मनुष्यांचे बनले असें हातिमाच्या लक्षांत आलें. मग आपली बहुधा हीच गति होणार. कदाचित आजवर हरएक कामांत ईश्वरानें जसें यश दिलें तसें ह्याही वेळीं देणार नाही कशावरून ? असा विचार करून तो तें धनुष्य घेऊन पोपटाच्या पिंजऱ्यासमोर उभा राहिला व लागलेच संधान धरून त्यानें पोपटावर बाण सोडला. परंतु पोपट त्वरा करून पिंजऱ्यावर चढून बसला त्यामुळे एक बाण फुकट जाऊन गुडघ्यापर्यंत हातिमाचें अंग दगडाचें बनलें. इतक्यांत पोपट झगला रे मनुष्या, आजून तरी हात आटोप नाही तर जास्त दुःखांत पडशील. तें ऐकून हातिमाचे डोळ्यांतून आंसवें गळूं लागलीं. परंतु हातीं घरलेलें काम अर्धवट टाकावयाचें नाही असें वृद्धाचें वाक्य त्याचें लक्षांत येऊन त्यानें नशीबाची परीक्षा पाहण्यासाठीं पुन्हा एक बाण मारिला तोही व्यर्थ जाऊन त्याचें अर्धे अंग दगडी झालें. मग यावत् प्राण तावत् प्रयत्न केला पाहिजे असा विचार करून परमेश्वराची प्रार्थना केली आणि मग नीट संधान राखून त्यानें तिसरा बाण मारला; तोंच पोपट मृत होऊन खाली पडला. लागलीच ब्रह्मांडकल्लोळ असा गडगडाट

ध्वनी होऊन अंधकारानें तो प्रदेश भरून गेला; तेणें करून हा-
तिमास फारच भीति वाटली.

नंतर थोडावेळ झाला नाही तोंच ते सर्व अरिष्ट शांत होऊन
महाल वगैरे सर्व नष्ट झालें. फक्त पोपट पडला होता तेथें तो
अमोलहिरा मात्र पडला होता. तो हातिमानें हातीं घेतांच
सर्व पुतळे मनुष्यरूपी बनून हातिमाचे पायांवर लोळूं लागले.
नंतर ह्या इंद्रजालांतून आपण आमची कशी सुटका केली हें वि-
चारल्यावरून हातिमानें त्यांस कच्ची हकीगत सांगितली; तें
ऐकून त्यांनीं हातिमाचे मनस्वी आभार मानिले. नंतर हातीम
त्यांसह परत येत असतां पुष्कळ रस्खालदारांची त्याची गांठ
पडून त्यानें सर्वांप्रत ती गोष्ट पुन्हां पुन्हां सांगितली. तेणें क-
रून सर्वास मोठा आनंद होऊन ते सर्व लोक याकुत्स मधील
राजाकडे मोठ्याच उत्कंठेनें गेले. राजाची हातिमाची गांठ
होतांच हातिमानें उजळणी करून झटलें कीं, आपण मला पु-
ष्कळ सहाय केलें. त्याबद्दल हा हिरा मी आपणास देणार
आहें; परंतु शहाबादेस गेल्यावर तो मी पाठवून देइन. आतां
मी इतकीच विनंती करतो कीं, हे जे लोक माझे बरोबर आ-
हेत ते निराश्रित आहेत त्याचें आपण रक्षण करावें. तें राजानें
मान्य करून एकदोन दिवसांनीं बरोबर सेवक देऊन हाति-
माची रवानगी केली.

शहाबादेस येऊन हातिमानें मुनिरशहाची गांठ घेतली.
आपलेसाठीं ह्यानें फार कष्ट भोगले झणून मुनिरशहास फार
खेद वाटला. नंतर ते दोघे हसनबानूकडे गेले. हातिम यशस्वी
होऊन आला हें ऐकून तिटा परम आनंद झाला. नंतर क्षेम
कुशल आटोपून हातिमानें पुराव्यासाठीं हिरा दाखवून कच्चें
वर्तमान निवेदन केलें. ह्याप्रमाणें आपल्या सातही प्रश्रांचा
जन्मगढा झाल्यामुळें बानूनें आपले दाईचे अनुमतें माठ्या समा-

रंभानें मुनीरशहार्शी लग्न लावून घेतलें. नंतर हातिमानें तो हिरा याकुत्सराजाकडे सेवका बरोबर रवाना केला. ह्या वेळीं मुनीर-शहा हातिमाचे पायांवर लोळून झणाला, आपले उपकार या जन्मीं फिटणार नाहींत. हातिम झणाला तुझी उभयतां आमरण प्रेमानें वागलां झणजे माझे उपकार फिटलें असें मी मानतो. इतकें झाल्यावर त्यांची रजा घेऊन तो इमनशहरीं जाण्यास निघाला.

नंतर इमन शहरीं पोंचल्यावर लोकांनीं त्यावर पुष्पवृष्टी करून घरोघर उत्छाह चालू केले. नंतर मातापित्यास भेटून त्यानें गोरगरीबास बहुत दानधर्म केला. पुढें ताई राजानें झणजे हातीमाच्या पित्यानें सुमुहुर्ती त्यास राज्याभिषेक केला. हातिमानें पुष्कळ वर्षे प्रजेचें पुत्रवत पालन केलें. तेणेंकरून त्याची चोहोंमुलकीं त्याची कीर्ति पसरून औदार्याचे योगानें तो उत्तम लोकांत जाता झाला.



समाप्त.

रामविजय	१	४	०
श्रीकृष्णबोध	०	६	०
भक्तिरसामृत	०	६	०
संसारचोपडी (छापत आहे)	०	६	०
इंद्रजाल भाग २ रा	०	६	०
शृंगारसागर दहा (दरवेशाच्या गोष्टी)	१	४	०
शृंगारसुंदर भाग १ ला	२	४	०
” भाग २ रा	२	८	०

यांशिवाय निर्णयसागर, गणपत कृष्णाजी वगैरे छाप-
खान्यांतील व पोतदार, गोपाल नारायण कंपनी इत्यादि
सर्व बुकसेलरांकडील आणि इतर सर्व जातीचीं पुस्तके
खालीं सही करणार याजकडेस विकत मिळतील.

तसेंच हें हातींमताई चरित्र खालीं सही करणार कडे
विठ्ठलवाडीचे नाक्यावर बाळकृष्ण लक्ष्मण पाठक याज
कडे; कांदेवाडींत वासुदेव मोरेश्वर पोतदार यांजकडेस
लक्ष्मण भगोबा पोतदार पुणे पैठ बुधवार यांजकडेस
आणि सातारा येथें ग्यानू रावजी पाष्टे बुकसेलर याज
कडेस विकत मिळतील.

व्यंकटेश विठ्ठल पै.

बुकसेलर-माधवबाग-मुंबई

